

Тем, что эта книга дошла до Вас, мы обязаны в первую очередь библиотекарям, которые долгие годы бережно хранили её. Сотрудники Google оцифровали её в рамках проекта, цель которого – сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Эта книга находится в общественном достоянии. В общих чертах, юридически, книга передаётся в общественное достояние, когда истекает срок действия имущественных авторских прав на неё, а также если правообладатель сам передал её в общественное достояние или не заявил на неё авторских прав. Такие книги – это ключ к прошлому, к сокровищам нашей истории и культуры, и к знаниям, которые зачастую нигде больше не найдёшь.

В этой цифровой копии мы оставили без изменений все рукописные пометки, которые были в оригинальном издании. Пускай они будут напоминанием о всех тех руках, через которые прошла эта книга – автора, издателя, библиотекаря и предыдущих читателей – чтобы наконец попасть в Ваши.

Правила пользования

Мы гордимся нашим сотрудничеством с библиотеками, в рамках которого мы оцифровываем книги в общественном достоянии и делаем их доступными для всех. Эти книги принадлежат всему человечеству, а мы – лишь их хранители. Тем не менее, оцифровка книг и поддержка этого проекта стоят немало, и поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые меры, чтобы предотвратить коммерческое использование этих книг. Одна из них – это технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас:

- **Не использовать файлы в коммерческих целях.** Мы разработали программу Поиска по книгам Google для всех пользователей, поэтому, пожалуйста, используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- **Не отправлять автоматические запросы.** Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого рода. Если Вам требуется доступ к большим объёмам текстов для исследований в области машинного перевода, оптического распознавания текста, или в других похожих целях, свяжитесь с нами. Для этих целей мы настоятельно рекомендуем использовать исключительно материалы в общественном достоянии.
- **Не удалять логотипы и другие атрибуты Google из файлов.** Изображения в каждом файле помечены логотипами Google для того, чтобы рассказать читателям о нашем проекте и помочь им найти дополнительные материалы. Не удаляйте их.
- **Соблюдать законы Вашей и других стран.** В конечном итоге, именно Вы несёте полную ответственность за Ваши действия – поэтому, пожалуйста, убедитесь, что Вы не нарушаете соответствующие законы Вашей или других стран. Имейте в виду, что даже если книга более не находится под защитой авторских прав в США, то это ещё совсем не значит, что её можно распространять в других странах. К сожалению, законодательство в сфере интеллектуальной собственности очень разнообразно, и не существует универсального способа определить, как разрешено использовать книгу в конкретной стране. Не рассчитывайте на то, что если книга появилась в поиске по книгам Google, то её можно использовать где и как угодно. Наказание за нарушение авторских прав может оказаться очень серьёзным.

О программе

Наша миссия – организовать информацию во всём мире и сделать её доступной и полезной для всех. Поиск по книгам Google помогает пользователям найти книги со всего света, а авторам и издателям – новых читателей. Чтобы произвести поиск по этой книге в полнотекстовом режиме, откройте страницу <http://books.google.com>.

A. or. 2255

<36621817730011

<36621817730011

Bayer. Staatsbibliothek

EPISTOLA PASTORALIS
S. NERSETIS CLAJENSIS

76

EPISTOLA PASTORALIS
S. NERSETIS CLAJENSIS

Buffalini? 1866-1873
QUAM EX ARMENIO LATINITATE PRIMUM DONATAM

ILL. AC REV. VIRO

BERNARDO ANTONINO SQUARCINA

AD GENETENSEM EPISCOPATUM EVECTO

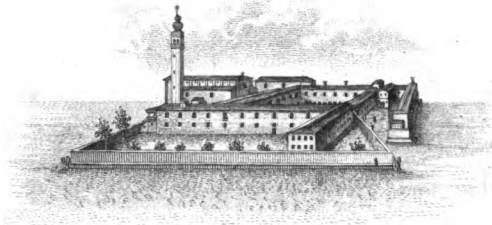
SUAM ECCLESIAM

PRIMUM SOLEMNITER INGREDIENTE

PUBLICI JURIS FACIT

JOSEPH CAPPELLETTI

PRESBYTER VENETUS.

V E N E T I I S

TYPIS PP. MECHITARISTARUM IN INSULA S. LAZARI

MDCCCXXIX. 1829

LIBRERIA
REGIA
MINACENSIS

ILL.^{MS} AC REV.^{MS} DOMINE.

Mirari non debes, Excultissime ac Reverendissime Praesul, si ab ultimâ usque Armeniâ, sed latinâ tectus veste, hac magis Tuis quam Tibi laetâ die, in omnium conspectum prodeat Sanctissimus Armeniorum Patriarcha, quem **CATHOLICUM** appellat et ha-

bet ejus Ecclesia, **NERSES CLAJEN-**
SIS. Flagrabat et ipse charitate, qua tu
flagras, erga Christi fideles suae com-
missos curae, et pro temporum condi-
tione, proque suae **Gentis** statu com-
monefaciebat omnes, ne quis in suo
Grege devius, aut **Pastoris** dicto au-
diens non foret. Praeterea adeo stylo
facili purissima connectit verba, et omni
dictionis festivitate ac lepore in sua
oratione scatet, ut **GRATIOSI** cogno-
men penes Armenios armeniaeque lin-
guae peritissimos ad haec usque tempora
sibi prae omnibus adquisiverit. Utinam
tantum in me esset cognitionis in ejus
sermone, et in latio venustatis, ut, quod
mel merum est Armeniis universis, idem
saperet et Latinis! Non eo quidem infi-
cias, quod Te minime latet, me hu-
jusmodi eloquium in deliciis habere, et
praecipuos saltem illius **Gentis** **Patres**
posse latinis auribus intelligi, ut apud
nos ii vivant, qui olim tam fulgidâ pietatis
ac sapientiae luce apud suos claruere,
summopere concupivisse. Attamen ut ut
vires deficiant, et quod res ipsa postu-

lat, immo efflagitat, desideretur, rei novitate compulsus, Tuâ in me prorsus singulari benevolentîâ illectus, operis ipsius utilitate, aut ego fallor, coactus, quod ignotum huc usque est Latio, non oratoris, sed fidi interpretis personam gerens, quantum in me est, in communi bono converti. Immo tanta mihi in hujusmodi interpretis munere est religio, ut, verba omnia justâ in lance pensitaverim, eruditiores consuluerim, nullum non lapidem moverim, ne ab Auctoris mente aberrarem aliquantulum, sed nativo colore, nativâque vi omnia exprimerem. Quamobrem potius duxi interdum ab aetate etiam minus aureâ nomina mutuari, quam deformare Auctoris opus.

Verum, ut nonnihil de **S. NERSETTE**, ipsiusque Encyclicâ, quam venetis typis Tuo decoratis Nomine mando, in praesentiarum breviter dicam, satis mihi duo testimonia proferre; alterum P. Clementis Galani (P. I. pag. 239), alterum D. Villefroy in opere cui titulus: *catalogue des livres tant impri-*

més, que manuscrits de la bibliothèque royale de Paris sub littera U. n. 2. pag. 57. Ille: « NERSES
 » CLAJENSIS, ait, orthodoxus Patriarcha, quem Armenia universa ut
 » sanctus illius Ecclesiae Patrem et
 » Doctorem agnoscit, ejusque commemorationem in Liturgiâ et Menologio
 » celebrat, fuit poeta sacer, et hac quidem facultate adeo insignis, ut
 » prioribus, meo judicio, vel Graecis vel Latinis poetis in suo coaequandus
 » sit idiomate. » Hic autem, celeberrimus armeniacae linguae cultor, ita
 » scribit: « Lettre universelle de Nerses
 » IV. adressée à tous les fideles d'Arménie, lors de son avènement au
 » trône patriarcal en 1166. Dans cette
 » lettre Nerses fait part de son élection, et décrit au long le poids de l'Episcopat. Il fait ensuite une très belle
 » profession de foi, où il reconoit deux natures en J. C. Il emploie le corps
 » de sa lettre à parler de la foi et des oeuvres qui doivent l'accompagner,
 » et à donner des avis salutaires à eux.

» cénobites, 2. aux supérieurs des cé-
» nobites, 3. aux évêques (qu'il prie
» de ne pas trouver mauvais qu'il les
» ait placés après les cénobites), 4. aux
» prêtres, 5. aux princes séculiers; 6. aux
» gens de guerre, 7. aux citoyens et aux
» marchands, 8. aux laboureurs et au
» menu peuple, 9. et enfin aux femmes.
» Cette lettre est pleine d'une piété
» solide, et l'on y découvre par tout
» les sentimens de respect, dont Nerses
» étoit pénétré pour la religion, l'église,
» et la discipline ecclésiastique ».

Illâ igitur consuetâ suavitate oris,
quâ me discentem, et eos, qui mecum
vivebant in condiscipulatu, fovebas ac
recreabas, Praestantissime Praesul, ac-
cipe opus, quod sub tuis auspiciis pro-
dit in lucem, mihi que tuâ benevolentia
addito vires animumque, ut ad Gloriam
Dei, Sanctaeque Ecclesiae commodum
labores vel maximos in dies exantlare
possim. Non Te amplius moror; nam
Tibi laetitia gestiens tua modo Cene-
tensium Dioecesis Te manet; et, si
prius moerore angebatur, quod a se

divulsum optimum Pastorem Patrem-
que pati coacta sit, in Te Praedeces-
soris tui vestigia premente, hodie suum
Ducem haudquaquam videt commuta-
tum. Tibi pro tui Gregis felicitate Deus
Optimus Maximus longaevitatem lar-
giatur. Vale.

Venetis XIV. Kal. Martias MDCCLXXXIX.

Tibi addictissimus, Tuique observantissimus

JOSEPH CAPPELLETTI Presb. Venetus.

ՆԵՐՍԵՍԻ

Կ Ը Թ ՈՒ Գ Ի Կ Ո Ս Ի Հ Ը Յ Ո Յ

ԱՌ ՀԱՄՕՐԻՆ ՀԱՅԱՍԹԻ ԱԶԻՍ

ՈՐՈՑ ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՏԱՑՄԱՆ ՄԱ Ի ՏԵԱՌԻՆԷ

ՆԵՐՍԻՍ ծառայ Վ՛րժի , և ողորմութի՛ն նորին
կաթուղիկոս Հայոց , ընդհանուր հաւատացելոց այ
հայկականացող սեռից , որք յարեւելս՝ ի սեպհական
աշխարհէ հայաստանեաց բնակեալք , և որք յարե-
մրտեան կողմանսդ սահեալք նշդեհութի՛ն , և որք ՚ի
մէջերկրեայս ՚ի մէջ այլալեզու ազանց տարբերեալք ,
և որք յիւրաքանչիւր եզերս աշխարհաց ըստ մեղաց
մերոց ցրուեալք ՚ի քաղաքս և ՚ի դղեակս ՚ի գեւղս
և յագարակս . որոց այդոցիկ ամենեցուն՝ քահանայ-
ապետաց և քահանայից , վանականաց և քաղա-
քայնոց , իշխանաց և իշխեցելոց , զինուորաց դա-
սուց , ձիավարժից և հեռեակաց , գաւառապետաց
և գործակալաց , տանուտերաց և երկրագործաց ,
վաճառականաց և արուեստագիտաց , և որոց մի-
անգամ ՚ի զանազան ճանապարհս ընթանան կենցա-
ղոյս , ըստ ընտրուէ կամաց և յօժարուէ՝ արանց և
կանանց , մանկանց և երիտասարդաց , կատարելոց
և ծերոց , որք ըստ օրինաց աշխարհի քաղաքավա-
րեալք , և որք գերաշխարհիկ են վարուք , ողջոյն
սիրոյ և խաղաղուէ հասցէ յմծրնկալ և փրկական
սրբնշանէս , ՚ի հրեղէն լեզուաց հոգւոյն ընդունողաց
առաքելական նշխարացս , և ՚ի սուրբ | ուսաւորչին
մերոյ աջէս և յաթոռոյս :

EPISTOLA PASTORALIS

NERSETIS

CATHOLICI · ARMENIORUM

AD UNIVERSAM HAICANAM NATIONEM

CUJUS REGIMEN IPSI A DEO FUIT COMMISSUM.

NERSES Christi servus, ejusque miseratione Armeniorum Catholicus: Universis Haicanae nationis fidelibus in Oriente, ut in propria Armenia regione, habitantibus, aut in Occidente peregrinantibus, atque per mediterraneas partes inter gentes variarum linguarum vagantibus, ac propter communitia nostra peccata in quacumque provincia, civitate, oppido, pago, aut agro dispersis: Hisce omnibus, Episcopis et Sacerdotibus, Monachis et Civibus, Principibus et Subditis, Equitatu ac Peditatu, provinciarum Rectoribus ac Praefectis, dominis ac villicis, mercatoribus et artificibus, atque iis, qui variis negotiis juxta propriam voluntatem pro libito implicantur; viris ac mulieribus, juvenibus, aut adolescentibus, vel firmam aetatem ingressis sive ad senectam perventis, saecularem spiritualemve vitam ducentibus: Omnibus per virtutem divinae et salutaris Crucis, exuviarum Apostolorum, qui linguas igneas Spiritus Sancti acceperunt, dexterarum manus Beati nostri Illuminatoris, nec non hujus Sedis, illius olim, nunc Nostrae, charitatis ac pacis salutationem.

Որոց առաջի պաղատիմք յաղաչանս որ առ անձ,
յաղագս ոգւոց ձերոց փրկութե՛, բանալ զականջս
մտաց ձերոց՝ յունկնդրութի անձայնոց բանիցս այսու
ցիկ, զոր հանդերձեալ եմք՝ ի պատուիրանացայ դնել
առաջի ձեր : Որպէս զի առաջնորդեալք մեք ՚ի
շաւիղս արգարութեան, արժանի եղիցի իւրաքան
չիւր որ ՚ի ձէնջ միոյ օթեանաց տան հօրն երկնաւորի
լինել ժառանգաւոր : Հայցեմ և ես յամենեցունց
աղօթս առնել և վասն մեր, բարւոք տալ այ զհա-
մար տնտեսութեանն որ վասն ձեր, յորժամ կո-
չեալ պահանջիցե՛ ՚ի մէնջ :

Վիտուծիւն լիցի ամենեցուն ձեզ, զի հայրն մեր
հոգւոր և եղբայրն ըստ մարմնոյ, սրբազան կա-
թուղիկոսն Վրիգորիոս՝ աթոռակալն և արեանա-
ռուն մեծի Սուսաւորչին հայաստանեաց, և համա-
նման նմին մարտութեանն և իմաստութեանն, այն՝ որ
բարւոք հովուեաց երկայն ժամանակաւ զհօտդ բա-
նաւոր, զոր ետցնա Վր ըստ Վետրոսի՝ թէ արա-
ծեա զոչխարս իմ, որոյ հասեալ ՚ի կատարումն հա-
սակի ըստ նահապետացն կարգի, նախ քան զվախ-
ճանն ազգումն եղեալ նմա ՚ի հոգւոյն, կոչեաց զե-
պիսկոպոստոս և զվարդապետս և զհարս սբջ լերինն,
և զօրս ՚ի յայլ կողմանց : Եւ թեպէտ և մեք ՚ի բա-
զումանգամ հոչմանէ նորին յայտսիկ՝ հրաժարեաք
յառաջին ժամանակն, անարժան զանձն վարկա-
նելով, սակայն յայժմուս ակամայ բռնազբօսելով
զմեզ՝ ինքն և ժողովք եպիսկոպոսացն, ձեռնա-
գրեաց զմերս անարժանութիւն յսթոռ կաթուղիկ-
կոսութեան ազգի հայկայ և տան լորդումայ :

Եւ իբրև կատարեաց զգօրծ հրամանին՝ որ ազ-
գեցաւ նմա ՚ի վերուստ, յետ երից ամսոց փոխե-
ցաւ իբր կողմամբ առ Վր, գասաւորելով ընդ հար-
պին հայրապետն, ընդ առաքեալն՝ երկոտասանիցն
լեռումն . ընդ հալածեալն վասն արդարութե՛ համ-
բերօղն ՚ի հալածանս, և ՚ի զանազան փորձութիս
ի հակառակացն ճշմարտութեան, ընդ փառաւո-
քեալն՝ պատուեալն յայ և ՚ի մարդկանէ ՚ի կեանս :
Որոյ և մահն պատուական եղև առաջի մն բառ գե-
րազուհից սբջն, զորոց ասէ մարգարէն : Եւնն նաւու

Apud quas ³ orationibus nostris Deum deprecamur pro salute animarum vestrarum; ut aperiantur aures intellectus vestri ad percipienda divina verba, quae ex Dei praeceptis hausta vobis propinquamus, ut per justitiae viam a Nobis ducti, possit unusquisque vestrum aliquam *e mansionibus in domo Patris* ⁴ coelestis haereditare. Obsecro et ego vos omnes, ut oretis pro Nobis, ut quum a Deo vocabimur, accuratam possimus ei reddere rationem administrationis nostrae super vos.

Notum sit omnibus vobis, quod Pater spiritualis, Nobisque sanguine frater, Sanctus Catholicus Gregorius successor et consanguineus magni Armeniorum Illuminatoris, quem puritate ac sapientiâ imitatus est, postquam diu gubernasset feliciter istum rationalem gregem ipsi a Christo commissum, sicut olim Petro quum dixerat: *pasce oves meas* ⁵; notum sit vobis, inquam, quod vitae suae fine adveniente, a Spiritu Sancto, ut ceteri beati Patriarchae, priusquam moreretur admonitus, vocavit ad se Episcopos, Doctores, et Patres e Sancto Monte ⁶, aliosque e diversis locis quamplurimos; atque una simul cum ipsis, quamvis Nos indignitatem nostram agnoscen-tes jampridem renuissemus, Nobis invitis, elegit nostram humilitatem ad Cathedram Patriarchalem Haicanae gentis, domusque Thorgomi ⁷. Quo expleto opere ipsi divinitus demandato, post tres menses ad Christum transivit, ab eo nempe vocatus, ut collocaretur cum Patribus, Patriarcha; cum Apostolis, supplementum duodecim numeri; cum patientibus persecutionem, sustinens propter justitiam persecutiones variasque ab adversariis veritatis tentationes; cum glorificatis, qui honoratus fuit a Deo et hominibus in vita. Cujus etiam mors fuit *pretiosa in conspectu Domini* ⁸, quemadmodum etiam sublimiorum Sanctorum, de quibus loquitur Propheta: Ille fidei naviculam per mundi maria Spiritus vento securus agens, justitiâ et virtute feliciter in porta

Հաւատոյ ընդ ծով աշխարհիս՝ հողմով հոգւոյն ուղ-
ղակի նաւապետեալ ճշմարտութիւն և առաքինութիւն ,
էհաս անգնաս յանբոյժ և յառանց արեաց նաւահան
գիտոն . և զմեզ եթող 'ի տաժանելի և յաղձաւոր
կեանս, 'ի մէջ օձից և կարճաց, և զանազան խածա-
նօղ գազանաց՝ երևելեաց և աներևութից . և ոչ
միայն, այլ և ծանրութեանց 'ի ներքոյ՝ հոգւորաց
և մարմնաւորաց : Հորոց կրից թեթեւեալ ինքն
թռեալ յիմանալեացն կայանս . մերումն տկար և
անզոր յանձն արարեալ բառնալ թիկանց զծանրու-
թիւն հոգոց ամենայն եկեղեցեաց :

Եւ իմ յայտոսիկ եղեալ զարհուրիմ սարսեալ,
զահ և զերկիւղ դատաստանին այ զմտաւ ածելով,
որ վասն հովուաց և առաջնորդաց 'ի հին և 'ի նոր
կտակարանս ասացեալ : Սինչ զի ոչ տալ քուն յաչաց
կամ նինչ արտեանաց, յերկիւղէ այտոցիկ չարա-
րեալ ոգւոյ իմոյ : Վանզի 'ի բազումն և 'ի զանա-
զանս անուանին՝ անուանս և իրս մի գործ տեսչու-
թեն ոգւոց, որ կոչի կաթուղիկոսութի և հայրա-
պետութիւն, եպիսկոպոսութի և քահանայութիւն.
և մի քան զմի առաւելեալ և նուազեալ : Վանզի
որ մեծն է 'ի սոսա ծանրագունի բեռանց է 'ի ներքոյ,
որպէս պարունակող զամենայնս : Սակայն ըստ գոր-
ծոյն՝ օրինադրութիւն՝ մի և նոյն են իւրաքանչիւրոցն,
քահանայութեն և քահանայապետութեն : Վանզի
վերակոչին ծնող, դայեակ, վարդապետ, բժիշկ,
դէտ, հովիւ, առաջնորդ, միջնորդ, դատաւոր, և
այլ ևս յոլովագոյն անուանս, որովք խորհուրդք
նծագաչտութեն կատարի, և օրէնք եկեղեցւոյ Վի
ամբողջ մնաց :

Եւ արդ զիւրդ օտար եղելոց 'ի մօրէ՛ կարիցէ
լինել որ ծնող կամ դայեակ ըստ Պաւղոսի, զի ասէ
“ Որդեակք իմ, զորս երկնեմ վերստին՝ մինչև նկա-
րեսցի Վի՛ր ձեզ ” . և դարձեալ “ Որպէս՝ դայեակ
մի, որ սնուցանիցէ մանկունս, այնպէս, գթայաք 'ի
ձեզ ” : Օ՛ր ծնեալքն բնութի սիրեն զծնողսն . և սը-
նեալքն զդայեակսն : Իսկ առ որո փոխանակ սիրոյ՝
ատելութիւն և օտարութիւն, զի՛նչ յոյս գոյ ծնա-
նելոյ զայնպիսիսն վերստին նծեղէն բանիւն յա-

tranquillo undisque carente collocavit; Nos autem in hac misera vita reliquit inter serpentes, scorpiones, aliasque visibiles et invisibiles bestias suis moribus noxias, et, quod pejus est, sub gravissimo pondere spiritualium terrenarumque curarum. A quibus tandem poenis ereptus ad beatorum sedem evolavit, postquam infirmitati Nostrae curam omnium Armeniae Ecclesiarum demandasset.

Ego itaque hisce occupatus rebus contremisco mente recogitans iudicium Dei, quod tam in veteri, quam in novo testamento jam dictum est *durissimum* super Pastores esse faciendum⁹; adeoque spiritum meum cruciat haec cogitatio, ut nequeam *dare somnum oculis meis, nec palpebris meis dormitationem*¹⁰. Multifariam enim tum nomine, tum muneribus dividitur unum illud officium Inspectoris animarum, quod vocatur Catholicatus, Patriarchatus, Episcopatus, et Sacerdotium, quorum alter est major, inferior alter; immo, quo honorabilior est dignitas, eo majora sunt illius onera, quum sit veluti ceterarum complexio. Verum in ipso (*ejusdem personae*) officio nomina similia Sacerdotio et Pontificatui accedunt; vocantur siquidem genitores, nutrices, doctores, medici, inspectores, pastores, duces, mediatores, iudices, aliisque nominibus, quibus et mysteria pietatis celebrantur, et leges Ecclesiae Christi inviolatae servantur.

At quomodo fieri potest, ut aliquis, juxta Pauli sensum, sit mater, et nutrix iis, qui ab eius sinu secernuntur? Ait enim ille: *Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis*¹¹; et iterum: *Tamquam si nutrix foveat filios suos, ita erga vos pietatis viscera nutritivimus*¹². Amant siquidem filii naturaliter parentes, et parvuli nutrices; at si in eos odio potius quam amore afficientur, quae Nobis spes effulgebit, eodem verbo divino iterum ad poe-

պաշխարուծիւն, կամ ճնուցանելոյ հայօրէն՝ ըռաւ մամբ և երկեղիւ տեառն զնոսա :

Որպէս հնար է լինել վարդապետ և ուսուցիչ, և քարոզ ելանել ը հրամանին այ՝ ՚ի վր բարձու լերին Սիովնի, որ է եկեղեցի սուրբ, և բարձրացուցանել զբարբառ աւետարանին և ոչ երկնչել կամ ըստ Պաւղոսի որ առ Տիմոթէոս՝ քարոզել զբանն ՚ի ժամու և ՚ի տարածամու, յանդիմանել; սաստել և մխիթարել, ուր աշակերտեալքն ցրուեալք են և ոչ ժողովեալք ՚ի վարժարանի. և ոչ սիրողք վարժից ճշմարիտ իմաստուէն, այլ ստուծե և նանրուէ. և առ չարութիւն կատարեալք, և ՚ի բարեաց տղայացեալք :

Օ իարդ բժշկական գործոյն կարեմք լինել նմաւ նօղ առ հիւանդացեալ ոգիսն ՚ի խայծմանէ կու մակոր վիշապին, ՚ի բնաւորականաց կամ յանբնակու նացն ախտից բժշկել ջանալով. ուր ախտացեալքն ոչ միայն ոչ են ՚ի խնդիր առողջարար արուեստի հոգևոր բժշկաց, այլ և դժկամակ⁵ լինին յարբուժն դեղոյն օգտակարութե, եթէ որ մատուցանէ նոցա յանդիմանութիւն, կամ խրատ, ըստ ստամբօսացաւացն նմանութե, որոց դառն մաղձիւք ապականեալք իցեն : Եւ ոչ միայն, այլ և ընդդիմաբանեն ևս նոցին՝ թէ բժիշկ, նախ զանձն քո բժշկեա յայդպիսի ցաւոց, և ապա առ իս մատիցես յանդիմանող քո բանիւ :

Կամ զիարդ այնքան հեռացելոց ՚ի մէջ տեղեալ և սիրով հնար է լինել դէտ, ըստ հրամանին այ՝ որ առ Եզեկիէլ, եթէ « Որդի մարդոյ, դէտ կացուցի զքեզ տանդ Խարայէլի, զի թէ ոչ աղաղակաւ ազգարացեանոցա զգարանահալութիւն և զասպատակ թշնամոյն, և նոքա սպանցին կամ գերեսցին, զարիւն նոցա ՚ի ձեռաց քոց խնդրեցից » : Ս՚ի միայն ունիմք միթարութիւն յայտասիկ զմեւս բանն զոր ասէ անձ առ սոյն մարդարէ, զի թէ զձայն բարբառոյ քո լուիցեն, և անզոյչ եղեալ կորիցեն, դու զանձն քո ապրեցուցեր, ասէ, և արեան իւրեանց ինքեանք լինին պարտականք :

Օ իարդ հնար է մեզ և զհօգուութեն օրէն ընուլ,

nitentiae pascua ducendi, illosve studio ac timore Dei, ut patrem decet, nutriendi? Quomodo fieri potest, ut doctores simus, magistri, praedicatores, et ascendamus, juxta divinum praeceptum¹³, super excelsum montem Sion, qui est Ecclesia Sancta, et sine timore extollamus Evangelii vocem, vel, ut ait Paulus ad Timotheum¹⁴, *praedicemus verbum opportune, et importune*, arguamus, increpemus, et consolemur, quum dispersi sint auditores potiusquam in unum congregati; quum diligant non verae sapientiae studium, sed mendacii et vanitatis; quum denique ad malum sint viri, ad bonum autem sint pueri? Quomodo possumus in hoc casu medicum imitari, ideoque sollicitos esse ad sanandos naturales ac supervenientes animarum morbos ob per-versi Draconis morsus infirmitate laborantium, quum aegroti non solum non quaerant salubrem spirituum medicorum artem; verum etiam, si quis eis porrigat exprobrationis aut admonitionis calicem, nolint salutare pharmacum haurire, illorum instar, qui stomacho laborant, atrâque bili cruciantur? Contradicunt praeterea iis verbis: *Medice primum cura te ipsum*¹⁵ ab hac infirmitate, et me postea tuis reprehensionibus argues. Aut quomodo erga illos, qui tantum alienati sunt a Nobis inspectoris manus exercere possumus? juxta praeceptum Domini ad Ezechielem:¹⁶ *Fili hominis, speculatorem dedi te Domui Israel; at si, non annuntians ipais inimicorum insidias aggressionisque, interficiantur aut captivi ducantur, sanguinem ipsorum de manibus tuis requiram.* Circa quod Nos unum habemus solatium, alterum videlicet ipsius Dei ad eundem Prophetam verbum: *Si audientes impij vocis tuae clamorem non fuerint conversi a viis suis, et perierint, tu animam tuam liberasti, et eorum sanguinem de ipsorum manibus requiram.* Quomodo possumus pastoris munus explere, in virentibus legis divinae locis cubando, atque vivificantibus Sancti Spiritus undis prudenter irrigando, lupos arcendo, ac vulneratos curando,

'ի վայրի դալարուջ անձային օրինացն հանգուցանել, և կենդանարար ջրով հոգւոյն իմաստու՞ք սնուցանել, զգայլն հալածել, և զվիրաւորսն բռնկել, 'ի բացեայ լինելով հովուին և հօտից յոյժ հեռաւորութի միմեանց :

Օ իարդ կարելի է մեզ լինել առաջնորդ այնպիսեաց, որք ոչ զկնի հետոց առաջնորդին յօժարին ընդ արքունականն ընթանալ ճանապարհ, որ տանի յերկինս. այլ ընդ լայն և արձակ պողոտայն, որ հասուցանէ յատակս դժոխոց :

Այ կարասցուք լինել միջնորդ 'ի մէջ այ և մարդկան այնոցիկ, որք ոչ կամիցին պահել զդաշինս ուխտին, զոր եզին ընդ այ մկրտութիւն հրաժարել 'ի սատանայէ, և յամ գործոց նորա, և 'ի պատրասաց նորա. այլ ուխտազանց եղեալ ուխտին, զոր եղին հոգւոյն սրբ յաւուրն փրկութե, զկնի չարին ընթանան յօժարական կամօք բանիւք և գործովք :

Օ իարդ կարիցեմք և զքահանայապետական դատաւորութիւնն 'ի գործ արկանել առ ազգ այնպիսի, որք ոչ միայն դատաստանի անձային օրինացն ոչ 'ի ներքոյ անկեալ հնազանդին, այլ և դատաւորաց եկեղեցւոյ նստին դատաւորք անիրաւութե, և ինքեանք գերանալից 'աջօք եղեալք դատին միշտ չարաչար բամբասանօք և անդուռն բերանով զշիջս յանցանաց վարուց նոցա :

Այ արդ վասն զի այսոցիկ այսպէս, զարհուրիմ և դողամ յերկեղէ դատաստանացն այ. մի գուցէ այս գործ տնտեսութե՞ յանձն եղեալ ինձ յայ, փոխանակ փառաց՝ անարգութե լիցի պատճառ, և փոխանակ անթաւամ պսակացն՝ ըստ խոստմանն, ամօթ երեսաց : Այ փոխանակ լսելոյ, թէ ծառայ բարի և հաւատարիմ, որպէս և ծառայքն որ յարգեցին զառեալ տաղանդան և շահաբերք եղեն տեառնն, զահագինն լսել և զսարսափելին հրաման՝ ընդ ոչ շահեցելոյ ծառային, թէ ծառայ չար և վատ, պարտէր քեզ զարծաթ բանի իմոյ արկանել 'ի սեղանաւորս որ են ոգիք մարդկան, և ես եկեալ՝ տոկոսեօք պահանջի զիմն. այս ինքն՝ ընդ բանին որ 'ի քէն լսելին և զգործոցն կատարուին 'ի լսողացն : Այ զի

quum sit longe disjunctus pastor a grege? Quomodo duces esse possumus iis, qui nolunt a ductore praemonstratam sequi viam, per quam recto tramite ad coelum pervenitur; sed potius per latam et spatiosam viam incedunt, quae ad profundum perducit inferni? Quomodo possumus mediatoris munus Deum inter et homines obire pro iis, qui nolunt promissionem servare Deo in baptisate factam, quando Satanae abrenunciarunt, et omnibus operibus ejus, ejusque mendaciis, quique fidem Spiritui Sancto in die salutis datam fallendo, diabolum libenter mente, verbis, atque operibus sequuntur? Quomodo possumus Pontificale judicium super eos exercere, qui non solum divinae legis praeceptis sese subjicere et obedire detrectant; verum etiam adversus Ecclesiae judicia iniqui iudices eriguntur; quique ingentes trabes in propriis oculis habentes impiis detractio- nibus, apertisque faucibus jugiter alterius improbae vitae parvulam festucam accusant?

Quae cum ita sint, tota mente totisque artibus contremisco judicii divini timore percussus, ne onus istius administrationis modo a Deo mihi commissae, potiusquam ad gloriam, sit mihi ad reprobationem; et potiusquam incorruptibilem coronam, juxta illius promissionem, ruborem mihi afferat; et potiusquam illud audiam: *Serve bone et fidelis*, illorum instar, qui traditis talentis bene utendo totidem talenta superlucrati sunt Domino suo, auribus percipiam cum eo servo, qui nihil superlucratus est, horrendam illam, ac terribilem vocem: *Serve male, et piger, oportuit te committere mei verbi pecuniam nummulariis, qui sunt animae humanae, et veniens ego recepissem, quod meum est, cum usura* ? ex verbis

դու իչ ետուր քոց ծառայակցացն զկերակուրն հոգւոց, յորժամ ժամանակ էր լսելոյ, վասն այդորիկ ասեմ. առ էք 'ի դմանէ զարծաթ չնորհաց իմոց, և տուք այնմ որ կատարելապէս աճեցոյց զբան իմ, ըստ կատարեալ թուոյ տասն քանքարացն. և զծառայող՝ անպիտան եղեալ 'ի գործ պաշտաման իմոյ, յորում եդի, հանէք 'ի խաւարն արտաքին :

Եւ թէ զի՞նչ արարից զի ապրեսցի անձն իմ յահազնալուր սպառնալեաց աստի, տարակուսելի է ինձ. Վասնզի շրջել առ ամենեսեան ընդ ձեմ կողմանս աշխարհի, և քարոզել զբանն նոյ՝ ըստ նմանութեան արքելոցն որոց, անկարելի է՝ յաղաքս ժամանակին չարուէ և բազմիշխանուէ : Եւ քաղաք թաւաւորական և բազմաժողով ոչ գոյ ազգի մերում, որպէս զի անդանօր նստելով յաթոռ հայրապետութեան և վարդապետուէ, ուսուցանէաք ժողովրդեան մերոյ զանձային պատուիրանս, ըստ առաջին հայրապետացն և վարդապետացն : Եւ եմք իբրև զայժեանս յորտորաց և 'ի շանց փախուցելք 'ի քարանձաւս յայս բնակելով. յորում ոչ և մարմնական հարկաւոր պիտոյիւք շատացեալք 'ի գեղից կամ յազարակաց, յորոց ունիմք և ոչ մի : Եւ և ոչ անդաստան հողոյ, զի վաստակօք և աշխատութիւն զպէտս մեր ընուաք, և ոչ օգնուի ուստեք՝ որպէս արժան էր 'ի թագաւորաց և յիշխանաց 'ի Վաս հաւատացելոց : Եւ միայն 'ի նման նոյ՝ ըստ մարգարեին խրատու, զի ասէ. « Ինկեա 'ի տր զհոգս քո, և նա կերակրէ զքեզր և դարձեալ. » Եւ յուսացաւ 'ի տր և յամօթ եղև :

Եւ զի այտքիկ այսպէս, և սպառնալիք դատաւ տանին աններելիք 'ի վերայ պղերգացն հովուաց և հեղգացելոց, որք ոչ արածեն զբանաւոր հօտս Վերջ յանձնէն նորա վարդապետութեան, և ոչ արբուցաւ նեն զբուրն կենդանի իմաստուէն նոյ, և զի իմն տարտամութեան կաւ այս վիճակ հոգւոր տնտեսութեան, յորում ոչ է արթնութիւն ուղոյ, և ոչ զօրութի մարմնոյ, և ոչ պատահումն բարւոյ ժամանակաց :

scilicet, quae a te audiebant, perfectionis opera germinassent. Et quoniam tu spiritualement cibum, quum audiendi aderat tempus, conservis tuis minime dispensasti; propterea dico ego, quod gratiae meae argentum abs te auferetur, illisque dabitur, qui, veluti perfectum decem talentorum numerum, verbum meum multiplicaverunt, servus autem in opere, ad quod illum assumpseram, inutilis ejicietur in tenebras exteriores.

Quapropter anceps sum quomodo agere debeam, ut animam meam a formidabili comminatione protegam, nunc, quod propter temporum malitiam, regnorumque copiam impossibile Nobis est, mundum universum lustrare, omnibus verbum Dei praedicando, quemadmodum Sancti Apostoli fecerunt. Non habet enim Natio nostra regiam aut principem civitatem populis frequentem, ubi ex Episcopali vel Doctorali cathedra gentes Nostras divina praecepta docere possimus, sicut priores Episcopi Doctoresque praedicaverunt. Nos autem, quasi caprea a venatoribus canibusque dilapsa, hanc speluncam habitamus,¹⁸ ubi desunt Nobis omnia ad vitam necessaria, quinimo ubi ne pagos quidem nec tuguria habemus. Desunt et agri ad serendum, ex quibus saltem sudore ac labore victum quaeritare possemus; sed neque a Christianis Regibus et Principibus auxilium, ut deceret, accipimus. A Domino Deo tantummodo omnia habemus, quemadmodum nos admonet Propheta dicens: *Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet*¹⁹; et alibi: *Quis speravit in Domino, et confusus est*²⁰?

Quae cum ita sint; quumque inexpiabiles sint oburgationes judicii Dei super Pastores socordes ac desidiosos, qui sanctis illius doctrinis rationabilem gregem non pascunt, nec divinae sapientiae aquam eidem propinant; quumque istud spirituale onus commissum fuerit infirmitati meae, cui spiritus vigilantia, et corporale robur deest. tum ex parte mei ipsius, tum ob allatas temporum vicissitudines;

նակի՝ ըստ վերագրելոցդ, վժ որոյ անգիտանամ ե-
թէ զի նշ գործեցից: (Ստղուլքանել զՏօսս հովուա-
պետին 'ի ինամոնց հովուուէ, և զգառինսն 'ի գայ-
լոցն տեսանելով յափշտակեալս՝ և անտես առնել,
անհաւատութեան է նշանակ. մանաւանդ գիտողի
զկամս նոյ և ոչ տգիտի: Վանզի թէ առ տգիտու-
թեան որ գործէ զանպատշաճն՝ ըմպէ քան, բայց
սակաւ, ըստ տէրունական հրամանին. իսկ գիտու-
թեամբն՝ բազումս և սաստկագոյնս: (Սեպետ և
այժմուս ոչ որ է տգէտ յընտրողութիւն բարւոյն և
չարի. թէ և կամաւ որ տգիտանայ: Իսկ փութալ
'ի խրատել և յուսուցանել՝ ըստ աշտիճանիս գործոյ
հարկաւորութե, և միշտ ճմլել լեզուաւ զկաթն
բանին նոյ 'ի բերանս հոգւոց տղայացեցոց՝ 'ի ՎՊ,
ահա յանհնարիցն է՝ ըստ վերագրելոցդ, այսմ ժա-
մանակի և տեղոյ անձամբ մերով զայս առնել: Սա-
կայն զի մի ամենեւին անպատուք եղիցուք աք ձեզ,
հաւատացեալ ժողովուրդ մեզ 'ի հոգւոյն նոյ, արդա-
րապէս դատեցաք մեք և որ ընդ մեզ եպիսկոպոսուսնք
և վարդապետք, յիշեցուցանել ձեզ գրով զպատուի-
րեալսն յայ 'ի հին և 'ի նոր կտակարանս: Վմանելով
յայսմիկ մեծի առաքելոյն Սաւղոսի, որ ոչ միայն
չըջելով 'ի տար աշխարհ քարոզէր զաւետարանն,
որպէս և ինքն իսկ ասէր, յԱրուսաղէմէ մինչև 'ի
Եւրիկեա, այլ և 'ի կապանս գողով թղթովք հաստա-
տէր զաշակերտեալսն. որպէս և յայտ առնէ գրե-
լովն. «Ղաչեմ՝ զձեզ ես որ կապեալս եմ՝ 'ի Թր, արժա-
նի զնալ կոչմանն՝ յոր կոչեցարուք »:

Ինչ նմին և մեք իբրև 'ի կամաւոր բանտէ և կա-
պանաց, յայսմ ասթագին քարանձաւի արգելեալք,
գրով ձեռին մերոյ խօսիմք ոնք բերանով ընդ ամե-
նեան, որ ունիցին ականջս լսելոյ: Ոչ զմեր ինչ բան,
այլ զառաքելոցն և զմարգարէիցն և զվարդապե-
տաց եկեղեցւոյ, երկրորդելով զբանից նոցա զօ-
րութի 'ի լսելիս ձեր: (Ս) որս եթէ լուեալ յօժարու-
թի 'ի միտ առնուցուք, որպէս բարի երկիր և պա-
րարտ, զսերմանեալսն յինքեան, և գործով պտղա-
բերեսցիք նոյ, անձանց ձերոց փրկութե, և մեզ վար-
ձուց լինիցիք պատճառ: Վպա թէ որ ոչ լուիցէ մտա-

propter hoc nescio quomodo actiones meas componere debeam. Supremi Pastoris derelinquere gregem, et videns insidiari agnos a lupis eosdem negligere, infidelitatis est signum; in iis praesertim, qui voluntatem Dei agnoscunt, et non sunt insipientes. Nam si quis *ignorans voluntatem domini sui*, ejus praecepta violaverit, *vapulabit paucis*; qui autem illam agnoscens non adimplebit ministerium suum, *vapulabit multis, et severissime* ²¹: quamquam nemo nunc sit adeo inscius, ut discernere nequeat bonum a malo, quique consulto sese ignorantem ostendat. Quapropter ad commonendum et docendum oportet Nos vigilare ob muneris Nostri excellentiam; ut iis, qui in Christo pueri facti sunt, lac verbi Dei praebeamus. Et quoniam, ut superius dictum est, in hisce temporibus ac locis istud per Nos ipsos agere non possumus; propterea, ne inoperosi simus, nullumque super vos, Nobis a Spiritu Dei commissos, asserentes fructum, Nos, ac ceteri, qui Nobiscum sunt, Episcopi et Doctores adjudicavimus commonere vos per epistolam circa Dei praecepta, quae tum in veteri, tum in novo testamento sancita fuere, imitantes hoc modo magnum Apostolum Paulum, qui non solum per extraneas regiones iter faciens Evangelium praedicabat, sicut ipsemet agebat: *Ab Jerusalem usque ad Illyricum* ²², verum etiam ex vinculis discipulos confirmabat suis epistolis, quemadmodum et scribens testatur: *Obsecro vos ego victus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis* ²³. Quem Nos quoque imitantes, quasi ex voluntario carcere et vinculis, in isto ardescenti specu oclusi loquimur scriptis manibus perinde ac si ore alloqueremur eos, qui aures habent ad audiendum. At non proferimus verba Nostra, sed sensa repetimus verborum Apostolorum, Prophetarum, et Ecclesiae Doctorum, quae si libenter audientes, quemadmodum fertilis et bona terra semen in semetipsa conservat ²⁴, memoriae mandabitis, Deoque fructum asseretis, causa eritis salutis animabus ve-

դիւրութիւն, այլ արհամարհիցէ որպէս զպատամբ
յայ, և կամ թէ լուեալ և ոչ պտղաբերեսցէ գոր-
ծով զարդարութիւն, այլ անղեղջ հոգևով և ապա-
ռուսն սրտիւ կայ անյուսուածք 'ի մեղս անգարծ
մինչև 'ի վախճան, մեք անպարտ եմք յարեանէ նր
առաջի Վրտի, վկայութեամբն ան, և հրեշտակաց նր,
և ձեր լսողացդ ամենեցուն : Վրանցի ոչ խորշեցաք
կամ արգելաք 'ի պատմելոյ նմա զբանն ան :

Այլ արդ որպէս 'ի մատուցն մարմնոյ քան զամպա-
տուականագոյն և առաջին գլուխն է, յազագո տե-
ղւոյն բարձրութե և զգայարանացն 'ի նմա եղելոց,
և ապա այլքն յանդամոցն մի ըստ միջէ, այսպէս
և յանդամն հոգւոյն՝ մեծ և առաջին իբրև զգլուխ՝
է հաւատոյն շջմարտութիւն, և ընդ նմին յարմա-
րեալք՝ որպէս անձն ընդ գլխոյ՝ գործք արդարութե
մեծամեծք և փոքունք, ըստ պատուիրանացն Վրտի :

Անն այտորիկ և մեք նախ և առաջին՝ գլխոյն ան
բարութեց՝ զհաւատոյն բուռն հարկանելով դիցուք
առաջի լսողացդ : Այնորոգ ինչ գրելով, այլ 'ի վե-
րայ հիման առաքելոց և մարդարեից և հարց սրբոց
շինելով համառօտ բանիւ : Օ 'ի մի յանուսումն տգի-
տաց լսելով բան՝ որ ոչ ըստ ուղղափառ եկեղեցւոյ
դաւանուե, այլ արտաքոյն անաշունչ գրոց բարբառ ին
'ի կործանումն լսողաց, մոլորիցի որ 'ի շջմարտու-
թէն. այլ զի գիտիցէք թէ յով արդեւք հաւատացէք
'ի մկրտուեն առուր, ըստ Պաւղոսի՝ զի ասէ. « Վի-
տեմ յո՞ հաւատացեալն եմ », և կամ թէ որպէս ար-
ժան է ունել ուղղափառ քրիստոսնէին զդաւանուի
հաւատոյն, յորում և սկսանիմք պարզ և յայտնի
բանիւ ցուցանել զհաւատոյ շջմարտութի :

Պարտ և արժան է Վրտի երկրպագուացն յանուն
աք երրորդուե մկրտելոց, խոստովանել համագոյ զե-
րիս անձնաւորութիւն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբ-
բոյ. մի բնուի և մի անձուի և մի իշխանութի համա-
պատիւ և զուգափառ : Այլ յունեքէ եղեալ, և ոչ
յետոյ սկսեալ, և ոչ 'ի խոնարհութե 'ի բարձրուի

stris, Nobis autem premii. Quod si quis diligenter non audierit, immo, ut a Deo defector, contempserit; vel audierit quidem, et suis operibus fructus justitiae non attulerit, sed impoenitenti animo duroque corde vixerit desperanter in peccato usque ad extremum, nec fuerit conversus; Nos coram Christo minime respondere tenebimur pro illius sanguine: quin immo testificamur coram Deo et Angelis ejus, Vobisque omnibus, qui auditis, quod nunquam cessavimus illi verbum Dei praedicare. Itaque sicut prae omnibus corporis membris primum et excellentius est caput, tum ob loci eminentiam, cum ob seusuum in eo collocationem, et post illud alia membra unum post aliud sequuntur; ita et in membris spiritus maximam et primum, quasi caput, est fidei veritas, cum qua convenire debent, sicut cum capite membra, justitiae opera sive majora sive minora, juxta Jesu Christi praecepta.

Quapropter et Nos ante omnia volumus vobis coram fidei, quae totius bonitatis est culmen, explanationem ponere, nihil novi proferentes, sed paucis verbis super fundamentum Apostolorum et Prophetarum Sanctorumque Patrum aedificantes, ne quis forte indoctos imperitosque audiens disserentes; qui in audientium ruinam Catholicae Ecclesiae professioni haud consona proferunt, sed potius a Sacris Scripturis discrepantia; a via veritatis recedat. Utque sciatis, in quem in die baptismatis credidistis, juxta illud Pauli: *Scio cui credidi* ²⁵; sive, ut sciatis, quam fidem profiteri teneatur quilibet orthodoxus Christianus, eosdem aggredientes sincero et claro sermone verae fidei professionem exponere iucipiamus.

Oportet omnino, eos, qui Jesum Christum adorant, quique in nomine sanctae Trinitatis baptizati fuere, trinam Patris et Filii et Spiritus Sancti consubstantialem personalitatem, atque unam naturam, unam divinitatem, unam potentiam, honore omnino aequalem, ejusdemque gloriae confiteri: a nemine

ամբարձեալ կամ՝ ի տկարութի՛ն զօրութի՛ն փոփոխեալ . այլ յառաջ քան զիմ՝ յաւիտեանս էր , և այժմուս է , և յանվարխանս յաւիտեանսն եղիցի : Ընեղ և անմահ էութի՛ն , աներևոյթ ՚ի բնութի՛ն և երևելի վասն արարածոցս . տեսող ամենայնի և անտես յամենայնէ :

Հայր անսկիզբն և անծին : Որդի ծնեալ ՚ի բնութի՛ն հօր , այլ անժամանակ : Ոչ ըստ մարդկան ծնընդեանն ախտաւոր և հոսանուտ , զոր և զմտաւ ածելն է հայհոյութի , թող թէ բարբառել բանիւ . այլ որպէս լոյս ՚ի լուսոյ , և հուր ՚ի հրոյ , զի ոչ են օտարք ՚ի բաժանիլն , այլ մի շառագայթ և մի ջերմութի՛ն հրոյն և լուսոյն , ծնելոյն և յորմէ ծնաւն , և մի է բնութի՛ն երկաքանչիւրոցն , թէպէտ և բաժանիլն ՚ի միմեանց անձամբ : Արնայէս և լոյս որդի ՚ի լոյս հօրէ , և հուր անձութեն որդւոյ ՚ի հրոյ անձութեն հօր յառաջ եկեալ ծննդեամբ՝ ոչ են այլ և այլ , այլ մի և նոյն բնութեամբ :

Իսկ օրինակ անօրինակ ծննդեանն որդւոյ ոչ այլ ինչ է բայց որ ՚ի մեզ մտացս ծնունդ զբանն , թէպէտ և ոչ ամենայնիւ համեմատի շչմարտութեն օրինակս : Ամս որոյ և բան ասի՝ յաղաքս անապական գալով ծննդեանն , իսկ որդի՛ զի ՚ի հօր բնութեանէ , և ոչ օտար ՚ի նմանէ կամ արարած՝ ըստ հայհոյութեան Ըրիտի : Եւ հնար իմանալոյ զանիմանալին ոչ այլ ինչ է , բայց հաւատալ ասացելոցն ՚ի գիրս սուրբս , և ոչ ընդ քննութեամբ արկանել զանքննելին , որք անհաս մտաց ասացին զանձային ծնունդն , և անձառ բանից :

Արնայէս և հոգին սուրբ բղիւումն ասի առ ՚ի հօրէ , և փառակից որդւոյ . անձ կատարեալ սն զհայր և զորդի : Ա՛ի կամբ երից անձնաւորութեն , և մի զօրութի , և մի արարչութի : Հայր կամեցաւ ստեղծանել զերեւելի և զաներևոյթ արարածս , և որդի գոյացոյց յանգոյից , և հոգին սուրբ՝ զարդարեաց ի մաստութի : Եւ նոյն ինքն բանն այ՛ որ արար զմարդըն ՚ի պատկեր իւր , և երևեցաւ նմա յեռ յանցաւորութեն , և ամենայն արդարոցն առաջնոց՝ Արի և Ըբրահամու և Իսահակայ և Դաւիթայ և Զա

factam, nec postmodum inceptam; neque ex ignobilitate ad excellentiam evectam, aut ex infirmitate ad virtutem commutatam; sed ante omnia saecula erat, et nunc est, et in aeternum in finitum erit, increata et immortalis essentia, naturâ invisibilis, visibilis autem propter creaturas, omnia videns, a nemine autem visa. Pater est absque principio et ingenitus; Filius genitus ex natura Patris, at nescius temporis, neque humanâ generatione corruptibili ac transeunte; quod vel cogitare blasphemum foret, eo magis autem si verbis exprimatur. Sed sicut lux a luce, et ignis ab igne divisi non alienae evadunt naturae, sed unus idemque est radius lucis et calor ignis, qui generat et qui generatur, atque una est utriusque natura, quamvis unus ab altero reapse distinguatur; similiter et lux Filius a Patre luce, et ignis divinitatis Filii ab igne divinitatis Patris generatione prodiens, non sunt inter se diversi, sed unum idemque sunt naturâ. Generationis autem Filii exemplo carentis nullum erit exemplum, nisi generatio verbi nostri a nostro intellectu; etsi exemplum istud haud pertingat omnino rei veritatem. Et ideo Verbum vocatur propter generationis incorruptibilitatem, Filius autem, quia ex naturâ Patris, non alienus ab eo, ut blasphemabat Arius. Ita ut ad intelligendum, quod nequit intelligi, nihil aliud agendum est, nisi credere, quae dicunt Sacrae Scripturae, haudquaquam, quod scrutari nequit, scrutantes; incomprehensibilem quippe menti, et ineffabilem linguae divinam appellant generationem²⁶. Ita et Spiritus Sanctus dicitur a Patre procedens²⁷, et ejusdem gloriae cum Filio; Deus perfectus sicuti Pater et Filius. Una voluntas in tribus personis, una virtus, unaque potentia creatrix. Pater creare voluit creaturas visibiles, ac invisibiles; Filius ex nihilo illas eduxit; Spiritus Sanctus suâ sapientiâ exornavit²⁸.

Idem autem verbum Dei, quod hominem formavit ad imaginem suam, et post praevaricationem appa-

բայ, Սոսիսի և Մհարդի և Յեսուայ, և այլոց մարգարէիցն, և խօսեցաւ ընդ նոսա, 'ի ժամանակս վերջինս աւետեօք հրեշտակապետին Վաբրիէլի էջ յորովայն կուտին Սարիամու, և առեալ 'ի բնութէ նորա մարմին և հոգի և միտս, և խառնեաց նոր և անձառելի միաւորութբ ընդ անձութե իւրում, և զարգացեալ յորովայնին իննամեայ ժամանակաւ որպէս մանուկ, ծնաւ անձ և մարդ կատարեալ. անշփոթ էութբ, և անբաժանելի միաւորութբ, մի Վիս, և մի անձնաւորութիւն նորա յերկուց բնութեց միացելոց: Վաթնասուն եղև որպէս զմարդ, և 'ի հրեշտակաց փառաւորեցաւ որպէս զանձ: Ըրջեցաւ յաշխարհի կատարիչն ամենայնի զամս երեսուն, մինչև 'ի կատարումն հասակի մարդկութեն. մկրտեցաւ 'ի ծառայէն որպէս զմարդ, և վկայեցաւ 'ի հօրէ և 'ի հոգւոյն որպէս զորդի բարձրելոյն: Փորձեցաւ 'ի սատանայէ որպէս զմարդ, և յաղթեաց փորձողին որպէս զանձ: Վաղցեաւ և ծարաւեցաւ և ննջեաց և արտասուեաց և վատակեցաւ որպէս մտեալ ընդ օրինօք մարմնոյ, և կատարեաց սքանչելիս և նշանս, և եցոյց զօրութիւնս անձային որպէս զանձ կատարեալ: Այն կամաւորաբար 'ի չարչարանս և չարչարեցաւ անչարչարելին չարչարելի բնութբս 'ի վերայ խաչին. մեռաւ անպարտականն մահու մահկանացու մարմնովս, վասն կենդանացուցանելոյ զմեռեալ մեղօք բնութիւնս. էջ 'ի գերեզման, և արար աւարումն կրկին դժոխոց: Սարդկային հոգւոյն միացելոյն ընդ անձութեն, հոգւոյն որ 'ի դժօխս՝ շնորհելով ազատութի, իսկ անձային մարմնոյն յարութբն տալով յոյս յարութե, մահկանացու բնութեանս յապականութէ մահու. յարեաւ 'ի մեռելոց իշխանաբար յաւուր երբորդի և երևեցաւ աշակերտաց իւրոց երկոտասանիցն և եօթանասնիցն և հինգհարիւրոցն և այլոց բազմաց, որք եղեն նորա վկայ և քարոզք ընդ տիեզերս. և յաւուրս քառասունս երևեալ նոցա և խօսէր ընդ նոսա: Ալ 'ի լրումն քառասնեկի աւուրցն վերացաւ յերկինս, և նստաւ ընդ աջմէ հօր 'ի բարձունս մերով բնութբս, յորմէ անբաժանելի էր անձութբն.

ruit ei, cunctisque prioribus justis Noe, et Abraham, Isaac, Jacob, et Job, Moysi, et Aarou, Josue, et aliis Prophetis, alloquens eos; novissimis diebus ab Archangelo Gabriele annuntiatum in utero Virginis Mariae descendit, et ex illius substantiâ corpus, animam, et mentem assumens, novâ et ineffabili unione eam divinitati suae conjunxit, et in utero per novem menses crescens puer, natum est Deus et homo perfectus inconfusâ essentiâ atque indivisibili unione. Unus Christus, et una ejus persona ex duabus unitis naturis ²⁹; lacte nutritus ut homo, et ab Angelis glorificatus ut Deus. Qui omnia perfecit, ambulavit in mundo per annos triginta quoadusque perfectum humanitatis statum implevit; a servo baptizatus ut homo, et a Patre et Spiritu Sancto testatus ut filius Altissimi; tentatus a Diabolo ut homo, tentatorem vincens ut Deus. Esurivit, et sitivit, et dormivit, et ploravit, et fatigatus est ut homo corporis legibus sese subdens; mirabilia patravit et miracula, ut Deus perfectus, divinam ostendens virtutem. Sponte venit ad Passionem, et, qui impassibilis erat, passus est in cruce nostrâ naturâ passibili. Mortuus est per corpus nostrum mortale, qui obnoxius morti non erat, ut nostram naturam peccato mortuam vivificaret. Descendit in sepulchrum, et duplicem infernum expoliavit ³⁰, humano spiritu divinitati conjunctâ libertatem reddens animabus ibidem clausis. Deinde resurrectione sui corporis divini nobis resurrectionis naturae nostrae mortalis a corruptione mortis spem faciens, tertiâ die resurrexit a mortuis propriâ auctoritate, et apparuit duodecim Apostolis, et septuaginta, et quingentis, et aliis multis, qui testes fuere, et praedicatorum per orbem terrarum, *per dies quadraginta apparens eis, et loquens cum ipsis* ³¹. Expletis autem quadraginta diebus elevatus est in coelum et sedet ad dexteram Patris in excelsis, nostrâ naturâ minime a suâ Divinitate separatâ: et inde veniet cum eodem corpore in gloriâ Divinitatis suae et Patris, ut revocet mortuos ad

և գալոց է նուիրն մարմնովն՝ փառօք անութի իւրոյ
և հօր, յարուցանել զմեռեալս և դատել զաշխարհս
արդարութիւն. բարեգործացն զբարեացն տալով ժա-
ռանգութիւն, և զանվախճան թագաւորութիւնն.
Իսկ գործողացն չարեաց՝ զամօթն յաւիտեանից և ըզ-
տանջանս ըստ իւրաքանչիւր գործոցն :

Եւ արդ՝ այս դաւանութիւն ճշմարիտ հաւատոյ
հիմն է անձայնոյ տաճարին՝ որ ՚ի մեզ : Իսկ գործք
բարեացն շնուածն է ՚ի վերայ այսր հիման, որպէս
տէրն զդաւանութիւնն Սեբաստի եղ որպէս զվէմ՝
հիմն իմանալի եկեղեցոյ իւրում. և զինքն՝ որպէս
զշինող, և զընտրելոց իւրոց բարեգործութիւնս, որ
յամ ազգաց, իբրև զնիւթ շնուածոց՝ փոխանակ
քարի և փայտի և այլոց պիտոյից :

Եւ արձեալ է նա որպէս զճարտարապետ, և մեք
իբրև զմշակս հրամանակատարս. ըստ որում ասաց
աշակերտացն, եթէ « Ընանց իմ ոչ ինչ կարէք առ-
նել », Երէ և Սաւղոս, եթէ ես զիմաստութիւնն
այ հիմն եղի՝ որ է ՚ի՛ն, և որ ՚ի նա հաւատն ճշմար-
տութե . բայց այլ է որ շինէ, այս ինքն , որ էն , և
որ գալոց էն յաշխարհ : Եւ շինելն՝ գործովք , զոր
կամի իւրաքանչիւր ոք , եթէ բարի և եթէ չար :
Եթէ ոք շինէ, ասէ, ՚ի վերայ հիմանս այսորիկ ոսկի՝
որ է արդարութիւն և ճշմարտութիւն . արծաթ՝ որ է մաք-
րութի մտաց և սրբութի սրտի . ականս պատուականս՝
որ են մասունք բազմապատիկ առաքինուէց , սէր,
խոնարհութի, ողորմութի, անոխակալութի, պահք
աղօթք, ժուժկալութի : Եւ յսրբիկ և որ նման սոցա՝
են պատուական ակունքն շինեալք յարդարոց ան-
ձանց, ՚ի վերայ հիման հաւատոյն : Իսկ մեզսասիրացն
անձինք՝ ոչ ՚ի պատուական և ՚ի հաստատուն նիւ-
թոցս յայսցանէ, ասէ , շինեն զշինուածս իւրեանց
՚ի վերայ հաւատոյն հիման , այլ յանարգաց և ՚ի
գիւրաձատնելեաց, այս ինքն՝ փայտ, խոտ , եղէգն :
Փայտն՝ զթանձրագունից մեղաց ունելով զտեսակ,
զսպանուէ, զպոռնկուէ, զգողութե, զյափշտակուէ,
և որ նման սոցա. խոտն՝ զխորհրդոցն չարութի՝ ժու-
ղովեալս ՚ի սրտի. եղէգն՝ զբանիցն գարշութիս նշա-
նակէ , զորս քղխեն մարդիկ ՚ի բերանոց՝ զլեզուսն :

vitam, et iudicet mundam in justitia, iis, qui bona egerunt, bonorum donans haereditatem, regnumque immortale; eos vero, qui mala egerunt, aeterno pudore, ac supplicio, juxta ipsorum opera, afficiens.

Haec itaque verae fidei professio fundamentum est divini templi quod est in nobis; bona autem opera sunt aedificium huic fundamento superimpositum: quemadmodum et Dominus Petri professionem, ut petram, posuit intellectuale Ecclesiae suae fundamentum, seipsum vero ut opificem, bona autem suorum electorum cujuscumque nationis opera veluti constructionis materiam, loco lapidum, lignorum, ceterarumque rerum, quae ad hoc requiruntur. Item, ille est veluti architecton, nos vero veluti operarii jussa ipsius adimplentes, secundum quod dixit discipulis; *Sine me nihil potestis facere* ³². Scribit et Paulus: ³³ *Ego sapientiam Dei posui fundamentum, quod est Christus, et vera in ipsum fides; alius autem superaedificat: ii nempe qui venerunt, quique venturi sunt in mundum; aedificatio autem (perficitur) per quaelibet uniuscujusque opera, sive bona, sive mala.*

Si quis super hoc fundamentum superaedificaret aurum, quod est justitia et veritas; argentum, quod est mentis puritas et cordis sanctitas; lapides pretiosos, qui sunt speciatim variae virtutes, charitas, humilitas, misericordia, injuriarum oblivio, jejunium, oratio, temperantia: hae, iisque similes sunt pretiosissimae gemmae ab justis superaedificatae super fidei fundamentum. At, qui diligunt iniquitatem non extollunt, inquit, hisce pretiosis solidisque materiis sui ipsius aedificium, idque super fidei fundamentum; sed vilibus, consumptaque facilibus materiis aedificant, nempe ligno, herbà, et arundine. Lignum crassiora praefigurat peccata, homicidium, fornicationem, furtum, direptionem, iisque similia: herba, consiliorum in corde coacervatorum nequitiam: arundo, verba execranda significat, quae pro-

գործարան տուեալ սատանայի, թշնամանելով և անարգելով զբնկերս զանազան և պէս պէս հայհոյու. թէ որ ըստ գեղջկացն բարբառոյ՝ իշոցք անուանի, և ըստ գրոց սովորութե՝ անէծք և թշնամանք և որ այսպիսի են անուանք: Օ որոց և Ղաւիթ ասէ, թէ՛ «Լնիծիւք և դառնուի լի են բերանք նոցա» : Լա և ստութիւնն և չարախօսութիւնն և մատնութիւնն և այլք, որ յայս յարին բանք անիրաւուե, յեղեգան են օրինակի :

Եւ զայսոցիկ զերկուց հակառակ շինուածոց նիւթըս, որ ՚ի պատուականաց և յանարգաց՝ հօւրն, ասէ, ընտրեսցէ . քանզի հրով յայտնելոց է դատաւորն : Եթէ գործն, զոր շինեաց ՚ի վերայ հաւատոյն հիման, ոսկի է և արծաթ և ականս պատուականս, որք ոչ ապականին՝ այլև սրբին ՚ի հրոյն, գործողն կեցցէ և վարձս առցէ : Եւ եթէ խոտ է և եղէգն և փայտ, որ դիւրաւ ապականին ՚ի հրոյ անտի, որ գործեացն զայն՝ տուժեսցի : Եւ զի, զոր օրինակ ապարանք հիմամբն միայն չեն բաւական լինել ՚ի բնականութի մարդկան, այլ պէտս ունին որմոց և ձեղուանց և այլոց շինուածոցն, նոյնպէս և հաւատովն միայն՝ առանց գործոց ոչ ղք կարէ զանձն իւր շինել տաճար ան : Եւ որպէս գլուխ՝ առանց անձին յարմարութե ոչ կարէ կրել կենդանութի, և ոչ անձն առանց գլխոյ, նոյնպէս և հաւատ առանց գործոց, և գործք առանց հաւատոյ մեռեալ են երկոքին ըստ առաքելոյ :

Եւ ան որոյ աղաչեմ զամենեսեան, զի ընդ հաւատոցդ ճմարտութե, զոր ընկալայք ՚ի ծննդենէ աւազանին, և ունիք հաստատութե, յարմարիցէք և զգործս արդարութե. զի մի միով աչօք միայն լուսաւորիցէք զանձինս, այլ և երկոքումք պայծառանայցէք : Եւ մի վստահանայք ՚ի սնոտի յոյս անմտաց, որք ասեն, թէ բաւական է հաւատոյն միայն ճրջմարտութի քրիստոնէին՝ փրկել ՚ի տանջանաց, և արժանաւորել արքայութեն : Օ ի զոր օրինակ մեռեալ անդամ չէ ինչ պիտանացու ՚ի գործ մարմնոյն, նոյնպէս և մեռեալ հաւատ ոչ տայ զօրուի հոգւոյն, այլ մանաւանդ առաւելագոյն տանջանաց պարտաւ :

cedunt ex ore hominum praebentium linguas suas instrumentum Satanae, proximum exprobrando, pluribusque ac variis blasphemis vituperando; quae juxta vulgarem sermonem convicia dicuntur, et Scripturarum more maledictiones, et impropria, aliisque nominibus nuncupantur. De quibus et David dicit: *Maledictione et amaritudine plenum est os eorum* ³⁴. Insuper et mendacium, et maledictum, et proditio, et ceteri hujusmodi sermones iniquitatis arundini similes sunt.

Horum itaque adversantium aedificiorum materiam, pretiosam nempe et vilem, *ignis*, inquit, *probat*; Judex enim manifestabitur in igne. Si opera superaedificata super fidei fundamentum fuerint aurum, argentum, et gemmae, quae nunquam corrumuntur, sed potius per ignem purgantur; qui ea fecerit, vivet, ac praemio donabitur. Si fuerint vero herba, arundo, et lignum, quae faciliter ab illo igne comburuntur; qui eadem egerit, multabitur. Et sane, quemadmodum sola aedium fundamenta non sufficiunt ad hominis habitationem, sed muris indiget, tecto, aliisque rebus; ita sola fides sine operibus non sufficit, ut quisquis in templam Dei semetipsum aedificet.

Et quemadmodum caput, nisi jungatur corpori, vitam nequit habere, neque corpus sine capite; ita et fides sine operibus, et opera sine fide, juxta Apostoli doctrinam, ambae mortuae sunt ³⁵. Quapropter vos omnes oro, ut ad fidei veritatem, quam in lavacri generatione accepistis, et nunc firmiter habetis, justitiae quoque opera adjungatis; ne uno tantum oculo, sed ambobus illuminemini. Neque vos ipsos illudite inani stultorum spe, qui dicunt solam fidei veritatem satis esse ad supplicium vitandum, regnumque (*coelorum*) promerendum. Sicut enim membrum mortuum ad corporis opera non valet; ita nec

կան կացուցանէ զունողն իւր : Արպէս այն որ զմի տաղանդն պահեաց, և ոչ շահեցաւ նման ընկերացն : Օ ի տաղանդն՝ հաւատն է , և շահ տաղանդացն՝ գործքն : Ալ թէ վասն էր ասի հաւատ մեռեալ առանց գործոց , յայտնի արասցուք որոց ոչ գիտեն :

Հաւատոյն անուն մի է, բայց կրկին ունի զօրուի : Առաջին՝ դաւանութե հաւատն, որ է խոստովանուի ՚ի սք երրորդութիւն՝ զոր ընկալաւ իւրաքանչիւր որ յաւազանէն : Արկրորդ հաւատ այն է , որ զբանս՝ զոր հոգին սք խօսեցեալ է բերանով մարգարէիցն և առաքելոցն և եկեղեցւոյ վարդապետօք՝ զոր ՚ի գիրս սք գրեցիւ չհամարի առասպելս և սուտ . այլ հաւատայ՝ թէ ճշմարիտ են և ուղիղ այնպէս՝ որպէս թէ աչօք իւրովք տեսանէ զամ գեղեալն, և զլինելոցն , և զոր ենն : Աղեալն այն է՝ զոր պատմեն, թէ ամ երևելի և աներևոյթ բնութի ոչ էին , և յայ հրամանէն ստեղծեալ եղեն . և որ ինչ յիտ լինելուէ արարածոց սքանչելիք և զօրութիք եղեալք յայ պատմին ՚ի գիրս ՚ի հնումն և ՚ի նորումն : Ալ լինելոցն այն է՝ զոր ասեն , բարեգործացն բարի հատուցումն լինել յայ , և չարագործացն տանջանք և հուր յաւիտենական : Ալ որ ենն այն է , զոր քարոզեն յամ բանս իւրեանց, թէ անձ մերձաւոր է առ ամենեւեան և ոչ հեռաւոր . և զոր խորհին մարդիկ ՚ի միտս իւրեանց բարի կամ չար՝ իմանայ զամ, և զոր խօսին բանս լեզուաւ՝ լսէ անսիրալ, և զոր գործեն մարմնով ՚ի ծածուկ՝ տեսանէ յայտնապէս , զի չիք արարած աներևոյթ առ ՚ի նմանէ :

Արդ՝ որ այսօցիկ ՚ի բոլոր սրտէ հաւատայ, նա է որ ունի հաւատ կենդանի : Ար և ոչ երբէք յանդրգնի կամ խորհել չարութի ՚ի սրտի, կամ խօսել անիրաւուի բերանով կամ գործել զմեղս անձամբ իւրով : Օ ի թէ ՚ի միոյ ուրուք մերձ լինելոյ, արգելուն մարդիկ յանարժանս գործելոյ . յորժամ հաւատայ որ զամ լինել տեսող, զիարդ ժպրհի կամ խօսել ինչ կամ գործել կամակարձ մտօք զչարութի : Ասկ որ բանիւ միայն ունի զառ ՚ի յամ խոստովանութիւն , այլ ոչ գործով, այնպիսոյն հաւատն մեռեալ է :

fides mortua virtutem animae praestat, quin immo cruciatibus subjicit, qui eam possidet: illius instar, qui talentum servavit, nec superlucratus est quemadmodum ceteri conservi; quum fidem designent talenta, talentorum autem lucrum, opera.

Verum iis, qui nesciunt, notum faciamus cur fides sine operibus mortua dicatur. Fidei nomen unum est, at duplicem vim habet. Prima est fidei professio, quae stat in confessione Sanctae Trinitatis, quamque unusquisque per baptismum accipit. Altera est fides, qua creditur, quidquid Spiritus Sanctus locutus est per os Prophetarum, et Apostolorum, et Ecclesiae Doctorum, quodque in Scripturis Sanctis continetur, non esse fabulas aut mendacia; idque ita verum justumque habere, ac si propriis oculis, quae facta fuere, quae futura, quaeque sunt, viderentur. Facta ea sunt, quae referunt Scripturatum veteris tum novi Testamenti; nullam nimirum visibilem aut invisibilem substantiam extitisse, omniaque jussu Dei creata fuisse; referunt praeterea mirabilia et miracula a Deo post creationem patrata. Futura autem ea sunt, quibus testantur (*Scripturae*) bonis felicitatem et praemium, improbis autem cruciatum et ignem aeternum mansurum. Illis tandem, quae sunt, haec intellige, quae in omnibus verbis suis declarant (*eadem Scripturae*); Deum haud longe esse, sed unicuique nostrum adesse; cognoscere quidquid homines in mente cogitant sive bonum sive malum; audire absque erroris periculo quidquid ore loquantur; aperte intueri quidquid corporis actionibus agunt in abscondito, quoniam *non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus* ³⁶. Qui haec igitur ex toto corde credit, hic est, qui vivam habet fidem, qui nunquam audet vel in corde malitiam cogitare, vel ex ore malitiam proferre, vel operibus peccata patrare. Nam si ex praesentia unius ab impietatibus perpetrandis homines coercentur; si quis credat, Deum intueri, quomodo aut aliquid turpe loqui, aut malum sponte peragere audebit?

Եւ արդ՝ վասն զի ընդ բազում տնտեսական գործոցն անուանս, որ հաւատացաւ մեզ՝ ՚ի տեառնէ՝ ՚ի ձեռն որոյ աթուոյս սպասաւորուէ, է և բժշկական անուն և գործ, վասն որոյ որպէս բժիշկ ճանաչելով զհիւանդացելոյն ախտարար ցաւոցն զպատճառս՝ հրամայէ ՚ի փնասակարացն ՚ի բաց կալ, և զառողջարարն ընդունել դեղ և կերակուր, այսպէս և մեք զընդհանրական եկեղեցւոյ՝ Վսի հոգևոր բժշկութեան ելով զփոյթ, տեսանեմք մտաց աչօք, թէ և ոչ զամենեսեան՝ այլ զյոյրովագոյն մասն աշխարհի, զի յաղագս մեռելոտի գործոց մեռեալ ունին և զհաւասան և կամիմք որպէս զբժիշկս ցուցանել աման՝ ձին զմահաբեր ախտից իւրոց զպատճառան, և զկենդանարար հոգւոց զդեղսն : Օ որ թէ առեալ ըմպիցէք առանց դժկամակ լինելոյ, և ՚ի բաց մաքրիցէք յոգւոց ձերոց զդառնութի մաղձիցն ապականութե խոտովանութի և ապաշխարութի, արժանի լինիք տղորմութեն ան, և առ ՚ի նմանէ խոտացելոց բարութեցն : Եւ որոց ոչ թուին ախորժելի ասացեալքս ՚ի մէջ, կամ յաղագս ծուլուէ և մեղսասիրութե, կամ վասն արհամարհելոյ զմենք, առ այնպիսին զմարգարէականն ասասցուք, թէ «Որ անօրինելոցն է անօրինեսցի, և որ արդարանալոցն է արդարացի» : Եւ որ հրամայեալն է մեզ արասցուք, աղաղակելով որպէս դէտ ՚ի բարձր դիտանոցէ զպատուիրանս ան ՚ի լսելիս ձեր : Եւ յառհետե առնելն և ոչ առնելն ՚ի կամս ազատուէ իւրաքանչիւր անձին է :

Եւ այց մի որ կարծիցէ զմէն՝ թէ իբրև առողջս զմեզ համարելով յախտից մեղաց, ձեզ միայն զբժշկականս զայս մատուցանեմք դեղ որպէս հիւանդացելոց. այլ ծանիցէ ամոք, զի մեք առաւելքան զամենեսեան ունիմք պէտս հոգւոց բժշկուէ : Եւ այց որպէս յիմար հիւանդի է զիւրն առողջութե դեղ՝ զոր մատուցանէ նմա ախտացեալ սմն բժիշկ՝ ՚ի բաց մերժել, տեսանելով զցաւս մարմնոյ նորա . նոյնպէս իմատանոց է՝ ոչ զընուութե բժշկին ունել փոյթ, թէ առողջ է և

Qui solis igitur verbis, non autem operibus, Deum confitetur, hujus fides mortua comperitur.

Quum itaque una cum multiplicibus nominibus ministeriorum Nobis a Deo commissorum ad hujus Sanctae Sedis administrationem et nomen quodque medicinale habeamus et officium; ideo quemadmodum medicus causam agnoscens doloris aegroti, eum a noxiis abstinere jubet, atque pharmacum salutare cibumque sumere; ita et Nos, curam hujusce Universalis Christi Ecclesiae tenentes, mentis oculo videmus, si non omnes, saltem majorem mundi partem propter opera mortua mortuam habere et fidem. Quare, medicorum more, volumus unicuique laethalem infirmitatis suae causam ostendere, nec non salutiferam animae medicinam: quam si absque nausea bibatis, expurgetisque Confessione ac Poenitentia atrae bilis amaritudinem, misericordiam Dei bonisque ab eo promissis digni efficiemini. Quibus vero dicta Nostra non placebunt vel ob desidiam atque iniquitatis amorem, vel ob contemptum Nostri, his cum Propheta dicemus: *Qui nocet, noceat adhuc; et qui justus est, justificetur adhuc* ³⁷. Nos, quod jubemur, aliis praestabimus, elata voce, ut speculatores e sublimi speculamur, praeceptum Dei in aures vestras ingerentes; post haec autem ad liberam uniuscujusque voluntatem vel agere, vel non agere pertinet.

Verum, nemo credat de Nobis, quod incolumes a peccati morbo Nosmetipsos existimantes, vobis solummodo, utpote aegrotis, hoc medicinale pharmacum praebemus. Quin immo sciat unusquisque, quod Nos prae ceteris spirituali sanatione indigemus. Attamen sicut stulti infirmi est, salutare pharmacum sibi ab aegrotato medico porrectum recusare, propterea quod et ipse morbo laborat; ita sapientis est non curare utrum medicus sanus sit, nec ne,

կամ հիւանդոտ, այլ զդեղին քննել զօգտակարուն, եթէ առողջարար իցէ թէ մնասակար: Արդ և դուք մի վասն մեր անարժանութե և 'ի հոգևորսն պակասուէ զօգտակար դեղս հոգւոց՝ զոր մատուցանեմք ձեզ՝ արհամարհիցէք, և ոչ ընդունիցիք յանձինս:

Օ որս աղաչեմք՝ ընկալարուք սիրով և յօժարութե. ոչ վասն մեր ինչ փառաց և պատուոյ, զոր ոչ պահանջեմք յումեքէ, թէ և էաք արժանաւոր: այլ վասն սիրոյն՝ Վսի, որ կոչեաց զմեզ յիւր արքայութիւն և 'ի փառս: Օ ի թէպէտ և մեք անարժան եմք, այլ բանս՝ վասն զի անձային է՝ արժանաւոր 'է ընդունելութե: Այլ ընդունելութիւն ոչ այլ ինչ եղիցի, այլ կատարումն գործոց:

Վասն որոյ աղօթեսցուք 'ի վերայ միմեանց, մեք յաղաքս ձեր, որպէս գլուխ վասն անձին, մտադիւրութեամբ ընդունել զսերմն անձային բանիս 'ի սիրտս և պտղաբերել ԱՅ՝ մի յերից պտղաբերութեց բարի և պարարտ երկիրն: Այլ դուք վասն մեր, ըստ որում անձն վասն գլխոյ, առողջանալ 'ի հոգևոր հիւանդուեց, և զօրանալ 'ի տկարութե՞ զգայուեցա: Արպէս զի թէ գերան իցէ 'ի մեզ մերումս տեսարանի կուրացուցիչ, նախ 'ի բաց մաքրել զայն, զի և զայլոց շիղս տեսանել և սրբել կարող լինիցիմք: Բանալ և զխցեալ ունին՝ անձայնոյ ձայնին հնչման ճանապարհ առնելով. և զհոտոտելիս անմահութեան թափեցելոյ իւղոյ անուամբն անուշացուցանել. և զճաշակելիս կենացն հացի քաղցնուլ և ծարաւել, և յագիլ անյագութե արդարութե և իմաստութե. և զլեզուս որ 'ի փառս այլ և 'ի շինուի լսողաց բանից լինել սպասաւոր, աղ լինելով նեխելոց և լոյս խաւարելոց՝ ըստ հրամանին տեսառն, նախ անձին և ապա այլոց: Արով և զերկոսին դնեմք առաջի լսողացդ զանազան կերպարանօք. պայծառացելոց ոգւով զլուսափայլ բանից ճառագայթ, և մթացելոց կամ նեխելոց՝ զաղին օրինակ 'ի յանդիմանողական մորմոքումն, որով և սկսանիմք այժմ՝ առ որս արժան է նախակարգել զբանս:

sed potius utilitatem perpendere medicinae utrum sit salubris, an noxia.

Nolite igitur spernere ac detrectare ob Nostram indignitatem, spiritualemque deficientiam, sed sumite salutare animae remedium, quod vobis proponamus: accipite, quaeso, libenter, non propter Nostram gloriam et honorem, quem a nullo exposcimus, etiamsi fuisset digni; sed propter amorem Christi, qui nos ad suum regnum et gloriam evocavit. Et quamvis Nos indigni simus, digna tamen sunt, ut excipiantur, verba, quia divina; quae profecto, quum operibus vacabitis, excipietis. Et ideo invicem oremus: Nos pro vobis, quasi caput pro corpore, ut diligenter semen hujus divini verbi accipiatis, et fructum Deo afferatis aliqua ex triplici fertilitate, quam bona et foecunda terra habebat³⁸: Vos autem pro Nobis, quasi corpus pro capite, ut sanemur ab animae vitiis, et ab infirmitate sensuum Nostrorum roboremur. Ut pote, si qua in Nobis erit trabs oculos Nostros caligans, eam prius ejciamus, ut videre possimus, ac proinde ejicere aliorum festucas; nec non aperire ad divinae vocis sonitum clausas aures, eique viam pandere, mulcere nares immortalis effusi nominis oleo³⁹, esuriens ac sitiens reddere os pane vitae, atque saturare insatiabili justitiâ et sapientiâ, linguam denique efficere ministram verborum, quae Deo sint gloriae causa, audiëntibus autem aedificationis; atque fieri, juxta praeceptum Domini, sal putridis, caecis vero, lumen, prius Nobis, deinde aliis. Quamobrem utrumque hoc proponimus auditoribus sub variante specie; radium splendentium verborum iis, qui spiritualiter fulgent; iis autem, qui obscurati sunt aut putridi, juxta salis exemplum, pungentem objurgationem. Nunc itaque exordiamur, ad digniores primum dirigentes praesentem sermonem.

Ա՛յ արդ՛ առաջին ընդ գերաշխարհիկագ վարուք և քաղաքավարութի՛ խօսեսցուք առ կրօնաւորսդ, որք ՚ի վանորեայս և ՚ի մենաստանս ընակէք : Որ սիւնք էք աշխարհի և պարիսպ ընդդէմ թշնամւոյն ազօթիւք ձեր և բարի վարուք : Հրեշտակք ՚ի մարմնի, և աստեղք լուսաւորք յերկրի, յորոց ՚ի բարի և ՚ի լուսաւոր վարուց փառաւորի միշտ հայր ձեր՝ որ յերկինս է : Որ թէպէտ և խրատեալ էք յածաշունչ գրոց՝ միշտ ՚ի լսելիս ձեր հնչելով, և չունիք ինչ պէտս կարեաց մերոյս դուզնաքեայ բանից, այլ որպէս ծառայք՝ որք զհասարակականն կերակուր հրաման առնուն ՚ի տերմնց բաշխել, ոչ միայն քաղցելոց՝ այլ և յագեցելոցն շնորհն, նոյնպէս և մեք՝ զի ընդհանուր ծառայակցաց մերոց հրամայեցաք ՚ի տեաննէ տալ զբանին կերակուր, հասարակաբար պարտիմք մատակարարել փարթամաց գիտութի, և աղքատաց ՚ի գիտութի : զօրաւորաց առաքինութի, և տկարագունիցն յառաքինութի :

Ս անն որոյ աղաչեմ զամենեսեան՝ մի նուազութի իւզոյ ողորմութե և սրբութի աղօտացուցանէք զլոյս հաւատոյ լապտերաց ձերոց, այլ անշիջանելի պահեցէք զճառագայթս անձունն մշտավառ առաքինութի յանձինս ձեր : Ս ՚ի վասն սիրոյ նիւթականիս՝ ՚ի հրոյ սիրոյն Վ՛ժի զոր արկ յերկիր, և կամի զբորբոքելն վաղվաղակի, ցրտացուցանէք զոգիս : Ս ՚ի տայք տեղի օտար հրոյ ցանկութե ՚ի սիրտս ձեր, և այնու խնկարկել իյ զաղօթս և զխորհուրդ անձայնոյ պատարագին, որպէս որգիքն Մ՛հարովնի՝ Վարաթ և Մ՛բիւթ : այլ նախ մաքրեսցի իւրաքանչիւր զբխուտովանութեամբ յանմաքուր խորհրդոց և գործոց, և պատարագ կենդանի զինքն մատուցէ կենդանւոյն իյ առաքինութի, և ապա ՚ի մաքուրն մերձեսցի, և սրբութե սրբոցն սպասաւորեսցէ : զի մի ըստ

AD MONACHOS CILICIO INDUTOS, QUI DEGUNT
IN COENOBIIIS 4°.

Primum itaque vos alloquimur, o Monachi, qui perfectionis vitam ducitis, in Coenobiis et Monasteriis degentes; vos, qui vestris precibus, rectaque vitae ratione estis mundi columnae, et contra inimicum moenia; angeli carne induti, et astra in terrâ splendentia, ex quorum bonâ ac fulgenti vitâ semper glorificatur Pater vester coelestis. Qui sane per sacram Scripturam semper ad aures vestras pulsantem edocti, humilibus Nostris verbis non indigetis. At tamen, quemadmodum servi a dominis jussi communem victum distribuere non tantum famelicis tribuunt, sed etiam saturis; ita et Nos, quia jubemur a Domino cunctis conservis nostris verbum vitae praebere, universim debemus illud dispensare sapientibus et insipientibus, virtute praeditis ac destitutis.

Propterea vos omnes oro, ut non obscuretis, pietatis ac sanctitatis oleo deficiente, lumen vestrae lampadis fidei; sed semper ardente in animabus vestris virtute inextinguibile servetis radium divinitatis. Ne, quaeso, ob terrenarum rerum amorem in animabus vestris frigeat amoris Christi ignis, quem ipse accendit in terra, et voluit, ut illico arderet. Ne detis locum in cordibus vestris alieno cupiditatis igni, neque per ipsum orationis ac mystici sacrificii divini incensum Deo cremetis, quemadmodum filii Aaron, Nadab et Abiu⁴¹. Sed prius unusquisque Confessione purgetur a cogitationibus et operibus immundis, sicque per virtutem semetipsum Deo viventi consecret *hostiam viventem*⁴², et postea ad Purissimum accedat, et Sanctitati Sanctorum inser-

նմանութեան նոցա՝ տանջողական հրոյժն այրեսցի ներքին մարդն, աստ խղճիւ մտացն, և անդ բոցոյն անշիջանելեալ :

Մի լիցի ումեք ՚ի ձէնջ յարձան աղի մաճնուլ, որպէս կինն Ղ ուլտայ յաղագս յետս դառնալոյ յաշխարհական իրս՝ ՚ի հեշտուիս ախտից կամ ՚ի ցանկութիս հիւթանիւթից : Վանգի զորօրինակ նա յետ պատուհասին ոչ եղև համեմիջ կերակրոց իբրև զաղ, քանգի քար էր, և ոչ ՚ի շինուած ինչ պիտանացու եդաւ որպէս քար, վասն զի աղ էր : Ըստ այսմ նմանուէ և նմ որ ելանէ յաշխարհէ, որպէս Ղ ուլտ ՚ի Սողոմայ, և բարձրանայ ՚ի կարգ կրօնաւորութե՝ որ է հրեշտակական, որպէս նոքա ճանապարհորդեալք ընդ հրեշտակացն ՚ի լերինն, և դառնայ անդրէն ՚ի սէր աշխարհիս և յախտս թաւալի մեղաց, որպէս և կինն այն զի դառնայր դիմօք ՚ի Սողոմ, ոչ այն է պիտանացու այնպիսին իբրև զկրօնաւոր, և ոչ աշխարհի օրինաց որպէս զաշխարհական. այլ է անարգ և անպիտան, կոխան եղեալ ՚ի մարդկանէ որպէս զաղ անհամեալ : Վայց ձեր, որ անփոխ էք յածայինսդ, ամենայն ինչ ըստ խրատուն առաքելոյ բարեձևութե և ըստ կարգի եղիցի : Որ և դարձեալ ասէ . « Իմաստութի գնասցիք առ արտաքինսն, գնոյ առեալ զժամանակս », և թէ « Օ վարս ձեր առաջի հեթանոսաց պարկեշտունիցիք » :

Եւ արդ՝ մի որ ՚ի ձէնջ զվատթարս խօսելով լեզուաւ, կամ իրս ինչ անպատշաճ գործելով անձամբ առաջի արտաքնոցն՝ պատճառ լինիցի բանալոյ զանդուռն բերան նոցա ՚ի հայհոյութիւն սուրբ հաւատոյս և կարգիս, որովք կրկին դատաստանս տալոց են այնպիսիքն առաջի այն. առաջին՝ ընդ մեղանացն, զոր խօսին կամ գործեն. երկրորդ և մեծ՝ ընդ գայթակղութե լինելոյն պատճառ : Մի որ զընկերակից կրօնաւորաց թողլով զկենակցութի՝ առանձինն բնակիցէ, ոչ յաղագս ճգնողական վարուց որպէս միայնակեացք՝ այլ վասն ազահութե ախտի, զի զանձին իւրոյ աշխատութիւնն ոչ հասարակաց եկեղեցւոյն՝ այլ իւր միայնոյ ամբարիցէ :

viat; ne, quemadmodum illi, in hac vitâ homo interior molestò argenti conscientiae igne, in alterâ vero inextinguibilibus flammis cremetur. Ne quis vestrum salis statua fiat, quemadmodum uxor Loth, propterea quod ad saecularia negotia, ad vitiorum voluptates, aut ad terrenas cupiditates revertatur. Nam sicut illa post supplicium non fuit idonea ad condiendas dapes ut sal, quia petra erat, neque ad aedificandum, quia erat sal; eodem modo quisquis de mundo exiit (sicut Loth de Sodoma), et ad monasticum ordinem, qui angelicus est, fuit euectus (sicut ille cum suis pergebat ad montem comitantibus Angelis), et iterum ad mundi amorem revertitur, ac in peccati sordibus volutatur (sicut mulier illa, quae facie ad Sodomam respexit); iste neque Deo utilis est ut Monachus, neque ad mundi legem est aptus ut laicus, sed est contemnendus et inutilis, ab hominibus conculcatus, ut sal insipidus. Quoad Vos autem, qui in divinis rebus immutabiles estis ⁴³ omnia, juxta Apostoli doctrinam, *honeste et secundum ordinem fiant* ⁴⁴: qui etiam rursus ait: *In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes* ⁴⁵. Et iterum: *Conversationem vestram inter Gentes habentes modestam* ⁴⁶. Itaque nemo vestrum sive ore male loquendo, sive operibus indigna faciendo coram extraneis causa sit, ut eorum os; in quo nulla est custodia, aperiatur ad contemnendam fidem sanctam, et Ordinem nostrum: dupliciter enim isti iudicabuntur: primum ob peccatum vel verbi vel operis; deinde, quod majus est, ob scandalum, cujus causa fuere.

Nemo e Coenobitis, communem societatem relinquens, solus habitet, non ad poenitentem vitam Anachoritarum more agendam, sed propter avaritiam, ut solus nempe laborum suorum fructus percipiat, potiusquam cum Communitate dividat; ex quo grave damnum animabus oritur, dum in Communitate e contra magna exurgit utilitas, quemadmodum Doctorum verba demonstrant. Etenim apud

յորմէ փնաւք բազում հոգւոց. և 'ի միաբանութեն
օգտուիք յոլովագոյնք, որպէս անձախօս վարդապե-
տացն ցուցանեն բանք: Օ ի առ բազումն քան զեր-
կեւղն այ առաւել զօրէ ընկերակցացն ամօթոյ եր-
կեւղ, յետս դարձուցանելով զյօժարութի մտացն
'ի չար ցանկութեց մեղացն կատարմանէ: Եւ ևս՝
բազմապատիկք են շահիցն հոյլք 'ի միասին եղ-
բարցն բնակութի, զորս աւելորդ վարկանիմք գի-
տողացդ երկրորդել: Եւ ոմանք դարձեալ յաշ-
խարհասէր. և 'ի մեղկ կրօնաւորաց, զի ոչ միայն
սրտիւք ըստ հնոյն Եսայեիի դառնան յեգիպտական
գործս խաւարինս, այլ և անձամբ իսկ ընդ աշխար-
հականս բնակեն 'ի գեւղս և 'ի քաղաքս, և 'ի բանից
բերանոյ գարշութիւնս, և 'ի գործս վատթարուէ,
և յորովայնամոլութիւնս անպատկառս, և յարե-
ցութիւնս անառակս, և յամենայն անկարգուէց
բերմունս առաւելուն քան զնոսս: Պարտ և արժան
էր, զի թէ պատահէր կրօնաւորաց ըստ հարկաւոր
ինչ պատճառի բնակել յաշխարհի, իբրև զլուսա-
տու լինել անձային և ուղիղ վարուքն 'ի մէջ նոցա,
'ի փառաց պատճառս անուանն այլ և ոչ 'ի հոյհոյ-
ութեան: Օ այնպիսիսն մանաւանդ յորդորեմք 'ի
նոյն, քան թէ արգելումք. զի օրինակաւ բարեացն՝
բազումք լինին բարիք, որպէս և 'ի նախանձուէ
չարացն վարուց՝ չարք յոլովագոյնք:

Ըրդ՝ հրամանաւն այլ և մեր, այս եղիցի կանոնա-
կան օրէնք 'ի վերայ այնպիսեացն. փոխել այսուհե-
տև զբնակութիս իւրեանց 'ի վանս, և զվարս իւ-
րեանց՝ ըստ ձևոյն և ըստ կարգին՝ յապաշխարութի
և 'ի պարկեշտութի մինչև 'ի վախճան: Եւսկ եթէ
ոք 'ի նոյանէ ոչ լուիցէ անձային օրինացս՝ զոր գրե-
ցաք, և ոչ ելցէ յաշխարհէ՝ այլ կացցէ յամառեալ
մինչև 'ի մահ իւր 'ի նոյն, անպարտ եմք մեք 'ի խղ-
ճոյ կորստեան նորա. ինքն եղիցի արեան իւրոյ պար-
տապանն առաջի այլ:

Եւ քահանայից պատուէր տամք, զի թէ մինչ
յաշխարհի իցէ այնպիսին, և վախճան մարմնոյ ընդ
հոգւոյն մեռելութե հասանէ նմա, ոչ հաղորդուէ
և ոչ օրինաւոր թաղման արժանի առնել զնա, մա-

plurimos plusquam timor Dei, timor ruboris coram sociis vim habet ad removendum mentis desiderium a mala voluntate peccati perpetrandi. Nascuntur insuper et alia multa commoda ex mansione cum fratribus, de quibus inutile existimo sermonem instituere ad vos, qui ea non ignoratis.

Sunt praeterea inter Monachos nonnulli molles atque mundum diligentes, et hujusmodi, ut non corde tantum, quemadmodum veteres Israelitae, ad tenebrosa Aegyptiorum opera revertantur, verum etiam eos superent, reapse per rura et civitates inter saeculares conversantes in verbis execrandis, in operibus malis, in turpibus hellnationibus, in lascivis ebrietatibus, et in alia quacumque absurditate. Opus esset ac deceret, quod, si Coenobitae aliquando habitaturi in civitate necessario fuissent, splendori essent civibus divinâ justâque conversatione, ut glorificaretur, non autem blasphemaretur Dei nomen. Hos itaque ⁴⁷ potiusquam detineamus, ut pergant hortamur; bonorum enim exemplo multi fiunt boni, quemadmodum propter aemulationem multi fiunt mali malorum conversatione.

Jussu itaque Dei et Nostri sit istud veluti canonica lex super ceteros, ut suam habitationem deinceps in Coenobiis transferant, suamque mutent conversationem, utque vivant, sicut illorum gradus postulat, in poenitentiâ et honestate usque ad finem. Si quis vero eorum non audierit divinam hanc legem, quam scripsimus, nec exierit de civitate, sed pervicax in ipsâ commoratus fuerit ad mortem usque; Nos nullam habemus partem in ipsius perditione; ille sui sanguinis reus erit coram Deo. Verum Sacerdotibus praecipimus, quod, si quis horum in civitate fuerit quum dies advenerit mortis illius corporis, illiusque animae simul, privetur Communione, et legitimâ ⁴⁸ sepultura; multo magis autem illi, qui

նաւանդ զայնոսիկ՝ որ միշտ յանզղջութեն լինիցին մինչև ՚ի մահ: Իսկ եթէ զք յայնպիսեացն մերձեղեալ ՚ի մահ զղջացի, և հայցէ արտասուօք զհազորդութիւն, և զթաղումն, և խոստովանութեն նորա գիտողք վկայեցեն, եթէ հաստատեալ էր ՚ի միտս ելանել յաշխարհէ՝ եթէ օրհաս մահուն ոչ էր կանխեալ, այնպիսոյն՝ վասն ողորմութեն այ՝ տացի թռչակն վերջին, և օրինաւոր թաղումն, ոչ որպէս քահանայի կամ կրօնաւորի, այլ իբրև զմիոյ յաշխարհահանաց: Իայց՝ մի ոք անընտրողաբար զամենայն որ յաշխարհի մեռանիցին կրօնաւորք՝ հաւասար համարեսցի, զի են բազումք՝ որ հիւրուլութեամբ եկեալք յաշխարհ՝ պատահէ նոյ վախճան. և այլք՝ որ ծեր և տկար գոլով մարմնով, և վասն ոչ գտանելոյ ինամս ՚ի վանորեայս՝ բնակեն յաշխարհի ուղիղ և ոչ բամբաստելի վարուք. այսոքիկ և սոյնպիսիքս պատուով թաղեսցին, յորժամ հասանէ վախճան, որպէս զծառայս այ:

Ղարձեալ զգուշացուցանեմք զճշմարտագունիցդ երամս յաղաքս նոր եղելոյ սովորուեդ ՚ի վանորեայս ՚ի մերում ժամանակիս, այգեգործ իւրաքանչիւր ոք լինելով ՚ի կրօնաւորաց որպէս ՚ի գեւղս, որ անվայելուէ է կրօնաւորական կարգի և արտաքոյ առաջին սրբոց հարցն պատուիրանաց: Օ ՚ի նոքա և զորս յաշխարհի ունէին ժառանգութիս և ստացուածս՝ թողին, և թողուլ օրինադրեցին, և զխաչ առաքի նութեն բարձին, և զկնի Վճի գնացին որպէս և ինքն հրամայէր մեծատանն, թէ “ Երթ վաճառեա զոր ունիս, և տուր աղքատաց. և դու մե զխաչ քո և եկ զկնի իմ, և ունիցիս գանձս բազումս յերկինս », Եւ դարձեալ թէ “ Ըր կամիցի զկնի իմ գալ, և ոչ ուրացի զամենայն՝ զոր ունիցի յաշխարհի, և առցէ զխաչ իւր հանապաղ, ոչ կարէ իմ աշակերտ լինել », Եւ այլ ևս որ այսպիսիք են աւետարանական պատուիրանք աշակերտելոց անձանց, որ էք դուք: Եւ որոց բազումք են ՚ի ժամանակիս կրօնաւորաց՝ որ յաշխարհի առանց ժառանգութե էին, և հարկատուք իշխանաց, և աղքատք ՚ի գոյից, և կարօք հարկաւորացն, և յորժամ զձև կրօնաւորութե ըն-

semper impenitentes fuere usque ad mortem. Si quis autem horum morti proximus poenitentiam egerit, et cum lacrymis postulaverit communionem ac sepulturam, fuerintque illius promissionis conscii testantes, ipsum in mente sua statuisse e civitate exire, nisi mortis dies advenisset; huic miseratione divinâ Viaticum⁴⁹ concedatur, nec non legitima sepultura, non tamen ut Sacerdoti vel Monacho, sed sicut cuicumque alii e saecularibus. Nemo tamen omnes omnino Coenobitas in mundo decedentes aequales esse credat. Sunt enim multi, quibus ad civitatem peregrinatione venientibus mors obviam fit, et alii, qui quum sint senes ac debiles corpore non reperientes in Monasteriis subsidium⁵⁰ rectâ et irreprehensibili vitâ in civitate commorantur. Isti, eisque similes, quando finis advenerit, honore debito, ut Dei servi, sepeliantur.

Admonemus insuper justorum societatem adversus novam consuetudinem, quae in Monasteriis nostri temporis cernitur, ubi unusquisque Coenobita agricola est, sicut ruri; quod dedecet Coenobitarum gradum, atque a priorum Sanctorum Patrum praeceptis abest. Illi enim, quum haberent in mundo haereditatem ac bona, ea ultro reliquerunt, relinquendaque praeceperunt, et accipientes virtutis Crucem secuti sunt Christum, quemadmodum vel ipse imperaverat diviti: *Vade, vende, quae habes, et da pauperibus, et tu accipe Crucem tuam, et sequere me, et habebis thesauros multos in coelo*⁵¹; et iterum: *Qui vult venire post me, et non renuntiat omnibus, quae habet in mundo, et non bajulat crucem suam quotidie, non potest meus esse discipulus*⁵²; et alia quoque multa hujus generis praecepta Evangelica habentur pro iis, qui illius esse volunt discipuli, qui estis vos. E contra hisce diebus multi Monachi sunt, qui dum in mundo absque possessionibus erant, principibus capitationes solventes, pauperes pecuniâ, et necessariis indigentes, quum religiosam vestem ac-

կարան, տեարք եղեն 'ի վանորեայս բաղում ժառանգուե, և փարթամացան ստացուածովք. և ոչ միայն հարկաւոր պիտոյիցն եղեն անկարօտ, այլև աւելորդ զգն լցան. և յաշխարհի հոգովք և երկօք տաժանեալք, և աստ անհոգութի և հեշտութի ստուարացեալք: Եւ զիարդ կարիցէ այնպիտին յաշակերտուե լինել կարգի, և ասել որպէս Պետրոս. «Տէր, ահա մէք թողաք զամենայն, և եկաք զինի քօ, արդ զինչ լինիցի մեզ:» (Յայտ է զի ոչ եթողինչ վասն Վ'փի. այլ մանաւանդ զոր ոչ ունէր յաշխարհի, ստացաւ հակառակ Վ'փի:

Եւ արդ՝ քանզի անծային պատուիրանք ըստ զօրութե ընդունողացն եդան յիւրաքանչիւր ժամանակի, տկարագունիցն թեթեալոյնք՝ զի տանել կարիցեն, և զօրաւորացն ծանուկք՝ զի յօժարուք բառնան: Եւ ստ այսմ օրինակի և մէք՝ վասն զի տեսանեմք զբաղումն ցամաքեալս յանծային սիրոյն, և ոչ մի քան զմի նախանձու բարեաց շարժեալք՝ 'ի բարձրագոյն առաքինութիւն ձեռնարկելով, որպէս առաջին հարքն. այլ մերոյս նախանձ՝ 'ի հակառակսն վերաբերի նոցա, այսինքն՝ թէ ժվ քան զընկերս յընդարձակագոյն տեղուք և 'ի պարարտ երկրի տընկիցէ այգի, և թէ զիարդ մուցանիցէ իմաստութիւն զնորագոյն տունկան: Եւ փոխանակ զարուեստս առաքինուե ուսանելոյ 'ի միմեանցի զայգեգործուե հնարս վարժին անհմուտքն 'ի հմտագունիցն: Եւ ժան է, ասեն, այդքան և այսպիսի օրինակաւ վաստակել եղամքք, և բրել ձեռամբ փայտատօք և բահիք, և զհակառակ անկոցն զարմատս, և զբոյստ արմատաքի խլել: Օ որ պարտ էր նախ զբարեաց հակառակ բոյսն, որ 'ի վարս մեր և 'ի բարս, 'ի բաց հանել 'ի մէնջ, և ապա արտաքնոցն ունել փոյթ: Եւ յաւել յատանելոյն օրինակ զանազանեալ է իւրաքանչիւր անկոցն սեռից՝ առ իմաստունսն յայնոսիկ. զի զօմանս հուպ յարմատսն, և զայլսն 'ի բացեայ հատանեն. յօմանս սակաւ զուռսն, և 'ի կէտս յուրվագոյնս թողուն. և այս ամենայն՝ որպէս զի յառախագոյնս պաղաքերեցեն, և յուրվս զգինւոյն չափոյ աձեցուցեն զթիւս: Ինչոպից ասել զպատուաւ.

ceperunt in Coenobiis, facti sunt plurimum possessionum domini, facultatibus divites, nec tantum non indiguerunt amplius necessariis, sed praeterea supervacaneis affluunt; quique in civitate curis et laboribus fracti, hic absque curis pinguescentes commoditatibus indulserunt. At quomodo talis quispiam potest imitator esse discipulorum, et dicere cum Petro: *Domine ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis?*⁵³ quum manifeste appareat nihil eum reliquisse pro Christo, quin immo et quod non habebat adversus Christum assecutum fuisse. Et quoniam omni tempore divina praecepta posita sunt relate ad accipientium virtutem, levia debilibus, ut ea ferre possint, difficiliora fortibus utpote ea libenter adimplentibus; Nos quoque istud sequimur exemplum. Nam multos videmus in divino amore arescentes, qui haud vero zelo moventur unus prae alio ad sublimes exercendas virtutes, quemadmodum primi Patres; sed illorum zelus ad res fertur ipsis oppositas: si vites nempe in ampliori ac uberiori loco prae fratre positae sint, si sapienter novas nutriat arbusculas; et potiusquam virtutis artem alter ab altero discat, artem discunt inexperti a peritis vinearum excolendarum. Oportet, ajunt, hac illave ratione laborare per boves, et manibus effodere, ligone, batillo; radices avellere arbuscularum herbarumque noxiarum. Quum oporteret ex nobis prius adversa eradicare virgulta, quae sunt in nostra vita et moribus, ac postea externorum curam habere. Insuper et modus putandi varius est apud peritos illos in unoquoque plantarum genere; putant enim nonnullas prope truncum, alias a longe; in quibusdam paucos ramos relinquunt, in aliis plures: haec omnia vero ut magis fructum afferant, et vini mensura multiplicetur. Inoculandi inventa praetermitto, alter alterum solertiâ et sollicitudine operandi antecellens, adeo ut quum diei tempus cuidam ad laborandum non sufficiat, ad multam noctem protrahat opus. At istud potius agendum erat in

անելոյն հնարո, մի քան զմի առաւելեալ 'ի հան-
ճար. և զգործելոյն եռանդն ջերմուն, զի ոչ զտիւն
ոմանք բաւական համարին ժամանակ գործելոյ, այլ
զգիշերն ևս խառնեն ընդ տունջեանն. զոր արժան
էր յայգի պատուիրանացն այլ զայնքան ունել փոյթ
և յօժարութի գործոյ, յորում հրաւիրեցաք 'ի քա-
րողացն, և մտաք 'ի գործ՝ հաւատովք և կրօնիւք,
ընդ դահեկանին վարձու, որ է պատկերն թագաւո-
րական տուեալ մեզ յայ, յերեկոյանալ կենցաղոյս
ժամանակի, նման լինելով նմա՝ ըստ խոստացելոյն:

Վարձեալ՝ յորժամ պատահեն միմեանց տեարք
այգեաց կրօնաւորք յայլ և յայլ տեղեաց, յետ
ողջունին՝ ոչ զողջութի հոգւոց հարցանեն և զհի-
ւանդուէց ակտից, և ոչ զպատերազմաց դիւաց, և
զխաղաղութեց, և ոչ՝ թէ զխարգ ստասցուք շնորհ
արտասոււաց 'ի ժամաղութելոյն, այլ թէ յայսմ ամի,
ով եղբայր, զխարգ է պտղաբերուի քոյին տնկոցն,
առաւել է թէ նուազ: Այլ նա թախծեալ սրտիւ
պատասխանէ. զի՞նչ ասացից, ասէ, զաղէտսն, որ
պատահեցան. զի ոմանք 'ի ճճեաց վնասեցան, և
յոմանց ծաղիկքն թօթափեցան, և այլքն արեւա-
կէզ եղեալ ողկուղացն չորացան, և կէսքն նեխուք
ապականեցան. և թէ զի՞նչ արարից՝ անգիտանամ
զելս վտանգիս եղելոյ: Այլ ընկերն թելադիր եղեալ
նմին՝ խրատ տայ, զոմանս պատուաստել 'ի տնկոցն՝
որք պտղակորոյսք լինին, և զայլն զանազան փոր-
ձեալ հնարիւք բժշկել 'ի պատահելոց կրիցն:

Այլ քանզի 'ի նիւթականաց ցանկութիւն զբա-
զումս 'ի կրօնաւորաց ժամանակիս տեսանեմք ըմ-
բռնեալս, որք զթեթեանալն յայսպիսի ծանրութե
հոգոց դժուարինս վարկանին, և զնալ զհետ խրա-
տուն Վճի, որ հրամայէ ոչ հոգովք պաշարել զան-
ձրն յաղաքս հարկաւորացն կերակրոց և զգեստուց,
թող թէ վասն աւելորդացն, վասն այնորիկ և մեք
ոչ դնեմք օրէնս այսպիսի կրօնաւորաց, ամենւին
'ի բաց կալ 'ի տնկագործութի, և յամենայն գոյից
ռաւանալոյ, որպէս վայելէ աշակերտաց Վճի, զի մի 'ի
լսելն դարձուսցեն զդէմնս յարեւմուտս, և խոժո-
ւեալ ընդ լուր խրատական մեր բանի՝ 'ի բաց գնաս

vineâ divinorum praeceptorum, diligentia et voluntate in eâ operando, ad quam per predicatorum vocati sumus, et in quâ per fidem ac religionem operari incepimus, promissâ ad occasum vitae nostrae solutione denarii regiam referentis imaginem in nobis a Deo insitam, ut scilicet juxta pollicitationem *similes Ei simus* ⁵⁴.

Praeterea quum e diversis locis Monachi vinearum possessores unus in alterum incidat, post salutationem hand se invicem interrogant circa animae salutem, vitiorumque morbos necnon circa Diaboli pugnas aut pacem, nec quomodo lacrymarum donum tempore orationis lucrari possint; sed sciscitantur: Quomodo, frater, hoc anno se habet plantarum tuarum fructificatio? multa ne, an minima?-- Ille autem moerenti animo respondet: Heu quid dicam de calamitatibus, quae contigerunt? aliae a vermibus corrosae, ex aliis flores cecidere, in aliis, quum a sole urerentur, racemi exsiccati sunt, magnaue pars marcescens corrupta est. Et quid faciam? nescio remedium hisce malis afferre -- Socius autem consilium praebens eum adhortatur, ut arbores, quae fructus amittunt, inserat, ac ceteris multifarie a contractis morbis mederi experiatur. Quoniam vero multos cernimus inter hujus aetatis Monachos, qui materialium rerum desiderio compulsi difficile putant ab hisce onerosis curis se se exonerare atque sequi monita Christi jubentis, non oportere ut *soliciti simus de victu aut vestimento* ⁵⁵, multo magis ergo de superfluis; ideo et Nos hujusmodi Coenobitis hand imponimus legem ab agricultura abstinendi, atque ab adipiscendis quibusvis opibus, sicuti Christi discipulos decet, ne tristes vultum vertant ad Occidentem ⁵⁶, quumque nostrum audierint admonitionis verbum, aegre ferentes, quemadmodum et ille dives ⁵⁷, discedant. Sed alteram, quam

ցեն, ոսկ և մեծատունն այն . այլ զերկրորդն գտեալ զոր՝ յայտօսիկ հաճոյս իմանաւք կամանցն նոյ, և զայն դիցուք ձեզ օրէնս : Եւ դուք թէ և ընդ առաջինն դժուարանայք , զամենայնն տալ նոյ , և մերկանալ աշխարհի կամաւ՝ նախ քան զմերկ գնեխն՝ ի գերեզմանի ակամայ , զերկրորդ օրինադրութիւնս ընկաւարուք ախորժելի կամօք : Օ որ թէ յօժարական սրտիւ առնիցէք , հաւատամք ողորմութեն նոյ , զի որպէս զառաջինն ընկալցի , և ՚ի ձեռն երկրորդիս կատարման՝ յառաջինն առաջնորդեսցէ ձեզ վերա նալ յօժարութիւն , և ոչ բռնութիւն . և այս է զոր ասելոցս եմք :

Եւսմէ զոր ստանայք , եթէ տունկս և եթէ այլ ինչ , զախտ ազահտութե՝ ի բաց մերժեցէք՝ ի նոցանէ , որպէս զբոյս փաստակար ՚ի բարի սերմանց , և զաշխատութիւն ձեր՝ որ ՚ի նոսա՝ մի վտան յուրվելոյ յինչն առնիցէք , այլ վասն կամանցն նոյ , և յերկինս գանձելոյ զերկրաւորս , և ՚ի մարմնոցդ աշխատութե՝ հոգւոցդ ամբարել գանձ : Եւ զոր ասեմքս այսպէս եղիցի , որով լինիցին ստացուածք ձեր՝ ՚ի հաճոյս նոյ : Եւ պտղոցն ժամանակի՝ զպտղաբերացն ձերոց մասն ասեք նոյ՝ ՚ի ձեռս աղքատաց և կարօտելոց , և մի դատարկ և ունայն զինդրօղն պտղոցն դարձուցանիցէք , զի մի և զձեզ նոց յիւր սնկեալ դրախտէն ունայն դարձուցէ : Եւ եթէ տայցէք , մի խոժոռ դիմք և զպրացեալ սրտիւ և դժկամօս բանիւք , իբրև զընչն կայեմի՝ որ ոչ է հաճոյ նոյ , այլ և պատճառ զպրացման . այլ զուարթաւատ կամօք , որպէս սիրէ և ինդրէ նոց : Եւ ՚ի գինւոցն ժամանակի՝ ՚ի գինւոց անտի մասնաւորեցէք զբաժինն նոյ : Եւ յորժամ առաւելուցու քան զպէտս ձեր , և հօրկ լինի վաճառել , ՚ի քնոց անտի արծաթոյ՝ առաւել պտղաբերեցէք Վտի , տալով տառապելոց և գերելոց . և մի ամբարիցէք յերկրի , և յուսայք յետ մահու՝ այլոց ձեռամբ զձերն տալ նոյ վասն ձեր : Օ ի փոքր է յոյմս այն , չասեմք թէ ամենեւին ընդունայն , և երկրորդ բարի , և ոչ առաջին , ՚ի յայլոց ձեռն յուտալ առաւատագոյն լինել յինչս իւր , և զիւրն կարկուսեցուցանել , մինչ իշխան է գոյիցն և տեր : Եւ

in hisce rebus agendi rationem Deo gratam esse existimamus istanc vobis ut legem imponimus. Si primum ergo praeceptum dedignamini, omnia (*nempe*) propter Deum relinquere, vosque mundo libenter exui antequam eo invite exui in sepulchro collocemini; alterum aequo animo accipite. Quod si ex corde perficietis, certi sumus, quod Dei misericordia, sicut primi, alterius quoque executionem accipiet, et perducet vos, ut ad primum libenter, non coacte, ascendatis: id autem est, quod sumus dicturi.

Ex omnibus, quae possidetis, sive arbores sint, sive aliud, auferte avaritiae vitium, tamquam herbam noxiam ex bono tritico, et vester in eis labor nequaquam sit ut divitias congregetis, sed ut voluntatem Dei impleatis, ac terrena in coelo thesaurizetis, ita ut ex corporali labore spirituale thesaurum cumuletis.

Et quae dicimus, sic disponite, ut possessio vestra sit ad Dei placitum: tempore fructuum date de frugiferis vestris partem aliquam Deo in manibus pauperum egentium, nec vacuos dimittite petentes fructus, ne Deus quoque vos e suo paradiso a se praeparato inanes dimittat. Sin autem datis, non transverso oculo, nec irato animo, nec indignantibus verbis, Cain sacrificii instar, quod minime Deo placet, quin immo indignationis fit causa; sed potius hilari voluntate, sicuti Deus cupit et postulat. Etiam tempore vini Deo ipsius portionem largimini; quam vero supererit plusquam opus est vobis, et venditari oporteat, de illius pecuniae pretio magis magisque fructum Christo afferte, egenis dantes et captivis; et ne congregetis illud super terram sperantes, vestra bona post mortem Deo pro vobis aliorum manibus largienda fore. Minima enim est, ne omnino inanem dicam, huiusmodi spes; estque secundarium bonum, non primum, sperare, se aliorum manibus liberales futuros fore de propriis rebus,

երկբայելի է այր այնպիսի գտանել, որ երկեղինն այժմատակարարիցէ զինչն ըստ հրամանի գնացելոյն. զի բազմաց աներկեւզից պատճառ կորստեան լինի հոգւոյ ստացուածք մեռելոյն՝ յորժամ ժառանգէ, անառակ և անկարգ գնացիւք վասնելով զամենայն, որ վնասու պատճառ փոխանակ փրկութե լինիցին ինչքն այն ստացողին իւրում:

Վարձեալ՝ զի թէ և երկիւղած որ հանդիպեսցի, և զամ գոյս մեռելոյն՝ ըստ կամացն այժմօրինէ վասն հոգւոյ նորա թողութե մեղաց, նուազ է ՚ի բարեաց և ոչ կատարեալ բարի: Եւ զի այս ճշմարիտ է՝ ՚ի բանից իմաստնոյն ուսանիմք. այն զի ասէ, թէ « Որ ողորմի աղքատին, փոխ տայ այժմ »: Եւ գիտէ զայս ամբողջ, զի զվճար փոխոյն ոչ օտարի ուրուք, այլ փոխատուին տայ փոխառուն: Ս ամս որոյ աղաչեմ, մի յայլ որ վստահանայք. այլ դուք տուք զփոխն ձեռամբ ձերով ՚ի ձեռս այ: Օ ի թէ զձեզ ճանաչիցէ փոխատուս՝ խնդրօղ փոխոյն ամ, յաւուր պայմանի հատուցման իւրոյ զոր եղ, ՚ի ձեռս ձեր տացէ զվճար փոխոյն: Իսկ եթէ ձերոց գոյիցն այլ որ լինիցի տուօղ փոխոյ, նոյն և ընկալցի զփոխարէնան յայ. և ձեզ մասն ինչ թերևս հատուցցի ողորմութե, միջնորդութե տուողին զձերն: Եւ և տէրունական հրամանն, զոր ՚ի հրապարակախօս ատենի անդ ասելոց է առ աջափողմանն, զնոյն նշանակէ: Վանգի ոչ ասէ՝ թէ քաղցեայ, և այլք վասն ձեր ետուն ինձ ուտել. կամ մերկ էի, և այլք վասն ձեր զգեցուցին զիս. այլ թէ դուք ետուք ինձ ուտել, և դուք զգեցուցէք զիս: Եւ արդ՝ թէպէտ և առաջին կամք Վսի այն է, զի ոչ բնաւ ստանայցէ կրօնաւորն ստացուածս՝ ուղ վերագոյն ասացաք, զի մի յաղաքս նիւթականիս հոգալոյ՝ յամային առաքինութեց աննիւթական հոգոյն խափանեսցի. և բազում վնասուց և ծանրութեց զանձն ՚ի ներքոյ արկանիցէ. այլ ունել ՚ի միաբանական կենացն կերուկուր և հանդերձ՝ ըստ հրամանին առաքելոյ, և այնու շատանալ: Ի այց վասն զի այս ոչ ամենեցուն է, այլ որք վասն սիրոյն այժմ ատեցին զաշխարհ, և ելին յաշխարհէ, և ոչ յաղաքս այլ ինչ պատճառի,

si, quum earumdem potestatem habeat, attracta sit manus propria. Incertum est etiam, talem virum inveniri posse, qui cum timore Dei distribuat bona juxta defuncti mandatum; multis enim Deum non timentibus spiritualis ruinae occasiones fiunt mortui opes, universa quum possident dissipantes prodigâ et effreni vitae ratione; quod sit damni, potiusquam salutis causa possessori. Omitto, quod etiamsi vir pius adsit, qui universa defuncti bona, juxta Dei voluntatem, distribuat pro ejusdem animâ ac peccatorum remissione, parvum imperfectumque bonum est: quodque verum esse ex Sapientis verbis ediscimus, ubi ait: *Foeneratur Domino qui miseretur pauperis*¹; et nemo ignorat, quod alii foenus non reddunt nisi foeneratori. Et ideo vos oro, ne alicui committatis, sed vos ipsi vestris manibus mutuo in manu Dei commodate, ut vos foeneratores agnoscentes, qui mutuo accepit, Deus, in die pro retributione statuto solutionem mutui in manibus vestris persolvat. At, si honorum vestrorum alius fuerit foenerator, ipsemet a Deo mercedem recipiet, et vobis fortasse pars una misericordiae per rerum vestrarum administratorem solvetur. Idemque ostendit vel ipsa Dei vox, quam erga illos, qui ad dexteram erunt, e publico tribunali proferet: non enim dicit (*in Evangelio*): *Esurivi*, et alii pro vobis dederunt mihi manducare, aut *nudus eram*, et alii cooperuerunt me; sed vosmetipsi *dedistis mihi manducare*, vosmetipsi *cooperuistis me*⁵⁹. Et quamvis haec sit prima Christi voluntas primumque mandatum, ut, juxta praedicta, nunquam Monachus bona possideat, ne terrenis implicatus negotiis divinas virtutes, quae spirituales curae sunt, negligat, pluribusque sollicitudinibus sese subjiciat, sed a communi vita habere debeat cibum ac vestimentum, juxta Apostoli praeceptum, iisque contentus sit; attamen quoniam id non est pro omnibus, sed pro iis tantum, qui propter Dei amorem, et non aliâ de causâ, odio habere mundum, atque de mundo egressi sunt; ideo et Nos iis Monachis, qui amphibii animalibus assi-

վան որոյ և մեք այնոցիկ կրօնաւորաց՝ որք երկա-
կենցաղ կենդանեաց նմանեալք են, զի են ցամա-
քայինք՝ վանն ձևոյն, և են ծովայինք՝ յաղագս ՚ի
ծովու աշխարհէս զբաղանոց, զաշխարհայնոցն զի-
ցուք օրէնս, և ոչ զգերաշխարհիցն: Օ ի մեծ է աղ-
քատանալն վանն Վ՛Պի, քան ստանալ ինչս, և տալ
աղքատաց յաղագս հրամանին Վ՛Պի, որքան մեծ է
Վ՛Պ քան զայն՝ որ ողորմի աղքատին ՚ի դէմն Վ՛Պի:
Վ՛Պանցի կամաւոր աղքատն որ յաղագս նյ՛նմանօղ
Վ՛Պի է, որ վանն մեր աղքատացաւ, ասացաւ ՚ի
գիրս. իսկ ողորմածն աղքատին՝ բարեկամ Վ՛Պի
կոչի, այլ ոչ նոյն ինքն Վ՛Պ:

Եւ արդ զի բոլորովին լինել Վ՛Պ՝ մերկանալովն
կամաւորութիւն զամենայն ինչ վանն Վ՛Պի՝ դժուա-
րին է ամենեցուն, ոչ ասեմ թէ անհնարին. զի որք
կամին՝ կարօղ են, զոր յայտ առնէ բազմացն կա-
տարումն յամենայն ժամանակի. դուք այսուհետեւ՝
որ ստացեալ էք ինչս, զբարեկամացն Վ՛Պի ընկա-
լարիւք զաշխիճան, ողորմելովն աղքատաց. որպէս
և ինքն իսկ հրամայեաց տէրն, թէ «Տուք ողորմու-
թի, և ամենայն ինչ ձեր սուրբ է» . այս ինքն՝ թէ
յորժամ ՚ի ձերոց ստացեալ գոյիցն տայցէք մասն
ողորմութե աղքատաց՝ յօժարական և աւատամիտ
կամօք, մնացեալն ամենայն սրբին և անիշաս լինին
ձեզ: Եւ ոչ դատիք իբրև զագահս յաղագս ստա-
նալոյն, այլ ողորմութեան արժանաւորիք յնյ՛
որպէս զողորմածս, ըստ ասելոյն տեառն մե-
րոյ, «Երանի ողորմածաց, զի նորա ողորմութիւնս
զօցեն»:

Եւ զայս ևս ասեմք, թէ օրէնք որ եղան կրօ-
նաւորաց՝ անինչս և անստացուածս լինել, թէպէտ
և յաղագս անզբաղ լինելոյ է յաշխարհական իրաց,
և միայն հոգեւորացն պարապել, այլ կատարեալ
պատճառն՝ յաղագս կարօտ լինելոյ կրօնաւորին,
ոչ միայն յաւելորդացն կերակրոց և ըմպելեաց և
զգեստուց, այլ և ՚ի հարկաւորացն ևս: Որպէս զի
կարօղ լինիցի պատերազմի ցանկուեն, որ զհուս-
բին ընդ դէմ մաքուր կուսութեն, յաղթօղ լինել:
Օ ի որք անխտիր տան զանձինս՝ որկորստութե և
արբեցութե, թէ և դեք պղտնկութեան գրգռիչս:

mīlantur, quippe qui terrestres sunt propter habitum, et maritimi ob occupationem in mundi hujus mari, mundanorum ipsis, non coelestium, leges imponimus. Enim vero, tanto majus est pauperem pro Christo esse potiusquam pecunias habere easque pro Christi mandato pauperibus elargiri, quanto Christus major est homine, qui pauperis in Christi personā miseretur. Ultroneus namque propter Deum pauper similis est Christo, quem pro nobis pauperem factum esse Scriptura testatur. At, qui pauperis miseretur, Christi amicus, non autem Christus, vocatur. Et quoniam Christus prorsus fieri, omnibus nempe libenter pro Christo abrenuntiando, difficile est cunctis; haud tamen dico impossibile. Qui enim volunt, etiam possunt; idque manifestum fit ex multorum omni tempore hujusce operis adimpletione. Vos igitur, qui pecuniam adepti estis, gradum saltem amicorum Christi arripite pauperibus miserendo, quemadmodum vel ipse Dominus jussit: *Date eleemosinam, et omnia vestra sancta sunt* ⁶⁰; idest quum de adeptis bonis partem pauperibus largiamini hilari absolutaque voluntate, quod supererit sanctificabitur vobisque inuocuum efficietur, neque ut avari judicabimini propter possessionem adeptam, sed misericordiā apud Deum, utpote benefici, digni efficiemini, juxta Domini nostri verbum: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* ⁶¹.

Verum et hoc dicamus: praecepta, quae Monachis dantur, ut nimirum pecuniā ceterisque rebus careant, etsi imponantur ne saecularibus negotiis distrahantur, sed spiritualibus tantummodo vacent; attamen vera causa haec est, ut Monachi non solum non abundant escis et potibus et vestibus, sed et necessariis indigeant, ut in concupiscentiae bello, quod adversus purissimam virginitatem geritur, victores evadere possint. Il enim, qui sese indiscriminatim helluationi aut ebrietati dedunt, quamvis fornicationis daemones ⁶² ad vitia pertrahentes non habeant, ciborum copia satis materiae per ingulviem

ոչ ունէին ախտից, բաւական է բոցոյ ցանկութեն՝
զառաւելուութիւն նիւթոյ որովայնամուտէն տալն,
ձգել զսոսա՝ ի կատարումն մեղաց: Ամսն որոյ ա-
ղաչեմ, զի թէպէտ և յուրվա ունիցիք զնիւթ կե-
րակրոյ և ըմպելոյ առ ձեռն և առ տնին, այլ յու-
գիս ձեր ինայելով մի ագաչութիւն և որկորստու-
թեամբ յայնտիկ վարիցիք, այլ պարկէշտութիւն և
օրինաւոր ըստ կարգի կրօնաւորաց: Այլ զոր ՚ի
ձէնջ պակասեցուցանէք վասն պատուիրանին նոյ,
ի սէր կարօտեալ և չքաւոր եղբարոց, և ծերազու-
նից և տկարաց զայնտիկ ՚ի կէր արկանիցէք. յորոց
կրկին ամբարէք ՚ի յոգիս ձեր զբարին. զպարկէշ-
տութիւնն անձանց ձերոց, և զսիրով ողորմութիւն
կարօտելոց:

Այլ որ գտցի ՚ի միջի ձերում, որ զձե կրօնաւո-
րութե զգեցեալ է, և յառաւելութիւն գինոյ
տուեալ զանձն իւր՝ զբամբասանս արբեցողաց ըն-
կացի ՚ի կարգն սուրբ. զի միոյն անկարգութիւն ամե-
նայն կարգակիցք նո՞ անգոսնեցին յաշխարհակա-
նաց և յայլազգեաց: Այլ թէ և այլով ամբու հնար
էր անբամբասանի լինել այնպիսոյն, արբեցութիւն
արտաքս ելցի յարքայութիւն ըստ բանին առաքելոյ.
քանզի ասէ՝ « Այլ խաբիք, ոչ սպանողք, ոչ շնա-
ցողք, ոչ արուագէտք, ոչ արբեցողք », և զայն որ
ըստ կարգի թուէ, « ոչ ժառանգեսցեն, ասէ, զար-
քայութիւն Վրի, և նոյ »: Օյ որք օրինակ լինել
բարեաց պարտական են ամենայն տեսողաց, և նոքա
զայն ինչ գործեն՝ զոր արգելուն գիրք նքք ՚ի յաշ-
խարհականաց, զինչ յոյս աշխարհականին կայցէ,
և կամ ո՞վ համարձակեցի առ նոսա յաղագս վատ
թար ինչ գործոց՝ յանդիմանութե ինչ խօսել բան:
Արք և ընդդիմաբանեն զկարգաւորաց ոմանց զա-
նազան անկարգութիւն: Այլ զամենեցուն ասեմք, զի
բազումք ՚ի ձէնջ և ոչ հացիւ և ջրով յագին վասն
սիրոյն նոյ, թող թէ աւելորդ կերակրովք և գի-
նեաւ: Այլ յաղագս անխրատիցն և ծուրից, զորս և
դուք՝ որ կատարեալքդ էք, խրատեցէք զնոսա որ
ստահական գնայցեն, զի ուղղեցին: Իսկ որք յա-
մառեալք ՚ի նոյն բերին հանապազ ՚ի լոյծ և ՚ի մեղկ

flammis concupiscentiae praebet, ut eos ad peccatum perficiendum inducat. Quare vos oro, etsi multum cibi potusque semper prae manibus ac domi habeatis; attamen animabus vestris parcentes ne iisdem avariter aut avide utamini, sed moderate ac regulariter, juxta religiosorum morem; et quod vobis detrahitis propter observantiam divini praecepti, hoc libenter adhibete in subsidium fratrum egentium ac inopum; ex quo duplex bonum animabus vestris comparabitur, temperantiam videlicet erga vos, atque misericordiam erga egentes.

Nemo sit in vobis, qui religioso indutus habitu vino plus aequo indulgens, ebriosorum convicia in Sanctum Ordinem attrahat: nam propter unius perversitatem omnes ejus sodales a saecularibus et ab infidelibus aspernabuntur. Et quamvis in reliquis potuissent hujusmodi homines irreprehensibiles esse, propter eorum ebrietatem non intrabunt in regnum coelorum, juxta Apostoli verba, qui ait: *Nolite errare: neque rapaces, neque homicidae, neque adulteri, neque masculorum concubitores, neque ebriosi, et alia, quae sequuntur, regnum Christi et Dei possidebunt*⁶³. Si enim, quidquid saecularibus ipsis vetant libri sancti, ii operentur, qui bonitatis exempla praebere debent aspicientibus, quid spei erit saecularium (*corrigendorum*)? aut quis audeat in eosdem ob prava eorum opera reprehensionis verba convertere, quum plures quorumdam religiosorum perversitates objiciant? At non de omnibus haec dicimus; vestrum enim plurimi ob Dei amorem ne pane quidem et aquâ saturantur, nedum supervacaneo cibo et potu utantur. Pro indocilibus tamen et socordibus haec dico, ut vos ipsi, qui perfecti estis, eos, qui licenter vivunt, admoneatis, ut corrigantur. Verum qui pervicaces vitâ molli ac perditâ usque et usque procedunt, postquam eos pluries admonueritis, et non audierint,

կենան, յետ բազում անգամ խրատելոյն և ոչ անսալոյն, ՚ի բաց հատէք զանբժշկելի անդամսն ՚ի մարմնոյ եկեղեցւոյ, զի մի փոքր խմորն՝ զամենայն զանգուածն ապականիցէ, չարն՝ չարեաց լինելով օրինակ :

Իսկ եթէ որ յեղբարցն ջատագովէ այնպիսունն, վասն մարմնաւոր ընտանութե, կամ վասն սիրելութե, որպէս զի ախտացեալ անդամն ՚ի կարգ առողջիցն պահեսցի՝ լրբաբար գործելով զանպատշաճն, և մերձակայիցն պատճառ լինելով հիւանդութեան՝ զիւրն հոգւոյ ախտ ՚ի նոսա փափոխելով՝ որպէս զբոր, կորստեան հոգւոյ նորին և այլոցն՝ որ նոյաւ, օգնականն նորա տացէ պատասխանի առաջի ՎՊի. եթէ առաջնորդն իցէ, և թէ այլ որ յընկերակցացն : Օ ի թէ տէրն զձ ահն հրամայէ խել, և զձեռն աջոյ և զոտն հատանել, զի՞նչ լինիցին որք զգայթագղեցուցիչսն առ գայթագղեալսն պնդեալ պահեն ՚ի փնաս երկաքանչիւրոցն ոգւոց : հիւանդացն՝ աներկիւղ գործելով զվատթարն, և առողջիցն՝ գայթագղելոյն և բամբասելով : Իսկ եթէ յետ ՚ի բաց գնալոյն և զղջացեալ դարձցի յուղղութիւն այնպիսին շորհօքն այ, և օղջացի ապախարուութ, ճշմարտութ և ոչ՝ կեղծաւորութ, ընկալցի վերստին յառողջ անդամոցն ՎՊի միաւորութիւն :

Իարձեալ և զայս պատուիրեմք, զի թէ հնար իցէ՝ փոփոխել ձեզ ՚ի փոփոխական բարուց, վանաց ՚ի վասն շրջելով. զի վասն դոյզն պատճառի թողուլ զառաջնորդն իւր և զկենակից եղբարսն՝ անհաւտատութե բարուց է նշանակ : Ամսն զի բաց ՚ի հոգւոց փնասուէ՝ որ հրամայեալ է ՚ի գիրս թողուլ և գնալ, յաղագս մարմնաւոր ինչ պատճառի ոչ թողացուցանեն զփոխունն ՚ի տեղողէն : Եւ յայով պատճառէ՝ յազգի մերոյ կրօնաւորաց զբազումն տեսանեմք անհրահանգս և անխրատս և անհնաւ զանդս աւագագունից, և գրեթէ զբովանդակն՝ բաց ՚ի սակաւուց : Օ ի յորժամ յանպատշաճն կամ ՚ի գործս կամ ՚ի խօսս՝ որ անվայելուէ է կրօնաւորաց՝ տեսանիցեն զոր եղեալ առաջնորդն, կամ վար

abscindite ab Ecclesiae corpore, insanabilia membra; ne *modicum fermentum totam massam corrumpat* ⁶⁴, quum scelerum exemplar sit scelus. At si quis e fratribus talem protegat ob corporalem amicitiam, vel propter benevolentiam, ut nempe membrum vitio laborans unâ cum sanis servetur, arroganter quod dedecet operando, morbi causam proximis asserendo, in eis animae suae malum transfundendo, leprarum instar, suam ipsius animam ceterorumque, qui cum eo sunt, perdentium; qui (*inquam*) hunc protegit, coram Christo respondet, sive sit Superior, sive unus e fratribus. Si enim jubet Dominus dexterum oculum eruere, dexteramque manum ac pedem abscindere ⁶⁵; quid dicendum de iis, qui simul servant et scandalizatos et scandala praebentes, cum damno utriusque animae, aegrotis sine timore malum perpetrantibus, sanis vero scandalum patientibus ac murmurantibus? Si tamen postquam discesserit poenitens per Dei gratiam respiscat, ac verâ poenitentia, non fucatâ, sanetur; iterum in unionem valentium Christi membrorum recipiatur.

Praeterea et hoc praecipimus, quod, si fieri potest, instabilem immutetis consuetudinem e Coenobio in Coenobium migrandi, quoniam futilibus de causis suum relinquere Superiorem suosque fratres, inconstantiae est nota. Enim vero, animae detrimento excepto, propter quod jubent Canones relinquere et abire, loci transmigrationem ob terrenam causam haud sinunt. Idcirco nostrae nationis Monachos plures cernimus, immo, paucis demptis, fere omnes pervicaces atque Superioribus inobedientes. Quum enim Superior, vel Praeceptor, vel e senibus quispiam aliquem aspiciat operibus aut verbis, quae Monachos dedecent, distentum, reprehensionisque sermonibus eum corripiat; mox ille irato corde, ve-

դապետն, կամ որ 'ի ծերագունիցն, և յանդիմանող բանիւ սաստիցէ, վաղվաղակի գիշերագնաց եղեալ, իբրև ծառայ փախուցեալ 'ի տեառնէ՝ փախչի զայլ րացեալ սրտիւ յիծային խրատուէ անտի: Եւ զի առաջնորդն երկնչի՝ մի՛ գուցէ 'ի գնալ եղբարց յաղագս այսպիսի պատճառի, գործոյ եկեղեցւոյն պակասուան լինիցի, ներող լինի ամենայն ստահակ եղբոր կալ մնալ անբժշկելի 'ի բարս և 'ի գործս ստահակութե. և այսու աղագաւ անխրատս և անհրահանգրս մնան այնպիսիքն մինչ 'ի վախճան:

Եւ ևս ծանրագոյն յիմարութեան բանք, զոր պատասխանեն նոքա խրատտուաց իւրեանց՝ մի՛ լինել շատաշըջոս. ասեն՝ Խժ ազատ արար զմեզ, և ինքնիշխանս, զիարդ զազատութիւնս մեր գիցուք 'ի ծառայութիւն մարդկան: Եւ երանի թէ զազատութիւն՝ զոր ետ Խժ բնուես, բարւոք 'ի կիր արկաւ նեխն, այս ինքն 'ի յախտից լինել ազատս: Եւ ատթար ծառայութիւն և վնասակար՝ մեղաց ծառայութիւն է, որպէս ասաց Վ՛շ, թէ « Որ առնէ զմեղս, ծառայ է մեղաց »: Եւ Խժ ծառայութիւնն, և վամս Խժ՝ եկեղեցւոյն, և վամս եկեղեցւոյն՝ առաջնորդին, արդարութիւն է և ոչ մեղք. զոր և առաքեալ օրինադրէ, թէ « Եւ ծառայեցէք միմեանց՝ երկեղիւն Վ՛շի », և ինքն Վ՛շ հրամայէ, թէ « Որ կամիցի մեծ լինել, եղիցի ամենեցուն ծառայ »: Եւ Խժ և սքն Վարսեղ 'ի կրօնաւորաց սահմանն, թէ ամենայն ժուժկալութի և առաքինութիւն այնմ՝ որ զհնազանդութիւն առաջնորդին ոչ ունիցի՝ անօգուտք են, և յոչ ինչ պէտս համարեալ:

Եւ որ յեղբարց տրտնջող լինիցի զառաջնորդէ իւրմէ յինչ և իցէ պատճառս տրտնջման. թէ և արդար գտանիցի 'ի տրտնջելն, զի մի զվարձան՝ որ յայ՝ կորուսանիցէ, և ընդ այգւոյն մշակացն առաջնոց դատեսցի, վամս տրտնջելոյն զտեառնէն անխրաւաբար: Օ՛ր թէ մարմնաւոր ծառայից հրամայէ առաքեալ հնազանդ լինել բոս մարմնոյ տերանց, ոչ առականէ ծառայելով այլ միամտութե սրտիւ որպէս Խժ, զի 'ի տեառնէ, ասէ, ընդունիցիք զվարձան, քսնի՛ ևս պահանջէ Խժ 'ի հոգւորացդ, առաւել քան զնո-

luti servus dominum aufugiens, noctu abit divinam admonitionem declinans. Et quoniam timet Superior, ne, abeuntibus fratribus, desit fortasse in Ecclesia ministratio; hac de causa fit omnibus inobedientibus Monachis indulgens, eosque in vitae ratione insanabili, atque in operibus inobedientiae perverces relinquit, et ideo ad mortem usque inemendabiles manent ac improbi. Pejora autem sunt stultissima verba, quae admonentibus, ut vagari desinant, respondent. Deus, inquit, liberos ac libero arbitrio praeditos nos fecit; carnam ergo libertatem nostram hominem servituti subjiciemus? -- Sed utinam libertatem, quam Deus naturae nostrae donavit recte adhibuissent, ut a vitiis videlicet soluti essent. Mala et exitiosa est peccati servitus, quemadmodum Christus ait *Qui facit peccatum, servus est peccati* ⁶⁶; at servitus Dei, et Ecclesiae propter Deum, et Superioris propter Ecclesiam, justitia est, non peccatum; quod vel ipse Apostolus praecipit: *Subjecti invicem in timore Christi* ⁶⁷; idemque inquit, Christus: *Quicumque voluerit primus esse, erit omnium servus* ⁶⁸. Scribit et sanctus Basilius inter regulas ad Monachos: « Omnis abstinentia et virtus ei, qui Superiori obedientiam non praestat, inutilis est, et ad nihilum valet ⁶⁹ ».

Nemo e fratribus pro quavis causa de Superiori suo conqueratur, etiamsi juste; ne praemium, quod a Deo est, amittat, et cum primis vineae operariis, quoniam questus injustos contra dominum protulit, arguatur ⁷⁰. Nam si cariales servos jubet Apostolus dominiis carnalibus obedire *non ad oculum servientes, sed in simplicitate cordis, sicuti Deo, ut a Domino, inquit, accipiat retributionem* ⁷¹; quanto magis a vobis spiritualibus non postulabit Deus, ut prae illis obedientiam, patientiam, simplicitatem spiritualibus

ցոյն ցուցանել հնազանդութի և համբերութի և միամտութի եկեղեցւոյ հոգեւոր առաջնորդաց : ( ) ի ոչ միայն ընդ պահոյն և աղօթից , և որնման անցին՝ մատանց առարկութեց՝ տայ անձ զվարձա վաստակոց գործողաց ՚ի յայդի պատուիրանի նորա , այլ առաւել ընդ հաւատարկութենէն եկեղեցւոյ ՚ի գործս և յաշխատութիւնս և յամենայն իրա :

Իսկ գոռան և զկծիծան և զհատուան՝ քան զարարքինն ՚ի սոյն յանցանս գտեալս՝ առաւելապէս զատի անձ , որպէս զգիտող կամաց տեառն ծառայ , քան զայն՝ որ սչն գիտէ : ( ) ի զոր օրինակ զտուրք կերակուրս և զըմպելիս պիղծ կայտառք անկեալք ՚ի նոսա և հեղձեալք ապականեն , սոյնպէս և յարգար վաստակս՝ յորժամ ձեռն գողցոց մերձենան ՚ի կրծծութի ինքեանց բարեգործութիւն հեղձուան ՚ի հոգիա իւրեանց որպէս զմիւրեւն , և զմնացեալ ստացուածն պղծեն անիրաւութիւն : ( ) որմէ զգուշմալ աղաչեմ , և սուրբ պահել զձեռս ՚ի վնասակար և յանիծաբերանմէն անտիցս : ( ) անդի անէծք ցուազինք վանս այլ մեղաց ոչ և ս շարժին ՚ի մէջ եկեղեցւոյ , քան յաղաքս գողութե : ( ) յւ մի որ փոքր համարեցի զսա ՚ի կարգս մեղաց , քանզի ՚ի քարեղէն տախտական՝ ՚ի բրեալ օրէնն մատամբն այ՝ երրորդն է սա կարգեալ յեա սպանութեն և շուրթեն : ( ) մի որ կարծիցէ՝ թէ մեծագոյն իրաց յափշտակութիւնն է ՚ի գողութե համարի , և փոքրն ոչ : ( ) անիցէ այնպիսին , զի թէպէտ և ՚ի տուգանան զանազանութի է , քանզի չորեքպատիկ հատուցանել յօրէնն հրամայեցաւ զգողութեն վճարումն , և տան գահեկանի չափոյն՝ չորեքպատիկն , կամ հարիւրին կամ հազարին՝ առաւել է քան զմիոյն կմ զերկուցն , տակայն անունն մի և նոյն է մեծին և փոքուն , բազմին և սակաուն : ( ) ի ոչ թէ որ զմեծագոյն իրս կամ զբազումս գողանայ՝ նա միայն կոչի գող , և որ զփոքունս և զսակաւս՝ յայլ ինչ անուն վերածայնի , այլ համա նունաբար ՚ի վերայ անձ գողցոց է գողութեն անուն և պատիժ , որ զբազումս գողանայ և որ զսակաւս : ( ) սահման՝ որ ընդ գողութե անուան և բամբասանօք արկանէ զմարդ՝ այսչափ է . ամենայն ոք՝ որ զձեռս իւր

Ecclesiae Superioribus ostendatis? Non enim solummodo propter jejunia, orationes, aliasque similes virtutes Deus reddet mercedem laborum operantibus in vinea praeceptorum suorum; sed magis magisque illi, qui operibus, laboribus, ceterisque rebus Ecclesiae fidelis est. At de furibus et avaris, et raptoribus prae saecularibus in hisce crimiibus deprehensis maxime judicat Deus, quemadmodum et de servo, qui voluntatem domini agnoscit, prae illo, qui eam ignorat ⁷². Etenim exempli gratia, sicut immundi vermiculi in cibis potibusque mandis dilapsi, ibique suffocati, eosdem corrumpunt; ita, quum ad justum laborem manus furum pervenerint, eorum benefacta erga animas suas, sicuti mores, suffocantur, comparataque bona per injustitiam coinquinant. A quo vos oro ut caveatis, purasque servetis manus a noxiis malis maledictionem in hominem inducentibus: graviores enim maledictiones propter cetera peccata haud injiciuntur in Ecclesia quam propter furtum. Neque istud in peccatorum serie parvum quispiam existimet, quoniam in lapidea tabula legis Dei scriptae tertium est hoc praeceptum post homicidium et fornicationem. Nec putet aliquis, magnarum tantummodo rerum ereptionem inter furta poni, et non etiam modicarum. Agnoscat hic, quod quamvis in restitutione diversitas habeatur; quippe quod in furti solutione quadruplem a lege praecipitur solvendum ⁷³, quadruplum vero mensurae decem denariorum, aut centum, aut mille, plus est (*quadruplo*) unius aut duorum; attamen magni et modici (*furti*), multi et pauci idem est nomen. Enim vero, illene solummodo, qui magna aufert vel plura, fur nuncupatur, annon et ille, qui parva et modica? Idem nomen quod cunctis furibus imponitur est nomen furti, idemque est valde aut parum furanti supplicium. Indicium autem nomen et improprium furti determinans hujusmodi est: quisquis manum ad quamcumque rem furandam extendit, atque oculis hinc inde perlustrat, ne dominus rei vel quisvis alius aspi-

ձգէ յառնուլ զինչ և իցէ իրս, և աչօքն այսր և անդր՝
 Հայեսցի, զի մի տեսցէ կամ տէր գոյին՝ և ըմբռնեսցէ
 զնա, կամ օտար ոք՝ և Հայհոյեսցէ, գող է այնպիսին,
 և գողութի է զոր առնուն :

Եւ մի ոք ինքն ինքեան իրաւունս առնիցէ, կամ
 աշխատութի իւրոյ վարձ ասելով զգողացեալն, և
 կամ այլ ինչ ցուրտ պատճառս յօգելով՝ անպատիժ
 համարի լինել զինքն՝ ի դատաստանէն նոյ. ՚ի նախնի
 եղեալ օրինակէն զգաստացի այնպիսին Լնանիայ
 և Սափիրայ : Սիթէ անձին աշխատութի էր գողացեալն
 յիրաց այլոց՝ որպէս և քոյդ . ոչ, այլ ՚ի
 սեպհական իւրեանց գեղջն զնոց, և ՚ի հայրենի ժաւ
 ուանգութի՝ զոր վաճառեալ արծաթոյ, և սակաւ
 ինչ խորեալ՝ յաղագս առանձնական իւրեանց պիտոյից,
 և զբազումն առ ոտն եղեալ Պետրոսի, տես
 զիարդ մահու եղէն պարտականք, ՚ի վիմին հաւատոյ
 արգար իրաւանց պատուհասեալք . ոչ վասն արծաթոյն
 ինչ կարեաց, զորմէ ոչ ինչ փոյթ էր Պետրոսի,
 այլ վասն ստուեն՝ որպէս և ասէր, ոչ ստեցեր
 դու մարդոյ, այլ նոյ : Իսկ առ մերովքս տեսանեմք՝
 ոչ միայն գողութի, այլ և ստուել վասն գողութեն .
 ոչ լոկ բանիւ, այլ և մեծամեծ երդմամբ ուրացութի.
 որոյ մեղաց չիք թողութի : Օի և ոչ զջուրն և
 խոստովանութիւն առ այն՝ յորմէ գողացաւն . զի
 թողութի իշխանութի գողոյն՝ յաղագս գողացելոյ
 իրին, որ ասէրն է գողացեալ գոյին՝ ունի, և ոչ օտար
 ոք խոստովանահայր : Սասն որոյ զի ոչ խոստովանի
 նմա, և ոչ հատուցանէ զոր գողացաւն ՚ի նմանէ և
 զրկեաց, ոչ ասեմ չորեքկին ի մաքսաւորին Օ քբէի,
 այլ և ոչ զոր էառն, ոչ ընդունի թողութի յախտեան :

Եւն դարձեալ ոմանք ՚ի պակասամիտ կրօնաւորաց՝
 որք թէպէտ և ոչ զարտաքին իրս, այլ զանձին իւրեանց
 զօրութի և զաջողութի գողանան յեկեղեցոյն,
 ՚ի յիւրեանց առանձնական գործս արի և արթուն
 լինելով, և ՚ի հասարակացն հեղց և պղերգ . ոչ ան
 պատիժս ՚ի դատաստանէ նոյ մնան այնպիսիքն, ընդ
 թերահաւատուեն առաւել՝ քան ընդ պղերգութն :
 Օի ոչ հաւատան զաշխատութեն վարձ ՚ի տեառնէ
 ընդունել, այլ զմարդկայինն միայն համարին հա-

ciat et impropereatur, eamque capit; hic est fur, et quod aufert furtum. Neque sibi jus quis ascribat, furtum dicens sui laboris mercedem ⁷⁴, aut aliam inane adducens excusationem, a poenis in iudicio Dei absolutum se credat. Hic antiqui exempli memor respiciat. Ananiae et Saphirae furtum non erat ex sui ipsius labore? de alienis rebus fortasse, ut vos? nequaquam: sed ex pretio proprii sui agri, et paternae haereditatis, quam in pecuniam redegerant; atque ex eo modicum quid pro suis necessitatibus fraudantes, maiorem partem ad pedes Petri posuere. Verum aspiciate quomodo recta iustitia a fidei Petra puniantur, non propter aurum, quod minime curabat Petrus, sed propter mendacium, quemadmodum et dixit: *Non mentitus es homini, sed Deo* ⁷⁵. At nostris diebus non tantum furtum cernimus, sed propter furtum etiam mendacium; nec solum verbo mendacium, sed et ingentibus perjuriis denegationem; cui peccato non datur remissio; abest enim contritio, abest confessio illi, cui furatus est: quoniam de ablatis rebus cum agitur potestatem habet furi remittendi qui rei ablatae est dominus, non autem alius quilibet confessarius. Quapropter, nisi ei confiteatur, et, quod ab eo abstulit, reddat (non dico quadruplum sicut publicanus Zachaeus, sed ablatum saltem) non remittitur illi in aeternum.

Sunt praeterea nonnulli inter stultos Coenobitas, qui etsi externa non furentur, Ecclesiae tamen suam ipsorum virtutem ac solertiam furantur; quum sint in suis operibus praestantes et solliciti, in communibus vero pigri et inertes. At non effugient isti ultionem in iudicio Dei ob infidelitatem potius, quam ob pigritiam. Non enim credunt se accepturos esse a Deo sui laboris mercedem, sed ab hominibus dumtaxat; quibus cum iuxta eorum voluntatem Superior

առկուէն, որոց յորժամ ըստ կամաց զպէտան սայ
առաջնորդն, արիւնանն 'ի վաստակն . իսկ յորժամ
փոքր մի նաւազանաւ հանդիպի, ընդ հեղգութեան
գործոյն և զարտունջն ևս յաւելուն :

Ինչ այստիկ՝ որ գործոց գրեցան պատուիրանք
յանձաշունչ գրոց, և շրթանց և լեզուոյ գնել գրունս
աղաչեմք, և դռնասպանս . որպէս զի զօգտակարն 'ի
բանից և զբարին թողացուցնեն ելանել . իսկ զչարս
և զհնասակարս և զանօգուտս՝ 'ի սրտին որպէս 'ի
բանաի արգելցնեն, ոչ թոյլ տալով մտացն ծնանել
զչար մանկունան, այլ մանաւանդ հեղձուցանել լին-
քեան զսերմանեալ յգութին 'ի սատանայէ : Եւ
արդ՝ մի որ դատեցի զլինկեր իւր, զի մի և ինքն գա-
տեցի յարդարագանսն նոյ, որպէս և սասց տէրն .
« Ի՞նչ դատիք և ոչ գատիցիք » :

Ի՞նչ որ 'ի բամբասանս յօժարեացի, թէ և ուղիղ
իցէ, թող թէ գրահետ վարեալ : Օ ի զինչ օգտե-
ցուցանես զեղբայրն՝ բամբաստելոյն զնա առ այլ .
զքեզ ֆեստեցեր 'ի բամբաստելն, և նա ոչ ինչ օգտե-
ցաւ : Եւ թէ կամիս օգտեցուցանել զնա և զքեզ,
տէրունականաւն զարիցիք խրատով : Կանգիմա-
նեա զնա սիրով, որպէս զհւանդացեալ անդամ
օպեղանեօք, նախ առանձնաբար, եթէ ոչ անսայցէ՝
առաջի երկուց և երկոյ վկայից : Եւ թէ և 'ի նոցանէ
ոչ պատկաւեցի դառնալ յուղղութի, սասաջիք
յեկեղեցւոյն . և թէ և յեկեղեցւոյն 'ի հրապարա-
կանախատ լինելոյն ոչ զղջացի, յայնժամ համա-
րեցի քեզ և բամբաստեցի իրաւապէս իբրև զհե-
թանստ և զմարտաւոր :

Եւ արդ՝ մի որ սուլորեցուցէ 'ի կրօնաւորաց զե-
զու իւր կամ չարախօսել 'ի զուր զուսերէ, կամ անիւ
ծանել վայրապար, կամ հակառակել ընդդէմ բանից
հակառակողաց յանօգուտ կուիւս, և 'ի ֆեստակար
վիճաբանուիս, կամ 'ի վիճելն թշնամանաց և ան-
արդանաց բանս բարբառել որպէս զաշխարհականս,
որ ոչ վայելէ սրբոց : Օ ի թէ ընդ դատարկ բանից՝
համարս պահանջէ վիճ, որպէս և հրամայեաց, զի՛նչ

71
opportuna largiatur, vires sumunt in labore, si quid
autem desit, socordiae in labore addant etiam que-
stus.

Verum praeter haec, quae circa opera ex divinis
Litteris scripta a Nobis sunt, oramus, ut labiis quo-
que vestris et linguae vestrae ostium ponatis ac ja-
nitorem, qui a verbis egredi permittat utile et bo-
num, malum vero et noxium et inutile, veluti in
carcere, detineant in corde, haud permittentes menti
parvula gignere mala, sed potius suffocantes intra se
gravitatem a Diabolo seminatam.

Nemo itaque fratrem suum judicet, ne ipse quoque
a Deo, juste judicante judicetur, quemadmodum et
Dominus dixit: *Nolite judicare, et non judicabimini* 76.
Nemo in detractionem, licet justam, feratur; et
multo minus perperam. Quam enim utilitatem fratri
tuo affers de ipso apud alios detrahendo? Detrimen-
tum tibi ipsi attulisti dum detraxisti, ille vero nihil
profecit. Si vis ei et tibi prodesse, divino utere con-
silio: *Corripe illum* in charitate, veluti medicamine
aegrotum membrum, prius *inter te et ipsam solum*;
si (te) non audierit, coram *duobus vel tribus testibus*;
si neque de iis erubuerit, nec ad meliorem frugem
redactus fuerit, *dic Ecclesiae*; et si ab Ecclesia quo-
que publice correptus non egerit poenitentiam, tunc
sit tibi, justeque habeatur, *sicut Ethnicus, et publi-
canus* 77.

Nemo igitur e Monachis adhibeat linguam suam
ad aliquem falso calumniandum, aut ad perperam
loquendum vel contradicendum adversus disceptan-
tium verba inutilibus contentionibus, noxiisque dis-
putationibus; neque in disceptando contumeliosa
proferat verba aut impropria, quemadmodum sae-
culares; quod non decet sanctos. Si enim Christus
inutilium verborum rationem, sicut innuit 78, postu-

լինիցին՝ որք գարշելի և վատթար բանիւք վարին անխորաբար : Ս՝ անաւանդ որք ՚ի խեղկատակութի սովորեցուցեն զլեզուս և ՚ի ծիծաղական բանս , նման լինելով խաղալկացն և հացկատակաց , և որք ՚ի ծիծաղելն այլայլեն զգէմն և կարկաջեն անմտաբար : Ս՝ անն որոյ աղաչեմ՝ զի բանք ձեր ոչ լինիցին անհամ և անաղ՝ որպէս զուսմկաց անմտաց , այլ ոնց աղիւ համեմեալ՝ ըստ խրատուն առաքելոյ , ՚ի շահ և ՚ի շնորհս տալ լսողաց , և ոչ ՚ի գայթաղութի , և ՚ի զաղբուի լինել լսելեաց : Մ՝ յլ և նոյն ինքն շահաւետ և օգտակար բանքն՝ մի յաճախութք և առանց դիւպօղ ժամու եղիցին խօսեցեալ յայնմանէ՝ որ խօսելն գիտիցէ իմաստութք , զի մի ձանձրացեալ նողկտայցեն լսողքն , և դսրովանս դիցեն ատեցողք բարի բանից , այլ սակաւք եղիցին , և այն հեղութեամբ և հանդարտութք :

Եւ գլխաւորելով զբանս որ առ մաքրագունիցդ երանք , ասեմք զայս՝ եթէ խորհուրդք և բանք և գործք ձեր , և ամենայն շարժումն հոգւոյ և մարմնոյ , այնպէս եղիցին պարկեշտք և անձավայելուէք , ոնց զի անուանն այ , և ձեոյ կրօնաւորութեդ՝ մի հայհոյուէ և պարսաւանաց , այլ գովուէ և փառաւորելոյ լի լինիցին պատճառք ՚ի տեսողաց և ՚ի լսողաց : Օ ՚ի մի լիցի օւմեք ՚ի ձէնջ՝ ընդ հնոյն Խորայելի լսել յայ մարգարեիւն , թէ « Լ՝ նուն իմ վասն ձեր հայհոյի ՚ի մէջ հեթանոսաց , » այլ մանաւանդ տէրունական բանին որ առ աշակերտսն , արժանաւոր առնիցէք զանձինս՝ պայծառ առաքինութէ , « Լ՝ յպէս լուսաւորեսցի լոյս ձեր առաջի մարդկան , որպէս զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս , և փառաւորեսցեն զհայր ձեր որ յերկինս է » : Եւ այս ինչ սակաւուք առ աշակերտեալ եղբարսդ ասացեալ ՚ի մէնջ՝ ՚ի փառս այ աւարտեցին :

labit; quid de proferentibus indiscriminatim abominabiles perversosque sermones; et praesertim de iis, qui ad scurrilia et ridiculosa verba utuntur linguâ, quum sint similes lusoribus et parasitis, qui faciem contorquent, stulteque mussitant in ridendo?

Quapropter vos oro: ne sint insulsa saepeque carentia verba vestra, sicuti stultae plebis; sed sale condiantur, juxta Apostoli monitum: *In lucrum et gratiam audientibus estote, et ne sitis in scandalum et abominationem audientibus* ⁷⁹. Immo eadem quoque utilia et fructuosa verba vix proferantur frequentius ac inopportune ab eo qui sapienter novit loqui; ne taedio afficiantur audientes, neque bonorum verborum osores ea respuant; sed sint pauca, et haec mite et pacate.

Finem autem imponentes Nostris verbis erga Purissimorum coetum, id asserimus, quod vestrae cogitationes et verba et opera, cunctique spiritûs et corporis motus ita sint omnino honesti Deoque digni, ut nullatenus ansam praebeant blasphemiae ac vituperii in Dei nomen atque in religiosum habitum; sed potius laudem et gloriam promoveant apud videntes et audientes; ne vestrum cuiquam, sicut veteri Israeli, dicturus sit Deus per os Prophetæ: *Nomen meum blasphematur inter gentes propter vos* ⁸⁰. Sed potius, fulgentibus virtutibus, digni efficiamini divinis verbis olim ad discipulos dictis: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est* ⁸¹.

Et haec breviter a Nobis dicta studiosis fratribus ad Dei gloriam expediant.

ԱՌ ԱՌԱՋԻՈՐԴՄ ՍՐԲՈՑ ՅԻՒՑԻՑ
ՊԵՆԱԿԱՆԱՑ :

ՔՐՈՒՐ ինչ է առաջնորդացդ 'ի յերկինս ճանապարհորդելոցն՝ տացուք ծառայակցարար զհոգեւորական և զյածային բանին կերակուր, որք զաչաց ունիք գործ և սպասաւորութիւն մարմնոյ եկեղեցւոյ: () Ի զոր օրինակ աչք առաջնորդեն անձին յամենայն շարժումն 'ի լաւագոյնսն կամ 'ի վատթարագոյնսն, ըստ այսմ նմանութեան և առաջնորդք առաջնորդելոցն: Եւ որպէս բիւք աչացն եթէ մաքուր լինիցին 'ի յախտից ինչ 'ի ներքս անկելոց, որատեսութքն անմոլար առաջնորդէ անձին յուզիղ ճանապարհն. իսկ եթէ շամանդաղք մթինք զերական լուսոյ՝ որ 'ի գլխոյ անտի յաչան իջանեն, ինտուն՝ անտեսութքն սխալէ, և ընդ ինքեան 'ի խորխորատ մահու զբոլոր անձն իւր արկանէ, ըստ այսմ օրինակի և առաջնորդք եկեղեցւոյ, որ ոք երկուքումբք աչք լուսաւորեալ իցէ, այս ինքն գիտութեամբ ամաչունչ գրոց, և առաքինասէր գործովք, անբժութք, և սրբութք, և ամենայն արգարութք, զոր պատուիրանքն այլ ուսուցանեն, այնպիսին որպէս անձին իւրոյ, սոխպէս և համծրէն եղբայրութեն բարւոք առաջնորդէ յածայինսն: Իսկ որ զսխալացն բաց ունիցի, և միւսոյն կափուցեալ իցէ, այս ինքն՝ որ կամ գիտութի առանց գործոց առաքինութե, և կամ առաքինութի առանց գիտութե ունիցի, թերի է 'ի բարեաց, և ոչ կատարեալքանգի միականեաց նմանի այնպիսին: () Ի թեպէտ և որ զիմաստութիւնն ունիցի՝ գիտէ զաւելոս արդարութե ճանապարհին ուզիղ ուսուցանել բա, նիւ, այլ ինքեան ոչ գնալովն ընդ նոյն գործով, ոչ կարէ հաւանեցուցանել զայլս գնալ: Երեսպէս և այն՝ որ սրբութք վարուք իցէ միայն առանց գիտութե գրոց, թէպէտ և անձամբ իւրով գնայ ընդ ճառապարհ օրինացն այլ, բայց զի այլոց որպէս արժան է ոչ գիտէ իմաստութք առաջնորդել, վասն այնու

AD RECTORES SANCTAE COMMUNITATIS
IN COENOBIIIS.

Spiritualis divinique verbi subsidium, utpote **Commistri, demus paululum et Vobis Rectoribus,** qui ad coelum properamini, quique in corpore **Ecclesiae opus et ministerium oculi impletis.** Nam sicut oculi exempli gratiã hominem in cunctis motionibus ad optima et pessima perducunt, et sicut oculorum pupillae, si ab omni sorde intus dilapsã mundae sint, acuto visu hominem in viam rectam absque errore perducunt; at si luminis canales de capite ad oculum descendentes claudantur obscuro caligine, minime videns errat, et in abyssum mortis pertrahit unã cum seipso etiam hominem totum: similiter et Rector Ecclesiae, si fuerit duobus oculis illuminatus, scientiã nimirum Sacrae Scripturae et virtutis operibus, puritate videlicet, sanctitate, omnique justitiã, quam Dei praecepta indicunt; iste sicuti seipsum, ita et universam fraternitatem optime ad divina perducit. At, qui unum ex oculis habet apertum, alterum vero clausum; idest aut scientiam habet sine virtute, aut sine scientia virtutem; mancus ille est, non perfectus, ad bonum, utpote ei similis, qui unum oculum habet. Enim vero, quamvis ille, qui sapientiam habet, probe sciat justitiae semitam verbis ostendere; attamen, nisi ipsemet operibus incedat, nequit aliis, ut per eam incedant, suadere: et similiter, qui absque Scripturarum scientiã est sanctus vitã, etsi ipse in viam legis Dei ambulet, tamen quia nescit quomodo sapienter oporteat alios ducere, propterea multa oriuntur mala in Communitate. Qui autem ambobus oculos habent in lumine obcaecatos, ignorant videlicet divinam scientiam, suntque ad omne justitiae opus desidiosi, immo contrariorum pleni, et nihilominus audent semetipsos exhibere Ecclesiae Rectores (quorum multos infaustis hisce temporibus

րիկ բազում անկարգութիւնս մտանէ յեկեղեցի :

Իսկ այնորիկ՝ որք զերկոսեան տեսարանս աչաց խաւարեալս ունիցին՝ ի լուսոյ, այս ինքն զի են տըզէտք անձային գիտութեց, և են պղերգք յամենայն գործս արդարութե, մանաւանդ թէ և հակառակօքն լցեալք, և յանդգնին տալ զանձինս յառաջնորդութիւն եկեղեցոյ, որ և զբազում տեսանեմք յայսպիսեաց ՚ի մերումս թշուառացեալ ժամանակի ձեռնամուխ եղեալ յայտոսիկ, լինին այնպիսիքն ըստ տէրունական առակին. « Կոյր կուրի յորժամ առաջնորդէ, ասէ, երկօքին ՚ի խորխորատ անկանիցին », որք ոչ յոյ, այլ ՚ի սատանայի շարժեալք՝ դիմեն յառաջնորդութիւնս յայն, ՚ի կորուստ ինքեանց և առաջնորդելոցն : Այնն այնորիկ և մեք զանձայինս բանի խրատու սերմ՝ յայնց առաջնորդաց ոգիս սերմանեսցուք, որք օրինօքն այ վարեալ յօժարին զառաջնորդութիւնս իւրեանց, որք աստուծով սկսանին, և առ անձ կատարեսցին : Դու որս և ասեմք .

Այն անփոյթ առնիցէք զաշակերտելոց եղբարցն՝ ՚ի հոգւոյ ինչ վտանգս անկեալ ուրուք կամ ՚ի մարմնոյ, քանզի համարս տալոց էք ընդ իւրաքանչիւրոց : Այն զնիւթականին գործոյ միայն պահանջել զկատարումն անթերի, և զհոգեւոր գործոյ՝ զառ ՚ի նոցանէն կատարելոյ՝ անփոյթ առնել . այլ ՚ի վատթարաց զգուշանալ, և լաւագունիցն պատկառ կալ միշտ խրատ տալով . զոր մանաւանդ պահանջէ ձեռն և կարգն՝ զոր ընկալան : Այնն զի այսմ կարգի է մեռեալ լինել աշխարհի և աշխարհական իրաց և կենդանի ՚ի շի՛ և նորին պատուիրանացն ըստ խրատուն Աւղոսի . զի զայգի օրինացն կոչեցան գործել, և ոչ զարտաքնոցն միակութե գործ : Եւ որ զայն միայն գործէ աստ, և ՚ի հոգեւորացն ոչ բնաւ, կամ զնիւթականն ՚ի բոլոր սրտէ, և զաննիւթան ՚ի հարկէ, և առ աչս մարդկան, ոչ եղև լսելի ներքին ականջօք անէրունական հրամանին, թէ « Կործեցէք՝ մի զկորստական կերակուրն, այլ զայն՝ որ տանի ՚ի կեանսն յաւիտենից » :

Կործել արժան է և զայս, քանզի դատարկու-

intrusos videmus) efficiantur isti, juxta dominicum effatum: *quum caecus caecum ducit, ambo, inquit, in foveam cadunt*⁸²; qui non a Deo sed a Diabolo moti ad hujusmodi regimen currunt cum detrimento sui ipsius, nec non ab ipsis ductorum. Quapropter et Nos divini verbi semen in spiritu eorum Rectorum, qui Dei lege suum regimen exercere cupiunt, seremus: qui enim a Deo exordiuntur, cum Deo utique finient; quos modo alloquimur.

Ne commissos vobis fratres negligatis quum in aliquo sive animae sive corporis periculo versantur, quoniam de unoquoque rationem estis reddituri. Ne postuletis materialium dumtaxat operum integram adimpletionem, spiritualia, quibus tenentur, haud curantes,; sed semper eos admonete, ut a malis sese abstineant, bonaque sectentur; quod et religionis habitus, et susceptus ab eis ordo omnino postulat. Ad hoc enim refertur mortuos esse mundo mundanisque rebus, et vivere Christo ejusque mandatis, juxta Pauli admonitionem. Ad excoleudam namque legis vineam vocati sunt, non autem ad externarum rerum agriculturam exercendam. Et qui de hisce tantum hic occupatur, nihil vero de spiritualibus; aut materialia ex corde perficit, immaterialia coacte et ficta apud homines specie; iste divinatorum praeceptorum verba minime internis auribus percipit: *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam*⁸³.

Decet quidem et istud operari: quoniam otiositas

Թիւնն չար է, որպէս և Պաւղոս խրատ ապ, մանաւանդ զի և օրէնս զնէ, և թէ որ գործիցէ ոչ, և կերիցէ մի. զոր և ինքն կատարէր յասեմն՝ « () քայք և զցերեկ գործէաք, առ ՚ի չմանրանալոյ ումք » և եթէ « Չեւքս այս պաշտեցին զիս, և որ ընդ ինն էին », Բայց յաղաքս մարմնական գործոյն զհոգևորսն անտես առնել իբրև զաւելորդ իրս, յոյժ վատթարագոյն է աշակերտելոց բանին : Վանդի պարտ է՝ որպէս երկրորդ է մարմինն հոգւոյն, առաջին զհոգւոյն հոգալ կերակրոց, որ են աղօթք և ամենայն բարեգործութիւնք, և ապա զմարմնոյն և զմարմնականաց : () Ի և առ մարդիկ նախ տէրն կերակրի սպասաւորեալ ՚ի ծառայիցն, և ապա ծառայքն ՚ի նշխարէ տերանցն : Այլ ՚ի մեղ քան զի մարմինն ծառայական է, և հոգին տիրական, և կամք մտացն դատողական, արժան է դատողականին ՚ի կարգի պահել զերկաքանչիւրսն : (} առաջագոյն զհոգին կերակրել հոգևորական կերակրօք, ՚ի ձեռն մարմնոյն սպասաւորութե, և ապա՝ զմարմնականացն հոգալ հոգւոյն իմաստութե, և անօրէնութե : Արդ՝ յայտասիկ և որ նման սոցա բարև կարգութիւնս, պահեցիք զմիաբանութիւն եղբայրութեան ձերոյ :

Վարձեալ մի կողմնաւոր բարուք զոմանս սիրել, ջոկս առնելով, և զոմանո անտես առնել. ոմանց աւելորդօք բերիլ ՚ի պէտան, և այլոց և ոչ հարկաւորօքն բաւականանալ. այլ սէրն հասարակաց եղիցի՝ ըստ սրբոյն Բարսղի կանոնադրութեն, և պատիւն՝ որոց վայելէ :

Իսկ կերակրոցն բաշխումն՝ ըստ չափոց աշխատութեն առ իւրաքանչիւրսն լիցի, առաւելութիւն և նուազութիւն : () Տերացեալսն և զվտանդեալսն, որք զմանկութե ժամանակն և զջորութիւն անձանց ՚ի յաշխատութիւն եկեղեցւոյն ծախեցին, մի բարձի թողի առնիցէք՝ որպէս ոչ ժամանակին պիտանաւցսք, զի մի բարկասցի տէր : Վանդի թէ օտարաց վտանդելոց, նա և թշնամեաց ինամ՝ տանել համայն Վն և ողորմել, և պատուհաս սպառնայ՝ որք ոչն առնեն, քանի՛ և ս եղբարցն և անդամնց եկե-

mala est, quemadmodum et Paulus admonet; qui immo et legem imponit: *Qui non operatur, nec manducet* ⁸⁴; quod et ipsemet implevisse ostendit, dicens: *Nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus* ⁸⁵; et: *Ad ea, quae mihi opus erant et iis, qui mecum sunt, ministraverunt manus istae* ⁸⁶.

Verum propter opera corporalia negligere, perinde ac si essent superflua, spiritualia, nimis dedecet Verbi auditores. Quum enim sit corpus inferius spiritu; primum spiritus subsidia, quae sunt oratio, omniaque bona opera, deinde vero corporis ac rerum corporalium quaerere oportet. Siquidem et inter homines prius vescitur dominus famulis inservientibus, postea famuli dominicae mensae reliquiis. Quoniam autem et in nobis corpus est servile, spiritus vero dominans, et mentis voluntas iudex; hujus est utrumque in ordine servare: animam in primis pascere spiritualibus subsidiis corporis ministerio, deinceps corporalium rerum curam habere spiritus prudentiâ et oeconomia. Hisce itaque, iisque similibus bonis institutionibus munite fraternitatis vestrae unitatem.

Item ne diligatis quosdam egregie et distinctim, alios negligendo, nonnullis vel superflua indulgentes, ceteris neque necessaria suppeditantes; sed charitas sit universalis, juxta regulam a S. Basilio impositam: « Honor iis quos decet ». Distributio autem subsidii sit juxta laboris mensuram aut abunde aut parciter. Senescentes et infirmos, qui juventutis tempus et sui ipsius vigorem ad Ecclesiae opus consumpserunt, ne deseratis utpote eo tempore inutiles, *ne quando irascatur Dominus* ⁸⁷. Nam si de extraneis infirmis, immo de inimicis jubet Christus curam et misericordiam habere, atque supplicium iis minuitur, qui eandem non exercent; quanto magis de fratribus ac de membris Ecclesiae? Quapropter honorate et alite senes juxta Apostoli mandatum ⁸⁸, et diligenter curam gerite infirmorum, eis succurrentes, atque pro

ղեցւոյն : Ասան որոյ՝ զծերս պատուեցէք և ծերա-
տածեցէք ըստ հրամանին առաքելոյ, և զտկարա-
ցեալսն ինամարկեցէք տեսութիւն, և պիտոյից նո-
ցա պատրաստութիւն ըստ չափոյ զօրութեան ձերոյ :
(Վիտեմք՝ զի այնպիսեաց բարեկարգութեց խափա-
նելոյ՝ աղքատութիւն ժամանակիս է պատճառ,
բայց ոչ զառաւելն՝ այլ զյօժարութիւն կամացն և
զկարն պահանջէ անժ :

Այլ զնուիրեալն յեկեղեցիս կամ կենդանեաց
միաբանութեան կամ մեռելոց յիշատակի, անձին
միայնոյ սեպհականեաց և առաջնորդն, այլ ՚ի պէտս
եկեղեցւոյն ծախիցէ զնոյն. և հատուցանէ եկեղե-
ցեալն զհոգևոր պարտոն, զի մի յարդար դատա-
տանին աւուր՝ պահանջեցէ իւրաքանչիւր ոք զտու-
եալն, և զի ոչ ունիցի յայնժամ հատուցանել,
զիրն առեալ բարեգործութիւն փոխարէն տացեն :
Եւ թէ առաջնորդն առաջին զոր առ յաւուրս
իւր, ՚ի ծախս եկեղեցւոյն վատնեաց հաստատուն
վկայիւք, և ոչ ժամանեաց յաղագս օրհասին մա-
հու կանխելոյ՝ հատուցանել զպարտոն, երկրորդն՝
որ զկնի նորա ժառանգէ զառաջնորդութիւն եղ-
բայրութեն, պարտականէ վճարելոյ. և եթէ ան-
տես առնէ, ունի տոկոսեօք վճարել առաջի ՎՊի :
Իսկ եթէ ոք ոչ վկայեն նմա ՚ի պէտս եկեղեցւոյն
առնել զառեալն, ինքն՝ որ է առն՝ հատուցէ ՚ի հան-
դերձելունն :

Այլ ոք ինքնակամ ախտիւ շարժեալ՝ կաշառանօք
աւագաց՝ յափշտակեացէ զառաջնորդութիւն վա-
նաց, առանց ժամանակին առաջնորդի քննութե
և հրամանի : Վանզի երկուք են պատճառ իրաւա-
ցի փոխելոյ զվանաց առաջնորդս. կի՞ վասն զանար-
ժանս գործելոյ արտաքոյ օրինացն անոյ, և այն ճշմա-
րիտ վկայիւք, կամ եկեղեցւոյն ոչ շինութե՝ այլ
աւերման լինելոյ պատճառ : Եւ առանց այսոցիկ՝
եթէ յանդգնի ոք հակառակ յառնել, մեղանէ յօ-
րէնս անոյ :

Եւ զոր ինչ միանգամ կանոնեալք են, և եղեալ
՚ի բանս սրբոց հարցն յաղագս առաջնորդաց՝ առ
՚ի խրատ և յուզցութիւն ՚ի բանս ՚ի գործս. և յա-

viribus quidquid opus est praeparantes. Scimus quidem, annonae inopiam hisce optimis institutionibus adversari; verumtamen nihil amplius Deus postulat praeter sedulam voluntatem, et quod per nos fieri potest.

Ne sibi vindicet Superior quod Ecclesiae donatum fuit sive in Communitate viventibus, sive defunctorum memoriae; sed idem in usum Ecclesiae adhibeat, reddatque Communitati spirituale debitum; ne in die justii judicii donata unusquisque repetat, nihilque eo temporis ad solvendum habens, bonis ejus operibus acceptis (*aeterni judicis administri*) tradant fraudatis. Quod si primus Superior, quae suo tempore acceperat pro impensis Ecclesiae insumpsit, viris fide dignis id testantibus, nec aes alienum solvere potuit morte praereptus; alter, qui post eum fraternitatis regimen haereditavit, solvere tenetur: et si negligat, cum usuris utique coram Christo solvet. Si autem nemo pro illo testetur, quod in usum Ecclesiae acceperat, impendisse; ipsemet, qui accepit, solvet in futurum.

Nemo suo vitio motus quodpiam donum Magnatibus offerens Coenobii rapiat regimen; quin approbationem ac veniam obtineat a sui temporis Rectore. Duae namque habentur justae causae mutandi Superiores Coenobii; vel quod adversus Dei legem indignus renuntiatus fuerit, idque ex veraci testimonio; vel quod Ecclesiae non aedificationis sed scandali sit causa. Et praeter haec si quis insurgere audebit, peccaret contra Dei mandata.

Quidquid autem de Rectoribus statutum est per verba Sanctorum Patrum ad normam admonitionemque in sermonibus, in operibus, ac in omni bonâ

մենայն բարեձեռութիս կարգաւորութեց, զամենայն
բարեւոյն զտիպնս և զօրինական փութապէջ յան-
ձինս ձեր նկարագրել: Այլ թէ զամենայնն ոչ էք
բաւական հատարել, յաղագո ձմեռն գալով 'ի բա-
րեաց ժամանակիս, գոնեա գյուղվն գործով կատա-
րեցէք, և առ պահասեալն՝ զյոժարութիւն կամաց
ունիցիք, և զղջումն և տրամութիւն վան պակա-
տութեանն: Օր յորժամ յայտուիկ հաստատիցէք
պէտքս, հակառակ բարւոյ չարն ոչ կարէ տեղի դառ-
նել յորիս ձեր: Այսն օրոյ և մէք աղաչեացուք
զտէր, զի առաջնորդացդ և առաջնորդելացդ յա-
ջուկացէ 'ի յերկնայինն հեռեւէլ ճանապարհ մեզ
հանդերձ, զի ամենեքեան արժանացուք խոստացե-
լոց բարեւոյն, որ 'ի Վր (Յ):

disciplinae formâ, satagite, ut in vobismetipsis omnem bonitatis formam ac regulam imprimatis. Quod si ad omnia implenda impares estis (quum nostra tempora quoad bonum hyemalia sint), meliorem saltem partem operibus implete; et quoad reliqua voluntatem, et poenitentiam, et deficientiae tristitiam habetote. Quum enim animum ad haec intendatis, nunquam in spiritu vestro locum sibi vindicare poterit malum bono contrarium ⁹. Quare nos quoque Dominum oramus ut ductoribus ac ductis prosperam iter Nobiscum faciat ad coelestia; ut omnes digni efficiamur bonorum promissionibus in Christo Jesu Domino nostro.

ԱՌ ԱՌԱՂՆՈՐԴՍ ԵՎԵՂԵՑԻՈՑ՝ՈՐ ԵՆ ՅԱԸԽԱՐՏԻ,
ՈՐ ԿՈՉԻՆ ԵՅԻՄԿՈԳՈՍՈՒՆԻԻ:

ԽՍՍԵՍՅՈՒԳ Է առ դատ եպիսկոպոսաց որբոց, որ էք տեսուչք կարգեալք յայ հոգւոց հաւատացել լոց, որ են յաշխարհի: Ար Թէպէտ և ըստ կարգի երկրորդ եղաք, յազաքս բարեկարգուեն նախ առ վանականն և ապա առ որս յաշխարհի են առաջ նորդք՝ խօսելով, սակայն ըստ աստիճանի առաջին էք: Օ որս աղաչեմ նախ քան զամենայն ՚ի միտս ձեր գալ, և ճանաչել իմաստութի զաշտիճանիդ՝ զոր ունիք՝ զբարձրութի և զգործ, եթէ ուստի սկսաւ, և վասն էր եղաւ, և զինչ հրամայեցաւ առնել յայնցանէ՝ յորոց հաստատեցին զսա: Օ յ յորժամ զայստիկ գիտիցէ որ որպէս պարտն իցէ գիտել, մի ՚ի յերից աստի շահիցի: Կամ ճանաչելովն զճանրութի սորա և զգժուարակրութիւն, և ոչ յօժարութի գիմել իբր ՚ի գիւրին իրս և ՚ի հեշտալիս՝ գիտելով զիւր տկարութիւն, այլ ՚ի բաց հրաժարել՝ թէ և բռնադատիցի յիւրոց մտացն ախտից կամ ՚ի մերձակայից, որպէս և առաջին սուրբքն արարին և ուսուցին: Կամ թէ յանձն առցէ զլինելն, փութայ ըստ հաճոյիցն այ կատարել զտնտեսութիւն գործոյն: Կամ թէ ոչ արասցէ զարժանն, ճանաչէ զպակասութիւն բարւոյն եղեալ յինքեան, և ըզմնասն, և խղճիւ մտաց իւրոց՝ դատէ զանձն, յանցաւոր զինքն համարելով: Արդ՝ թէ ուստի սկսաւ՝ ասասցուք:

Այիզքն եպիսկոպոսութեան եղև յայնմանէ, որ երդմամբ առ զքահանայութիւն ՚ի հօրէ՝ ըստ կարգին Ս՝ ելքիսեգեկի. ոչ ըստ անձութեանն, այլ ըստ մարդկութեան. ոչ յանրանից մատուցանելով պատարագ ըստ ահարոնեան քահանայութեանն, այլ զանձն իւր մատոյց կամաւոր պատարագ ՚ի վերայ խաչին հօր՝ վասն ընդ մեզ հաշտութե: Առ զնոյն քահանայապետութիւն, զոր ինքն ՚ի հօրէ ընկալաւ յազաքս խաչին մահու ՚ի վերայ այնոցիկ՝ զորս գը-

AD RECTORES ECCLESIAE IN MUNDO °° QUI VOCANTUR
EPISCOPI.

Loquamur et ad vos, Episcopi sancti, qui a Deo ordinati estis speculatores fidelium animabus, quae sunt in mundo: quos etsi secundos posuerimus, Monachos antea circa rectum institutum alloquendo, juxta gradum tamen primi estis.

Vos itaque oro in primis, ut ante omnia recte cogitetis, et sapienter cognoscatis gradus et ministerii, quod tenetis, sublimitatem; considerantes a quo initium sumpserit, cur constitueretur, et quid tandem agere jubeant ii, a quibus originem duxit. Si quis enim, ut decet, haec non ignoraverit, horum trium unum lucratus erit: vel gravitatem agnoscens hujusce difficilis ministerii, suamque considerans infirmitatem, haud sese obviam ibit libenter, quasi rei facili ac jucundae; sed, quemadmodum priores Sancti egerunt ac docuerunt, recedet, sive honoris cupiditate ducatur, sive ab amicis compellatur: vel si subeat onus, administrationem officii juxta divinum beneplacitum implere sataget: vel si, quemadmodum oporteret, non ageret, suam cognoscet in bono deficientiam suamque damnum, ideoque semetipsum juxta conscientiae vocem reum judicabit. Dicamus igitur, a quo initium sumpserit hoc munus.

Initium Episcopatus ab Eo ipso fuit, qui, non secundum divinitatem, sed secundum humanitatem jurejurando accepit a Patre Sacerdotium juxta ordinem Melchisedech, non animalium immolando sacrificium, juxta Aaronis Sacerdotium, sed semetipsum offerendo Patri hostiam voluntariam in ara Crucis, ut nobiscum (*Pater*) reconciliaretur. Eandem autem Pontificatum, quem ipse a Patre accepit eo quod morti se tradiderit in cruce pro iis, quos

նեաց արեամբ իւրով, շնորհեաց աշակերտաց իւրոց ՚ի ժամանակի համբառնալցն յերկինս ըստ աւետարանին Վ ուկայ, թէ «Եղ ձեռս ՚ի վերայ նոցա, և օրհնեաց զնոսա . և ապա ինքն, ասէ, վերանայր յերկինս », : Օ նոյն օրինակ պահանջելով և ՚ի նոցանէ, թէ որպէս ես ոչ հեշտութի՞ այլ չարչարանօք և մահուամբ ընկալայ զքահանայութիւն ՚ի վերայ ազգի մարդկան, և դուք նմանապէս մահու չափ նահատակեցարուք ՚ի վերայ ոչխարաց հօտի իմոյ, զոր ստացայ արեամբ իմով : Արք և արարին ըստ հրամանին, մեռանելով ՚ի վերայ ժողովրդեանն՝ որ հաւատացաւ նոցա ՚ի տեառնէ : Եւ յորժամ հանդերձեալ էին առաքեալցն Վ՛սի ելանել յաշխարհն, ընտրէին ՚ի հաւատացելոց անտի արս երկիւղածս և իմաստունս, և կացուցանէին փոխանակ իւրեանց՝ գլուխ ժողովրդեանն ՚ի քաղաքս և ՚ի գաւառս . զորս և եպիսկոպոսս անուանեցին, որ թարգմանի տեսուչ : Եւրդ թէ ուստի սխաւ, աբացաք :

Պարտ է գիտել և զայն՝ թէ յաղաքս որոյ պատճառի եղաւ ՚ի Վ՛սի և յառաքելոց նորա այս գործ եպիսկոպոսութե . յայտ է թէ վասն լինելոյ գլուխ և հրամանատար քահանայից և ժողովրդոց, և որպէս զչէտ՝ աննիրհ աչօք մտացն նայել ՚ի վերայ ամենեցուն, զթիւրեալսն ուղղել, և զուղիղսն հաստատուն պահել յուղղութեն : Եւ թէ զինչ հրամայեցաւ եպիսկոպոսին լինել, և կամ զինչ առնել, զայս Պաւղոս յայտ առնէ առ Տիմոթէոս գրելովն, թէ «Պարտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել որպէս նոյ անտեսի, հեղ, ցած, պարկեշտ, հիւրասեր, բարեհէր, արդար, սուրբ, ժուժկալ, մի արձաթասեր, մի կռուող, մի հարկանող, այլ հանդարտ » և այլն ևս :

Ինչարատ ասելովն, յամենայն արատոյ՝ որ ըստ հօգւոյ և մարմնոյ իցեն՝ մաքուր լինել հրամայէ : Եւ որպէս նոյ անտեսի՝ զայս յայտ առնէ, զի թէ մարդիկ նիւթական գոյից իւրեանց անտես զանարատսն, ասէ, ընտրեն լինել, այս ինքն՝ որ ոչ գողացի աւաղակապէս և ոչ հեղգայցէ ՚ի ինձամ՝ տանելոյ գոյիցն և ՚ի պահարմութե, քանի՛ ևս արժան

proprio sanguine acquisivit, discipulis suis donavit eo tempore quando ascendit in coelum, juxta Evangelium Lucae: *Positis manibus super eos, benedixit eos, et ipse postea, ut dicit, elevatus est in coelum* ⁹¹; eos quoque hoc pacto obligans: Quemadmodum ego non deliciis affluens, sed crucem sustinens ac mortem, Sacerdotium accepi super genus humanum; ita et vobis ad mortem usque certandum est propter oves ovilis mei quas meo sanguine acquisivi. Quod praeceptum impleverunt discipuli morientes pro populo sibi a Domino commisso. Egressuri demum Apostoli Christi de mundo eligebant ex fidelibus viros timoratos ac sapientes, eosque pro seipsis ponebant populorum Rectores in civitatibus et provinciis, *Episcopos* eos appellando, quod nomen *Inspectores* vertitur. Haec de eo uude originem duxerit, a nobis dicta sunt.

Cognoscendum etiam istud; qua de causa a Christo et ab ejus Apostolis constitutum fuerit hoc Episcopatus officium. Hac de causa nimirum, ut praesint praecipiantque Sacerdotibus ac populis, et, speculatoris instar, vigili mentis oculo in omnes intueantur, errantes dirigant, et eos, qui recte incedunt, firmiores in ipso itinere reddant.

At quidnam jubentur esse Episcopi, quidve facere? Id Paulus declarat ad Timotheum scribens: *Oportet Episcopum immaculatum esse, sicut Dei dispensatorem, mitem, humilem, honestum, hospitalem, pius, justum, sanctum, continentem, non argenti cupidum, non litigiosum, non percussorem, sed tranquilum, et alia quoque* ⁹². *Immaculatum* dicens, jubet, eum a quacumque sive animae sive corporis macula esse immune. Per illud autem *sicut Dei dispensatorem* ostendit, quod si homines materialium bonorum immaculatum eligunt dispensatorem, qui nempe furando non defraudet, nec piger sit in curandis servandisque bonis; quanto magis oportet immaculatos esse ac solertes et sagaces dispensatores domus

է անարատութիւն և արթնութիւն, և զգուշութիւնն էլ՝ տանն նոյն անտեսաց, որ է եկեղեցի տարբ. ոչ զնիւթականս ասեմ զեկեղեցոյ, այլ զհոգիս մարդկան՝ որք շինին տաճար նոյն կենդանւոյ, զորս պարտ է՝ որչափ զօրութիւն իցէ նոյն անտեսին՝ անխախտելի պահել զընտուածս նմաբնակ տաճարացն, և ոչ տալ գողանալ սատանայի իւրով պղերգութիւնն ՚ի հոգևոր գանձուց անտի, ոչ զիւր և ոչ յորոց զարն տեսութիւն ունի գործ. տացէ նոցին որ ըստ օրէ և զբանին կերակուր ՚ի ժամու, ըստ տերունական հրամանին :

Հեղ, ցած, պարկեշտ. հեղութիւն յուշ առնէ նմանող լինել Սոփիսի և Ղաւթի, որք ՚ի հնուսն էին հովիւք ժողովրդեանն Սարայելի, թէ նոյնպէս պարտ է և նորոց հովուացս հեղութիւն և հանդարտութիւն հովուել զժողովուրդս, որպէս և հովիւք զհօտս, և ոչ ձոխութիւն և սաստկութիւն ըստ աշխարհի իշխանաց : Սակ ասելովն՝ թէ ցած, զխոնարհութիւն ուռուցանէ. զի անդէպ է եպիսկոպոսին հպարտութեամբ և գոռոզութիւն լինել առ հնազանդեալ ժողովուրդան, որպէս զգործակալս բռնաւորաց, այլ հեղութիւն և խոնարհութիւն բերիլ առ ամենեւեան : Սրպէս և ՎՊ յայտարիկ զինքն տայ օրինակ. « Ուսարուք յինէն, ասէ, զի հեղ եմ և խոնարհ սրտիւ » : Եւ դարձեալ ցուցանելով զոր ՚ի խոնարհութիւն օգուտն, և զառ ՚ի հպարտութիւն փնտան, ասէ. « Լ՛մենայն որ բարձրացուցանէ զանձն խոնարհեցի, և որ խոնարհեցուցանէ՝ բարձրացի » : Եւ Պաւղոս զգուշացուցանելով զՏիմոթէոս զի մի զանկատարն հոգևոր և մարմնաւոր հասակաւ վերակոչեացէ յաշտիձան եպիսկոպոսութիւն, ասէ. « Սի մատաղատունկ, զի մի հպարտացեալ ՚ի դատաստանս անկցին սատանայի », : Վ՛անդի սատանայ ընդդէմ արարչին նոյն հպարտացեալ, և վասն արտոյնիկ անկաւ յերկնից, և պարտական է յաւիտենական դատաստանացն, և մշտնջենաւոր տանջանացն : Ս՛ որոյ հրամայէ թէ ցած, զի մի նորին արտաւն ըմբռնեալք՝ նորայն դատաստանի և պատժոց կցորդք եղիցին :

Dei, quae est Ecclesia sancta? Non loquor de materiali Ecclesia; verum de hominum animabus, quae in templum Dei vivi aedificantur, quibus servare oportet, quantum a Dei oeconomio fieri potest, inconcussum aedificium templorum. ubi Deus habitat, non sinentes diabolum, ob sui desidiam, furari de illo spirituali thesauro; neque suum, neque illorum, circa quos oeconomiae ministerium exercetur; quin immo, juxta Dei praeceptum det ipsis quotidie stans horis etiam spirituale subsidium. *Mitem, humilem, honestum.* *Mitem* dicens, monet similem esse Moysi et David, qui in veteri lege pastores erant populi Israël; ideoque pariter oportet, sicuti pastores gregem, populum pascere, non autem auctoritate illa ac vi, quam principes saeculares exercere solent. At dicens *humilem* humilitatem commonstrat. Non enim decet Episcopum elate ac superbe sese habere erga populum subjectum, sicuti tyrannorum administri; sed mansuetudine, atque humilitate erga omnes, quemadmodum et Christus in hoc seipsum praebet exemplum: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* ⁹³. Atque insuper humilitatis emolumentum et superbiae damnum ostendens, ait: *Omnis, qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur* ⁹⁴. Et Paulus Timotheum admonens, ne ad Episcopale gradum ascendere sinat imperfectos spiritualis atque corporalis aetatis, inquit: *Non neophytum, ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli* ⁹⁵. Diabolus enim contra Deum suum elatus propterea de coelo corruit, atque aeternae sententiae sempiternis cruciatibus fuit obnoxius. Et ideo humilem esse praecipit, ne eodem vitio inquinatus iudicii quoque ac supplicii cum ipso particeps sit.

Պարկեշտ . պարկեշտն անուն մի է , բայց առ ա . մենայն շարժումն հոգւոյ և մարմնոյ պատշաճեալ բերի պարկեշտութիւնն . 'ի բանս՝ մի շատախօս լինել , 'ի կերակուրս և յըմպելիս և 'ի զգեստս՝ մի աշխարհօրէն բերիլ , այլ ըստ նոցա նմանութե՝ որոց խաչեալ է աշխարհ : 'յա և յընթացս ճանապարհի՝ ոչ երևելի և կազմեալ երիվարօք , և կամ կիտիօք ամբարձեալ եղիցին 'ի բարձրն կոյս , այլ վասն ըզտկարացեալն մարմին միայն բառնալոյ՝ ըստ պատահելոյ կրողին : 'յա ոչ սրբնթաց ձեռք շահատակել , և շամբք և բազէիւք որսականօք . բերիլ առ երէվայրիս և թռչունս , որպէս լսեմք զոմանց թէ իցեն : 'իր այնքան պատշաճի այսմ՝ ձեռոյ ունոզաց այս գործ , որպէս թէ զգտակ կարմիր գիցէ 'ի գլուխ կրօնաւորն փոխանակ քուսիթայի ⁹ , և զգեստ բեհեղեայ՝ ընգ . ասուոյ և այծեաց : 'յա կերակուրքն և ըմպելիքն՝ ոչ յաճխութե՞ և անկարգութե՞ , այլ պարկեշտութե՞ և չափաւորութե՞ եղիցին ըստ անձաշունչ գրոց խրատու : 'յա բանք բերանոյն՝ մի անմնաբար խեղկատակութե՞ , կամ աշխարհօրէն զառականս կամ զանկաժութիւնս 'ի լեզուն յեղջով՝ անարգել զոք , այլ բզիեսցէ սրտին զբան բարի՝ ըստ մարգարեիին . 'ի յօգուտ և 'ի չնորհս լինել լսողաց՝ ըստ առաքելոյ , և մի՛ 'ի վնաս և 'ի տաղտկութիւն , և 'ի պատճառս ազարտելոյ զառաքելականն աշտիճան :

Տիրասէր՝ ըստ 'յբրահիմու և 'յովտայ , և այլոց նահապետացն , որք այնչափ գտան Տիրասիրութե՞ն հաճոյք այ , մինչ զի և զանձ հանդերձ հրեշտակօք ընկալան և պատուասիրեցին : 'յա ոչ ասե Տիրւնկալ , այլ Տիրասէր . քանզի Տիրընկալութիւն՝ է երբէք զի 'ի հարկաւոր ինչ պատճառէ լինիցի , կամ 'ի բռնութե՞ , կամ 'ի պատուոյ երեսաց , կամ գովութիւն և փառս որսալոյ՝ 'ի պատուասիրելոցն . իսկ սիրով ընդունելութիւնն՝ յայսցանէ յամենեցունց ազատ է , որով և ինդուռք ընդունի զեկեալ հերան , և ոչ տրամուլթ . և զուարթ ցուցանէ ըզկերպարանս , և ոչ խոժոռ և թախծեալ գէմս . և ոչ գժգմնելով ինչ բարբառի բանս , այլ ուրախա .

Honestum : honesti nomen unum est , sed cunctis animae corporisque motibus convenit honestas: verbis, non blaterando ; escis et potu et vestibus , non imitando amatores mundi , sed eos potius , quibus mundus crucifixus est. Sic et in itinere faciendo ne utantur , superbiae indulgentes , insignibus ornatisque equis aut mulis ; sed tantum ut debile corpus sustineatur quocumque oporteat vehi. Neque , sicut de quibusdam fertur , velocibus equis succussantes incedant , aut canibus vel accipitre ad ferarum aviumque venationem pergant ; tantum enim hujusmodi opus huic gradui convenit , ac si Monachus pro cucullo rubrum pileum in capite gestaret , atque byssinâ veste pro lanâ et cilicio uteretur. Cibi quoque et potus ne sint abundanter et inordinate , sed modeste et modice , juxta Sacrae Scripturae admonitionem. Similiter et verba ne proferantur ex ore stultis jocos vel saecularium ritu , vel in alterius pudorem seu abjectionem vilia proferendo contumeliose ; sed bona verba ex corde eructentur , juxta Prophetam ⁹⁶ , ut *in profectum et gratiam audientibus sint* , juxta Apostolum ⁹⁷ , non autem in damnum ac taedium , gradûsque Apostolici vituperationem. *Hospitalem esse* , sicut Abraham , et Loth , ceterique Patriarchae , qui per hospitalitatem adeo placuerunt Deo , ut excipere mererentur cum Angelis etiam Deum , quem honorificaverunt. Non autem dicit *hospitum exceptorem* , sed *hospitum amatorem* ⁹⁸ , propterea quod hospitalitas interdum exercetur ob aliquam occasionem urgentem , vel ob violentiam aut dignitatem alicujus , vel ad obtinendam ab honoratis laudem et gloriam. At hospitalitas cum amore ab hisce omnibus immunis est , ideoque venientes hospites non in tristitia sed hilariter excipit , et lactum ac ridentem vultum cunctis ostendit , non autem truce-

րարս և խրախճանականս, որ յոյժ լաւագոյն է հիւրոցն, քան զկերակուրնս : Ա՛յն աչսր պատճառի հրամայէ եպիսկոպոսաց և քահանայից, նա և ամենայն քրիստոնէից, ոչ միայն հիւրընկալ՝ այլ և հիւրասէրս լինել :

Բարեսէր. և ո՞ր են բարիքն զորս հրամայէ տրել, ոչ զկարծեցեալ բարիմն, որ են ախտաւոր բարիք մարմնականք կամ հոգեկանք և նիւթք աշխարհի, այլ նախ և առաջին զճշմարիտ բարին սիրել զանձ՝ որ է սկիզբն և աղբիւր բարութե : Արկրորդ՝ զպատուիրանս նորա, որ է բղիտումն յաղբերէն բարեաց՝ յայ, ըստ Աստուծայ, թէ՛ « Արեցի զպատուիրանս քո քան զամենայն ոսկի, և զտպագիրն : Արկրորդ՝ զորս՝ ի մարդկանէ լինին բարիք : Իսկ զհակառակ բարւոյն զչարն, այս ինքն զսատանայ և զորս ի նմանն սերմանեալ զմեղս, ատել և ՚ի բաց դառնալ, ըստ նորուն Աստուծայ՝ թէ՛ « Օ մեղս ատեցի և անարգեցի, և զօրէնս քո սիրեցի » : Եւ զչարս սէրն և զանդարձն ատել և ՚ի բաց դառնալ : Եորոց յետ բազում անգամ խրատելոյն և ոչ դառնալոյն՝ հրաժարել հրամայէ տէրն, և համարել որպէս ըզհեթանոսս և զմաքսաւոր :

Արդար. արդարութեն անուն մի է, բայց զամենայն պարունակէ յինքեան զմասունս բարեաց որ ունին զնա : Արպէս և արդարքն առաջինք՝ որք վկայեցան յայ՝ Առվա, և Օպարիա, և Առվսէփ, և այլ բազումք : Բստ նոցին օրինակի պարտ է լինել, ասէ, եպիսկոպոսին արդար և ճշմարիտ առաջի այ և մարդկան, և արտաքոյ ստութե և անիրաւութե ՚ի բանս և ՚ի գործս :

Սուրբ. առաջին սուրբ այն է՝ որ մաքուրն է յաւմենայն ախտից, որ պատերազմին ընդ ոգին, որ ոչ խոցուածս ընդունիցի ՚ի սկզբանն, և ոչ դեղոց կարօտանայցէ : Արկրորդ՝ սուրբ է, որ թէպէտ և հարկանիցի ինչ նետիւք բժից, ոչ ասեմ մինչ ՚ի կատարումն, ոչ լինի ՚ի ներքոյ անկեալ թնամայն՝ միշտ խոցոտելոյ զողին հեշտութեցն ախտից տեղի տուեալ, և երկրորդ բնութիւն զնոյն սովորութի առնելով, այլ մանաւանդ զանցեալ խոցուածն բժրչ-

ant moestum, nec moleste ferens verba profert dura, sed laetitiae atque jucunditatis; quod prae cibis magis placet hospitibus. Quapropter Episcopis, ac Sacerdotibus, cunctisque Christianis non solum hospitales, verum et hospitem amatores esse praecipit. *Boni amantem.* Quenam sunt bona, quae jubet amare? Haudquaquam ea, quae bona putantur, vitii nimirum obnoxia, sive corporalia sive spiritualia, mundique negotia; sed in primis et ante omnia amare oportet primum verumque bonum, Deum, qui omnium bonorum initium et fons est; secundo amare illius praecepta, quae a Deo bonorum fonte emanant, juxta Davidicum illud: *Dilexi mandata tua super omne aurum et topazion* ⁹⁹; tertio eos, qui inter homines boni comperiuntur. At malum, quod bono adversatur, idest diabolus, et peccata, quae ab ipso seminantur, odisse oportet atque ab iis declinare, juxta eundem David: *Iniquitatem odio habui et abominatus sum; legem autem tuam dilexi* ¹⁰⁰; odisse ac effugere eos quoque, qui malum diligunt, et impoenitentes, de quibus post multas admonitiones minime resipiscentibus mandat Dominus, ut fugiantur, ac veluti *ethnici et publicani* habeantur ¹⁰¹. *Justum:* justitiae nomen unum est, at omnem boni speciem in se continet, qui illud possidet; quemadmodum priores justus, de quibus Deus ipse testatur, Job, et Zacharias, et Joseph, aliique multi. Juxta eorundem exemplar Episcopus quoque debet, ait, esse justus et verax coram Deo et hominibus, et mendacii ac injustitiae expers in verbis et in operibus. *Sanctum:* primo sanctus est ille, qui est purgatus ab omni vitio, quod pugnat adversus spiritum; quippe qui nec ab initio vulneribus afficitur, neque medicamine indiget. Secundo ille est sanctus, qui etsi aliquo vulnerere vitiorum jaculis afficiatur (non dico usque ad perpetrandum malum), inimico tamen semper spiritum percutienti non subicitur voluptatibus indulgendo, ac vitiorum consuetudine alteram sibi naturam efficiendo; sed potius poenitentiae remediis

կեցէ դեղովք ապաշխարութեն, և յառաջիկայիցն զինուք աղօթից և պահոց, և պահպանութիւն զգայարանացն զգուշանալ, ոչ վերստին խոցոտիլ սեփարական նետիւքն. այլ այնքան ատել զնոսա, մինչ զի յիշատակ նոցին՝ ոչ հեշտութի, այլ տրտմութի բերել մտացն: Երդ որ յայսմ մտտին է, յառաջնոցն կամ և յերկրորդիս, նա է սուրբ, և յայսմ առաքելական աշտիճանի արժանաւոր: Իսկ որ ախտիցն յօժարութիւն տուեալ տեղի, և ոչ պատերազմի ընդ նոսա, այլ և իննամով թաքուցանէ յինքեան զխմորն շարութեան, և միշտ խոցեալ ոգւով ոչ ատեայ ըլխոցմանն պատճառս, այլ և սիրէ ևս, և ոչ բժշկել ժութայ զխոցուածման, այլ և որ ըստ օրէ նորոգել զվերման, ոչ է և ոչ ատի սուրբ այնպիսին, և ոչ ընտրութիւնն այ կոչի սպասաւորել նձայնոցն, այլ իւրով ախտիւն շարժեալ, ըստ ներելոյնն այ՝ ձգի յայնոսիկ ՚ի կորուստ անձին, և բազմաց:

Սուժկալ. ժուժկալութիւն իբրև նիւթ և տեղի իմն է ամենայն առաքինութեց. զի որ կրէ յինքեան զառ ՚ի շարեաց ժուժկալութիւն, կրէ և զընդման դակ մասունս բարեաց. և որ ոչ ունի զսա, անհաստատ է յամենայն բարութիւնս: Օյ թէպէտ և յօժարի ՚ի բարիս և սկսանի, այլ ոչ կատարէ. որպէս այն՝ որ կամեցաւ առանց խորհելոյ շինել աշտարակ: Եւ ժուժկալութեն սահման՝ այս ինչ է: Գամենայնէ՝ յորոց օրէնք այ ճրտարեցուցանեն զմեզ, պարտ է ժուժկալ լինել. առաջին խորհրդոցն վատթարաց ոչ տալ տեղի առ միտման, այլ ընդդէմ կալ ժուժկալութիւն, և հալածել ՚ի սրտէն, զի մի և կատարումն հետեւեցի: Օնոցն ժուժկալութիւն պարտ է և աչացն դնել պահապան, ոչ բռնադատել հեշտութիւնն ՚ի յարատ հայեցուածս, կամ ՚ի շարակնութիւնս, այլ անարատապէս հայել յարարածս այ: Եւ ակամջացն ոչ յօժարութեամբ ունկնդիր լինել վնասակարաց բանից, այլ օգտակարացն: Եւ լեզուոյ ոչ խօսել զայն ինչ բանս՝ որով արտաքինքն վարին, որ է անվայելուչ սրբոյ աշտիճանին, այլ զգիտանին և զգովելին: Եւ որտի ոչ բարկանալ տարապարտուց, այլ հեղ լինել. և

antiqua vulnera sanat, atque orationis et jejunii armis, unâ cum sensuum custodia immiuentia praecavet, ne rursus vulneretur consuetis jaculis; quin immo tali ea prosequitur odio, ut eorundem recordatio non laetitiam sed tristitiam afferat menti. Qui ergo sic se habet, in primo videlicet aut in secundo sanctitatis gradu, hic est sanctus, atque isto gradu apostolico dignus. At ille, qui libenter suis vitis indulgens non solum adversus ea non pugnat, sed et malitiae fermentum in semetipso sedulo abscondit, et semper in anima sauciatus non declinat a plagae causa, quin immo eam amat, et potiusquam vulneris curationem quaerat, de die in diem illud renovat; iste neque est, neque appellatur sanctus, neque per Dei electionem vocatus est ad divinis inserviendum, sed a propriis vitis, Deo sic permittente, fertur in ea ad perditionem animae suae necnon plurimorum.

Continentem: est continentia veluti materia et sedes omnium virtutum. Nam, qui in semetipso continentiam adversus malum habet, omnia quoque boni elementa possidet; qui vero eâ caret, inconstans est in quolibet bono. Quamquam enim ad bonum aliquod inclinatur, atque exordiat, haud tamen perficiet; illius instar, qui, *non prius cogitans, voluit turrim aedificare* ¹⁰². Id autem sibi vult Continentia: ab omnibus, quae Dei lex nobis prohibet, abstinere, et primum quidem pravis cogitationibus minime dare locum in mente, sed per abstinentiam iis adversari, easque a corde depellere, ne forte opere adimpleantur. Eadem continentia ponenda est custos et oculis, ne a voluptate ferantur ad concupiscendas inhoneste vel invidie, potiusquam mundo obtutu, Dei creaturas; item et auribus, ne libenter audiant verba exitiosa, sed utilia; sic et linguae, ne proferat sermones quibus utuntur profani, id enim Episcopalem ordinem ¹⁰³ dedecet, sed opportuna loquatur, dignaque

ձեռաց ոչ յանիրաւի զոր հարկանել, այլ վաստակել զբարիս, և յազօթս ամբառնալ. և բերանոց ոչ մերձենալ տարածամ'ի կերակուրս, այլ պահօք դաստիարակիլ. և ոտից ոչ ընթանալ 'ի շաւիղս գայթաղութեանց, այլ 'ի ճանապարհս արդարութեան: Եւ ոչ և միայն անդամոյ թոյլ տայ ժուժկալութիւն, որ ունի վնաս, շարժել 'ի վատթարագոյնս: Եւ որչափ այսորիկ և որ սոցին նման է ժուժկալութեան գործ:

Ս)Ք արծաթասէր. արծաթսիրութիւն, զոր մայր ասէ Պաւլոս ամենայն չարեաց, թէպէտ և ամենայն ումեք, և յամենայն գործս՝ յորում են մարդիկ՝ վնասակար է, առ թագաւորս, և դատաւորս, և իշխանս, և գործակալս, և առ ամենայն որ որ յաշխարհի են, բայց առաւել առ հոգևոր առաջնորդութիւն: Վրանգի առ աշխարհի իշխանութիւն ըստ մարմնոյ առնէ վնաս ումեք, կամ անիրաւ դատելով, կամ զրկելով, կամ յափշտակելով, կամ՝ զրպարտելով, կամ զողանալով, կամ սպանանելով, կամ որ յայսպիսեաց իցեն: Եւ առ հոգևորս՝ այն զհոգիս վնասէ: Վրանգի յայտմ' ախտէ է զանաբաժանս յառաջ կոչել յանձնոցն սպասաւորութիւն 'ի կորուստ կոչողացն և կոչեցեղոցն, և զարժանաւորս յետս կացուցանել, զպիղծս իբրև զսուրբս, և զսուրբս իբրև զպիղծս վարկանելով: Եւ բիրք են առ 'ի նմանէ խառնափնդորեալ կարգք յեկեղեցւոջ, որք խոտելիք են նոյ. զորոց Վարիթ ասէ հոգևոցն, թէ « Խոտեացին ոչք ընտրեալ են արծաթով », Ս անն այնորիկ հրամայէ առաքեալ վասն եպիսկոպոսաց, թէ մի արծաթասէր: Ս)Ք կրուող, մի հարկանող. քանզի թէ Վրժի ես աշակերտ, մանաւանդ թէ փոխանակ, զհեղութեան նորին ընկալ զօրինակ, որպէս հրամայէ աշակերտելոցն, թէ « Ուսարուք յինէն, զի հեղ եմ և խոնարհ », զորմէ և Եսայի ասէ՝ թէ ոչ ազաղակեցէ և ոչ վիճեցի: Եւ ինքն իսկ տէրն երանի տայ հեղոց, և խաղաղարարաց: Եւ զի ոչ ամենայնիւ ներող պարտ է լինել և հեղ առաջնորդին, այլ առ յանցաւորս ըզսաստն 'ի կիր արկանել. տայ և այնմ օրինակ. զի ա.

laude; et cordi, ne frustra irascatur, sed mansuetum sit; et manibus ne quemquam injuste percutiant, sed illae ad bonum peragendum adhibeantur, nec non in orationibus extollantur; et ori, ne intempestive ad cibum feratur, sed potius per jejunium exerceatur; et pedibus, ne in vias offensionis animarum, sed potius in vias justitiae ambulent; uno verbo nullum membrum sine continentia relinquantur, ne ferri possit ad mala. Haec itaque, hisque similia sunt continentiae opera. *Non argenti cupidum.* Amor argenti, quem Paulus omnium malorum matrem appellat, etsi unicuique et in cunctis hominum operibus sit noxius; imperantibus, et iudicibus, et principibus, et ministrantibus, ac universis demum, qui sunt in mundo; attamen multo magis Superioribus spiritualibus. Nam in principibus mundi corporalia damna subditis infert sive injuste iudicando, sive exspoliando, aut diripiendo, aut calumniando, aut furando, aut interficiendo, aut alia huiusmodi peragendo; in Spiritualibus autem, animae nocet, quia huius vitii est exaltare indignum ad divinorum administrationem cum detrimento vocantis et vocati, dignos deserendo atque immundum sicuti sanctum, et sanctum sicut immundum existimando. Et ideo in Ecclesia innumerae sunt ordinis perturbationes Deo odibiles, de quibus inquit David in Spiritu: *Excludantur ii, qui probati sunt argento*¹⁰⁴. Quapropter Episcopos jubet Apostolus non esse *argenti cupidos, non litigiosos, non percussores*; nam si Christi discipulus es, immo vices gerens, accipe illius humilitatis exemplum, quemadmodum ad suam discipulatum venientibus praecipit: *Discite a me, quia mitis sum, et humilis*¹⁰⁵; de quo et Isaias dicit: *Non contendet, non clamabit*¹⁰⁶; et ipsemet Dominus humilibus et pacificis beatitudinem largitur¹⁰⁷. Et quoniam Superior non debet esse omnino parcens

ուեալ խորագան և Եհան զվաճառականնս՝ ի տաճա-
 րէն: Եւ այն զի չուանեայ, և ոչ ՚ի կարծր նիւթոց,
 խրատէ զառաջնորդս ոչ զգառնութիւն միայն
 ՚ի կիր արկանել առ յանցաւորս, այլ և քաղցրութիւ
 և ներողութիւն ունել ՚ի սաստեղն. վասն որոյ յա-
 ւելու ասել, թէ « ԸՍԼ հանդարտ », Եւ զհան-
 դարտութեն չափ՝ տէրունականն ուսուցանէ խրատ,
 որ ոչ միայն զինքն, այլ և զգիմակն հանդարտ աւնէ:
 Օ ի յետ միոյ գիմաց ապտակին՝ զերկրորդն մա-
 տուցանել հրամայէ առաջի անիրաւին. որով թէ և
 քան զգաղանս խստագոյն իցէ, քան զօչխարս հան-
 դարտագոյն լինիցի: Եւ ինքն ՎՅ ոչ աղաղակէր,
 և ոչ վիճաբանէր, այլ որպէս զօչխար ՚ի սպանդ վա-
 րիւր ըստ Եսայեայ. զնոյն նմանութիւն պարտ է
 և առաջնորդաց եկեղեցւոյ բերել յինքեանս, բայց
 ոչ առ ամենայն ոք, և ոչ յամենայն ժամանակի:
 ՎՊանզի յիւրոյ անձինն արհամարհութիւն՝ որ յա-
 նիրաւաց, բարւոք է հանդարտութիւն, և վարձուց
 արժանաւոր. իսկ յորժամ զնձային պատուիրանտ
 տեսանէ արհամարհեալ յանզգամաց, առ այնպիւ
 սիմն ոչ զհանդարտութիւն՝ այլ զբարկութիւն ՚ի
 կիր արկանել արժան է, ըստ բարւոյ նախանձուն
 Եղիայի վառելով: Որպէս և տէրն յորժամ առ-
 ինքն զնախատանացն ձգէին բանս՝ դիւահար կոչե-
 լով, ներելով տայր զպատասխանին, ասելով՝ թէ
 « Ըիս դե ոչ գոյ », իսկ յորժամ առ հայր և հո-
 գին, ցասնոյր և վրէժինդիր լինէր. այս ինքն՝ յոր-
 ժամ նոքա որք զգործն սատանայի գործէին՝ հայր
 կոչէին զնձ, ասէր. « Դուք ՚ի հօրէ սատանայէ էք », և
 յորժամ զգործս հոգւոյն ՚ի կեղզեբուզայ իշխա-
 նին դիւաց տային, ասէր. թէ « Ըմենայն որ ասէ
 բան զորդւոյ մարդոյ՝ թողցի նմա, բայց որ զհոգին
 սուրբ հայհոյէ, մի թողցի նմա », Ը յորքիկ և սոյն
 պիտիքս են բարւոք և ըստ կամացն նոյ, երբեմն հան-
 դարտութե, և երբեմն ոչ հանդարտութեան օրի-
 նակք. զոր առաքեալ հրամայէ ունել եպիսկո-
 պոսին:

Յաւելու և զայս. « Ը Երակացու, ասէ, լինել բա-
 նին վարդապետուե », այսինքն՝ ուսանել և գիտել և

et placidus, sed cum delinquentibus objurgationem adhibere, hujus quoque praebet exemplum Dominus ipse, quum, acceptis flagellis, ejecit de templo negotiatores. Quod autem de funiculis, non de solidis rebus, contextum erat flagellum, hoc admonet Superiores, in delinquentium objurgatione non esse adhibendam solummodo amaritudinem, sed et suavitatem et indulgentiam. Quamobrem addit (*Apostolus*) dicens: *Sed tranquillum*. Tranquillitatis autem modum admonitio dominica nos docet, ut scilicet placidum reddat non solum objurgantem, sed et adversarium. Accepta enim alapa, porrigendam jubet et alteram maxillam inique percutienti¹⁰⁸. Hoc pacto etiamsi bellis fuerit saevior, agno placidior fiet; idemque Christus non clamabat, sed *quasi agnus* ibat ad occisionem, secundum *Isaiam*¹⁰⁹. Eandem similitudinem debent ferre in semetipsis etiam Rectores Ecclesiae; at non eorum omnibus, nec omni tempore. Nam in contemptu sui, quod ab injustis patitur, bonum est uti tranquillitate, resque est praemio digna. At quum despecta videat ab insipientibus divina mandata, tunc, ad imitationem laudabilis zeli Heliae, exardescendo oportet adhibere non tranquillitatem, sed iram. Quemadmodum et Dominus, quum ipse aspernaretur verbis atque obsessus a diabolo diceretur, parce respondebat illis, dicens: *Ego daemonium non habeo*¹¹⁰; verum quando ad Patrem et Spiritum Sanctum res attinebat, irascebatur, eorumque vindex fiebat: idest, quum ii, qui diaboli opera peragebant, Deum sibi vocabant Patrem, aiebat: *Vos ex Patre diabolo estis*¹¹¹; et quum Beelzebub daemoniorum principi tribuebant opera Spiritus, dicebat: *Quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: sed qui Spiritum Sanctum blasphemaverit, non remittetur ei*¹¹². Haec hisque similia sunt, juxta voluntatem Dei, bona exempla aliquando tranquillitatis, aliquando irae; quas Episcopos habere jubet *Apostolus*. Addit et hoc: *Praeesse debet verborum doctrinae*¹¹³, discere nimirum, et scire,

սպասաւորել անձային օրինացն քարոզութեան, և առաջին զայն ստանալ գործ, և ապա զնիւթակա նացն հոգաբարձութիւն. որպէս առաքեալքն արարին և ուսուցին: Վանցի ասէին. « Այ է պարտ մեզ թողուլ զբանն այ, և պաշտել զսեղանս », թէպէտ և սեղանն այն՝ աղքատաց էր սպասաւորութիւն, և ոչ անձանց, բայց զի զմարմինս կերակրել զաղքատաց՝ փոքր համարէին՝ ի բարիս, քան զհոգիս աղքատացեալս ի բարեաց՝ հոգևորական կերակրումն, որ է բան վարդապետութեանն, նորին աղագաւ նիւթականին կերակրոց զստեփաննոսեանքն եղին սպասաւորել ժողովրդոցն. իսկ ինքեանք զբանն այ քարոզէին: Այս այս է՝ զոր հրամայէ եպիսկոպոսաց՝ « Արակացու լինել բանին վարդապետութե, և զողջամիտան միութարել », այս ինքն՝ որք ոչ ունիցին հիւանդութիւն հաւատոյ. որք զաթոռն ընդունին զառաքելական, և զգործն ստանալ զառաքելոցն, որպէս եղեն հետևողք նոցին սուրբ հարքն առաջինք: Այս թէ որք զեպիսկոպոսութեն ունիցին աշտիճանն ոչ իցեն վարժեալք վարդապետական բաւնիւ, պարտ է նոցա յայնցանէ՝ որք կրթեցան յայս շնորհ անձային՝ մերձ առ ինքեանս ունել. զի տացեն ծառայակցացն յիւրաքանչիւր ժամու զբանին այ զկերակուրս:

Այս զհակառակորդան կշտամբել: Այրկու գործս դնէ բանին վարդապետութե վերակացու լինելովն առաջնորդաց: Առաջին, զծառայակիցան կերակրելով ըստ աւետարանական հրամանին. երկրորդ, զթշնամիտն ճշմարտութե՝ որք հակառակին հաւատոյն բանի և օրինաց այ և աւանդութեց եկեղեցւոյ՝ ըմբերանել անձային գիտութիւն, զի մի զպարզամիտս ի ժողովրդոցն պատիր բանիւքն ձգեսցեն ի կարտեան իւրեանց խորխորատ. ըստ ընտանի գաղանացն կրկին գործոյ, որք զվայրենի գաղանոն հալածեն, և զհօտս հովուին պահեն արթնութե, որպէս կարգեցան: Արդ՝ որք զառաջինն ընկալան ի Վիտէ գգործ եպիսկոպոսութեան դասք առաքելոցն, այսպէս արարին ինքեանք, և ուսուցին հետևողաց իւրեանց նովին օրինակաւ վարիլ: Այկ

et exercere divinae praedicationis leges; et primum quidem hoc agere, deinde materialem curam habere, quemadmodum Apostoli egerunt ac docuerunt. Dicebant enim: *Non est aequum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis*¹¹⁴; etsi ea mensa esset pauperum servitus, non sui. Sed quoniam alere pauperum corpora inferius bonum existimabant, quam animas de virtutibus esurientes alere spirituali cibo, qui est doctrinae verbum; ideo ad ministrandos populo materiales cibos Stephanum cum suis sociis posuere, ipsi autem verbum Dei praedicabant. Quapropter jubet esse Episcopos verborum doctrinae magistros, atque *mente sanos consolari*¹¹⁵, eos nempe, qui in fide non sunt aegroti. Qui tenet Apostolicam cathedram, debet etiam Apostolorum opera adipisci; quemadmodum egerunt ipsorum successores, Sancti Patres priores; et qui habent Episcopale onus, et non sunt exercitati in doctrinae verbis, debent habere apud se quosdam in hac gratiâ divinâ exercitatos, ut omni tempore conservis praebeant escas verbi Dei. *Et eos qui contradicunt*, inquit, *arguere*. Duo imponit Superioribus, utpote verborum doctrinae magistris: primum alere conservos, juxta Evangelicum praeceptum; deinde veritatis hostes, qui fidei verbis, ac Dei legibus, Ecclesiaeque traditionibus resistunt, divinâ sapientiâ confutare, ne in eorum perditionis foveam cadere faciant suis mendacibus verbis simplices e populo; juxta domesticarum bestiarum officia, quae ad duo ordinantur, ad fugandas nimirum sylvestres belluas, atque ad pastoris gregem, fere ex instituto, vigilanter custodiendum. Si sane, qui ministerium Episcopale primi a Christo acceperunt (coetus Apostolorum) ita fecerunt et docuerunt suos successores, ut post ejus exemplum incederent. At miserrimis hisce temporibus tantum ab eorum similitudinis bono absumus, ut nullum aliud opus causa Episcopatus apud adipiscere volentes censeatur, nisi cumulare variis industriis bona a subditis, atque gloriam ab

յայժմուս Թշուառական ժամանակի՝ այնքան հեռացաք ՚ի բարեւոյ նոցին նմանութիւն, մինչ զի ոչ այլ ինչ գործոյ պատճառ դիտել զեպիսկոպոսութիւնն, որք յօժարին ստանալ զնա, բայց միայն զանազան հնարիւք ինչս ժողովել ՚ի հնազանդելոցն, և փառս որսալ ՚ի փառաւորաց. զոր անարգանս պարտ է առ սել և ոչ փառս: Վնչի ճշմարիտ փառք այն են, որ ՚ի ձեռն բարեաց գործոց՝ անուանն ինչ լինիցի ոք փառաւորութե պատճառ, ըստ տեառն հրամանին, թէ «Տեսցեն զգործս ձեր բարիս, և փառաւոր արասցեն զհայր ձեր՝ որ յերկինս է»: Ասկ անձին առ ՚ի մարդկանէ փառքն՝ ոչ միայն հակառակ են փառացն ինչ, ըստ ասելոյն ՚ի տեառնէ զոմանց, թէ «Սիրեցին զփառս մարդկան՝ առաւել քան զփառս ինչ», այլ և ՚ի գովչացն առ երեսս՝ դարովեալք լինին իբրև զախտաւորս, յորժամ տեսանեն ցանկութեամբ զհետ ընթացեալ գովութեան և փառացն՝ որ ՚ի նոցանէ:

Թողից ասել զևս դժնդակագոյնմն այսր ժամանակի եպիսկոպոսաց գործ, զի և բազում անարգանաց և տուժից տանին յայլազգեաց, ոչ յազգս նձային օրինացն՝ որպէս առաջին սուրբքն, զի այն երանութե էր արժանաւոր, այլ վասն սնոտի փառացն յուսոյ. և զգերիեալն ՚ի հնազանդելոցն պէսպէս հնարիւք և բռնաւորութեամբ, զոր յեկեղեցւոյ պայծառութիւն և յաղքատաց պէտս հրաւայեցաւ լինել, զայնոսիկ ժողովն որպէս զմաքսաւոր, և բռնակալաց աշխարհի նուիրեն: Այլ ոչ թէ ՚ի նոցանէ բռնադատելով զայն առնեն, քանզի սոյն իսկ յազգէս մերմէ սկսաւ այս գործ չարութեան, և ծանուցաւ այլազգեաց յաներկիրոցի ոմանց և ՚ի փառամոլից, որք մի ՚ի միոյ վերայ յառնելով՝ տակաւին աճեցուցանեն զկապալս ՚ի վերայ եկեղեցւոյ Վնչի, որպէս զտունս բաժից, կամ զներկոցաց. որոց մեղաց չիք թողութիւն, ըստ առ ՚ի յիմ՝ մեղուցելոյն: Ար ոչ միայն քահանայապետութե չեն արժանի՝ որ զայս դաժան գործ սկիզբն արարին մոռձանել յեկեղեցի, և կամ այնքիկ՝ որք ՚ի հայրապետացն ընկեցեալք յաթոռոյ վասն հոգևոր

adulatoribus obtinere; quod contemptus appellandus est, et non gloria. Vera enim gloria ea est, ut quis bonis operibus causa efficiatur glorificationis nominis Dei, juxta divinum praeceptum: *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est* ¹¹⁶. At hominum gloria erga propriam personam, non solum contraria est Dei gloriae, juxta illud quod de quibusdam Dominus dixit: *Dilexerunt gloriam hominum, magis quam gloriam Dei* ¹¹⁷; sed etiam ab ipsis laudantibus coram vituperantur, utpote vitiosi, quum eos videant laudem et gloriam, quae ab ipsis est, anxie desiderare.

Missum faciam opus vel etiam pejus hujusce temporis Episcoporum, qui plures contemptus, et indictiones ¹¹⁸ ab Infidelibus sustinent, non propter leges divinas, quemadmodum primi Sancti; illud enim erat beatitudine dignum; sed propter inanis gloriae spem: et quaecumque a subditis fraude ac tyrannide eripiunt, quae ad Ecclesiae fulgorem, et ad pauperum necessitates ordinata erant, ea publicanorum more congesta mundi tyrannis largiuntur. Neque ab ipsis coacti id faciunt; hoc siquidem improbitatis opus a quibusdam Infidelibus praegustatum, initium sumpsit ab hominibus absque pietate, et ambitiosis nostrae Gentis, qui sese invicem supplantantes vectigalia multiplicant super Ecclesiam Christi, veluti super domum portorii, vel officinam fullonum; de quibus peccatis non datur remissio, utpote in Deum perpetrata. Qui autem hoc malum opus in Ecclesiam invexerunt, vel qui a Patriarchis ob spiritualem causam a sede projecti, Infidelium vi, atque tributorum augmento Episcopalem cathedram rursus arripere studuerunt, non solum Sacerdotio, sed vel ipsâ fide

պատճառի, այլազգեաց բռնաւորութեամբ և յաւելուածով կապալացն՝ դարձեալ փութան յափրշտակել զեպիսկոպոսութիւնն, այլ և ոչ քրիստոնէութեան հաւատոյ և կարգի, և ոչ օրինաւոր քահանայական թաղման և սրբոյ պատարագին յիշատակի :

Օրն է ասել և զմօրէն այսոցիկ չարեաց՝ ըզյայտնապէս հակառակացն ճմարտութե, և սրբոյ աթոռոյ | ուսաւորչին, որք ինքնաշարժ խտտիք և բռնակալաց աշխարհի հրամանօք, զանձինս իւրեանց յայս աշտիճան հոգեւոր բարձրութե ձգեն, և ոչ ընտրութեամբ այլ և անձայնոց արանց համօրէն ազգիս, որպէս օրէնն պահանջէ, որով բիւր նեխութեան և ապականութե անդամոց Վ՛շի լինին պատճառ : Օ ի թէ ՚ի գլուխն Մհարոյնի ի իմանեն շնորհք հոգւոյն սրբոյ՝ որ է հայրապետութիւնն, և ՚ի գլխոյն ՚ի մօրուսն՝ յեպիսկոպոսութիւն, և ՚ի մօրուացն ՚ի գրապանական՝ որ է քահանայութիւնն, և ՚ի գրապանացն ՚ի զգեստն՝ որք են ժողովրդեանն դասք, և արդ՝ զ՞որ արդեօք եւղ շնորհաց ունիցին, որք յահարմնեանն գլխոյ օտարացեալք են, և ընդ՝ Վադանայ և Մբիրոնի, որք հակառակ կացին մեծին Սովլիսի և Մհարոյնի, յօղեալք իցեն գործով : Վամ՝ եթէ զոր կամակորութեամբն մերկացան՝ բաժանեալք և որոշեալք ՚ի շնորհաց, զիարդկարիցեն զինքեանց կորուսեալն այլոց ընձեռել :

Արք յաղագս սոյն և այսր իրի յանդգնութեան ՚ի ժամանակս Տեառն մերոյ և եղօօր Վրիգորիսի կաթօղիկոսի սրբոյ, ՚ի սուրբ լեառնն՝ մեծաւ սիւն հոգոսիւ սուրբ և առաքինեաց արանց ազգիս Հայոց ժողովով աւելի քան զերկու հազար և զհինգհարիւր անձանց, եպիսկոպոսաց, վարդապետաց, հարց վանականաց, և միանձանց սրբոյ լերինն, նզովեալ հերքեցան յեկեղեցւոյ Վ՛շի, և սրով բանին այլ հատեալ ՚ի բաց ընկեցան՝ որպէս զնեխեալ և զփրտեալ անդամ յառողջ մարմնոյ եկեղեցւոյ, անէծս ցաւագինս կուտեալ ՚ի գլուխ նոցա : Արոց ոչ եկեալ ՚ի միտս, և ոչ զգացեալ զմահացու ցաւս հոգւոց՝ առնելով զգեղ կենաց ՚ի դեղատուէ իմաստնոյ, և

et professione Christianâ, atque Canonicâ Sacerdotali sepulturâ; et in Sacrificio sancto recordatione indigni sunt.

Quid vero dicam de matre horum malorum? de iis nimirum, qui palam sunt veritatis ac sanctae Illuminatoris Sedis impugnatores; qui suo vitio ac tyrannorum mundi decreto moti ad hoc munus spirituale sese erigunt, haudquaquam per electionem Dei, ac Dei virorum totius nostrae Gentis, quemadmodum lex jubet; quo pacto causa multiplicis putredinis corruptionisque Christi membris efficiuntur. Enim vero si *in capite Aaron* gratiae Spiritûs Sancti descendunt, quae sunt Patriarchatus; et ex capite postea *in barbam*, quae est Episcopatus; atque ex barba *in oram vestimenti*, quae est Sacerdotium; ac ex ora vestimenti *in vestem* ipsam, quae est populi congregatio ¹¹⁹; quodnam habebunt gratiae oleum ii, qui ab Aaronis capite sunt sejuncti, atque operibus consociantur Datan et Abiron contra magnum Moysen et Aaron disceptantium? aut quomodo, qui suâ perversitate sunt a gratiâ semoti, illud dare poterunt, quod ipsi amiserunt?

Hinc factum est, quod propter hanc ipsam illorum arrogantiam tempore Domini nostri Sanctique fratris Gregorii Catholici in magnam Synodum congregati sunt plus quingenti supra duo millia, Episcopi, Doctores, et monasteriorum Patres, atque sancti Montis Coenobitae, viri virtutibus praediti et sapientes Haicanae nationis; illosque ab Ecclesia Christi anathemate depulerunt, et gladio verbi Dei abscissos, utpote putrida membra, ab integris Ecclesiae membris projecerunt, congerentes super caput eorum tristes maledictiones ¹²⁰. Qui nequaquam resipiscentes, nec lethalem spiritûs dolorem sentientes, neque vitae pharmacum de manibus sapienter propinantis

բժշկել զգլխամբ և ապաշխարութեամբ 'ի մահա-
համբոյր պատուհասէն, այլ հանգոյն իժի և քար
բի խցեալ զլեւիս անձային բանին, դեռ ևս յամա
ռեալ բորբոքին 'ի նոյն չարութե. արբեալ և յիմա
րեալ փառամով ախտիւ՝ իբրև զգազանս կատաղիս
ոչ դադարեն մուծանել զխոռովութիւն յառագաստ
խաղաղութեան երկնաւոր հարանարանի փեսայա-
ցեալ բանին, զոր արեամբն գնեալ ազատեաց 'ի չար
մշակութեց բանտարկուին: Արոց արիւն՝ 'ի գլուխ
իւրեանց եղիցի, և վրէժ չարութեան գործոց նոցին
յանձինս իւրեանց լիցի:

Մ. յ. զուրբ՝ որք ճշմարտութեանն էք ջատագովք,
և 'ի նոյն՝ բարեաց հետևողք, աղաչեմք՝ պատրաստ
լերուք ամենայնիւ 'ի գործ հոգևոր հովուութեդ,
զոր ընկալայք 'ի ճշմարիտ հովուապետէն, ամենայն
զգայարանօք ըստ վերոգրեալ սահմանիդ և ըստ
կանոնական խրատու սուրբ առաքելոցն, և նոցին
հետևողաց: Արպէս զի համարձակութիւն և պարզե-
րես կացջիք առաջի աւանդողին ձեզ գտաղանդ
պատուիրանին, տալով զհամար շահիցն նմա կրակ-
նապատիկ յաւելուածով: Յորմէ լիցէք զբարբառն
երանաւէտ, եթէ՝ «Նառայ բարի և հաւատարիմ,
որով 'ի սակաւուդ հաւատարիմ ես, 'ի վերայ բազ-
մաց կացուցից զքեզ, մնւտ յուրախութիւն տեառն
քոյ»: Արուժ և մեզ լիցի աղօթիւք ձեր հանդի-
պել 'ի Վրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր:

sumentes, ut mortifero mederentur supplicio Contritione ac Poenentiâ; sed aspidi similes ac basilisco, obturantes ad divina verba aures suas eadem malitiâ exaestuant pervicaces, ebrii atque phrenetici superbiae vitio, non cessant, sicuti ferocia animalia, disseminare perturbationem in thalamo tranquillitatis coelestis nuptiarum domus divini Sponsi, quem (*thalamum*) suo sanguine redemptum a mala diaboli servitute exemit. Illiusmodi vero hominum sanguis in capita propria erit, et ultio malorum operum suorum in eosdem ipsos congeretur.

At vos, qui veritatis defensores ac bonorum sectatores estis, oramus, ut solliciti omnino sitis in Pastoralis muneris, quod a vero Pastorum Capite accepistis, spiritualibus operibus, cum omni sensu, juxta verba, quae antea scripta sunt, et juxta canonicas sanctorum Apostolorum eorumque Successorum admonitiones; ut libere nec rubore offusi stetis coram Eo, qui mandatorum talentum vobis tradidit, duplum augmentum in lucri redditione Ei offerentes, atque felix verbum beatificum ab eo audiat: *Serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui* ¹³¹. Quae Nobis etiam vestris precibus sortiri concedatur in Christo Jesu Domino nostro.

ՊԱՐԶՈՒՍՑՈՒՔ այսուհետև զկարգ բանիս առ դասս քահանայիցդ, որք աշտիճանաւ երկրորդ էք եպիսկոպոսացդ, և կարգեալ էք քահանայական գործաւնու թեամբ՝ նուիրել զամենայն հոգիս նոյ, ծնանելով զամենեսեան մկրտութեամբ սուրբ աւազանաւն յորդեգրութիւն հօրն երկնաւորի, և ՚ի ժառանգակցութի Վ՛րսի նոյ, և մեղսաբաւիչ մարմնոյ և արեանն տեառն բաշխմամբ կերակրել զհոգիս նոցա յամսահու թիւն :

Եւ արդ՝ աղաչեմ զամենեսեան սիրովն Վ՛րսի, բանալ զաչս մտաց և զարթնուլ ՚ի մահահրաւէր թմբրութենէ կենցաղոյս, և ճանաչել զգօրութիւն երկնային գործոյդ՝ յորս հրաւիրեալ կոչեցայք, որև հրեշտակական գերաշխարհիկ գօրութեցն է գեր ՚ի վերոյ այս աշտիճան, որք անարատութի և սրբութեամբ պաշտեն զսա : Եւ որովհետև արժանի եղէք յերկնայինն գործ մատուցանել զանձինս, մի և մի իւրիք պառճառս տայք արատոյ անկանել ՚ի պաշտօնդ ձեր, ըստ առաքելոյն խրատու . այլ արհաբար և յօժարամիտ սրտիւ առանց ծուլութե զկանոնեալ սահմանս աղօթից սուրբ հարցն անթերի կատարեցէք, ըստ իւրաքանչիւր ժամու : Եւ մաքուր հոգևով, և սուրբ սրտիւ, և անարատ հաւատով, և մեծաւ յուսով, և պարզ մտօք, և կատարեալ սիրով, ահիւ և դողութեամբ սպասաւորեցէք անձային խորհրդոյն, և մի իւրև ջուր ընդ խոզովակ անցանէք անմտաբար ընդ խորհրդական բանս աղօթիցն՝ զոր մատուցանէք . եթէ սաղմոսեր գութիւնք են, և եթէ ընթերցումն սուրբ գրոց, եթէ պաշտօներգութիւն, և եթէ քահանայական աղօթք սրբոյ պատարագին, և այլոց կարգադրեալ կանոնիցն . այլ յոյժ մտաւորաբար, և թէ գոյ հրնար՝ արտասուօք, և մեծաւ երկեղիւ, որպէս թէ դուք նորոգապէս բղխէք զնոսա ՚ի սրտէ և ՚ի մտաց ձերոց : ( ) Ի ամենեքեան խնդրուածք են առ անձ :

AD COETUM SACERDOTUM.

Convertamur exinde verborum nostrorum ordinem ad vos, o Sacerdotes, qui alterum tenetis post Episcopos gradum, quique per Sacerdotale ministerium ordinamini, ut offeratis Deo omnes filios per sancti Fontis ablutionem, unumquemque generando coelestis Patris adoptioni, atque Christi Dei hereditati, nec non ipsorum animos immortalitati alendo per Dominici corporis et sanguinis expiatorii distributionem. Oro igitur vos omnes per charitatem Christi, ut mentis oculos aperiatis, utque exsurgatis a mortali hujusce saeculi sopore, ut demum virtutem agnoscatis muneris vestri coelestis, ad quod vocatione vocati estis. Equidem supermundanas angelicas virtutes gradus hic excedit penes eos, qui puritate ac sanctitate eum observant. Et quoniam digni facti estis ad coeleste munus efferri, nullo modo ansam detis, ut *vituperetur ministerium vestrum*, juxta Apostoli monitum; sed viriliter et prompto animo attendite sine pigritiâ ad implendum integre, juxta quamlibet horam, orationis ordinem a sanctis Patribus statutum¹²². Atque divinum mysterium implete mundo animo, ac sancto corde, et spiritu immaculato, magnâque spe, et sincerâ mente, atque amore perfecto *cum timore et tremore*¹²³; neque veluti aqua per tubum, mystica orationis verba, quae offertis inconsiderate percurrere (sive psalmos cantetis, sive sacra scripta legatis, sive officium recitetis, sive sacerdotes sancti Sacrificii preces persolvatis, aliasque stas preces); sed maximâ semper attentione, et, si fieri potest, lacrymis, magnoque timore, non secus ac si ex corde et mente vestra eas noviter produceretis; haec enim omnia sunt variorum diversorumque donorum a Deo postulationes. Atque ipsemet Deus honorum largitor, quum devotam viderit postulantis petitionem, abundantius postu-

զանազան և պէսպէս պարզեաց և բարութեանց մեզ առ'ի նմանէ : Եւ ինքն պարզեատուն բարեաց անձ, յորժամ տեսանէ զընթացողն հայցուածս խնդրողին, առաւել առատապէս շնորհէ զինդրելին, ըստ այնմ՝ եթէ որ խնդրէ առնու, և որ զինի :

ՎիտառՅիբ, զի յառաջագոյն 'ի ժամանակս առաքելոցն՝ մինչդեռ նոր ծաղկեաց գարունն հաւատոյ, ամենեքեան լի էին հոգևով սրբով, և շնորհք հոգւոյն յինքեանց մտաց խօսելին զբանս աղօթից ըստ ժամուն պիտոյից՝ զպատարագին խորհրդածութեան, և զամենայն կատարողապետութեանց : Իսկ 'ի ժամանակս յետինս քանզի հանդերձեալ էր ձրմեռն մեղացն սառնամանեօք խստութեցրտացունել զգործքունն առ անձ սիրոյն յամենեցունց, և բթացուցանել 'ի շնորհաց սուրբ հոգւոյն, տեսեալ հոգւոյ ահամբ սուրբ և հոգեկիր վարդապետք եկեղեցւոյ, և այնր աղագաւ գրով աւանդեցին զամենայնս զինի եկողացս . զի նոքօք անվրէպ և անօպթաք առաջնորդեալք, կատարեցուք զամենայն կարգաւորութիւնս եկեղեցւոյ : Ասան որոյ՝ զսոյն մտաւորաբար պարտ է մատուցանել, և մեծաւ հաւատով և յուսով :

Նյաներուք և զայս, զի կոչումն անուան քահաճայութեդ ձերոյ՝ ոչ է 'ի մարդկանէ, և ոչ 'ի ձեռն մարդոյ, այլ յայնմանէ՝ որ կոչեցան քահանայ ըստ կարգին՝ Սեբիսեդեկի, որ և ինքն է ճշմարիտ քահանայ, և քահանայապետ և պատարագ անձ հօր . և նա ետ ձեզ զկոչումն անուան իւրոյ, և յանձն արար ընդ անուանն և զգործն իւր՝ հովուել զժողովուրդիւր, և ուսուցանել միշտ զգործն բարիս, և տալ զանձն օրինակ բարեաց ամենեցուն . ըստ որում և Վաւղոս գրէր առ Տիմոթէոս, թէ « Ս'ի անփոյթ առնէր զշնորհացդ՝ որ տուաւ քեզ 'ի ձեռնադրութենէ երիցութեան » : Եւ դարձեալ՝ թէ « Վահանայք կրկին պատուոյ արժանի եղիցին, որք ախատեսցին բանիւ և վարդապետութիւնս » : Ասան որոյ՝ աղագեմք, զի ըստ անուանդ կոչման, և զգործն կատարիցէք : Եւ որպէս հարք և ծնողք ժողովուրդեան ձերոյ՝ յամենայն ժամ տուք նոցա զհոգևոր

lata concedet, juxta illud: *Qui petit, accipit, et cetera* ¹²⁴.

Scitote, quod ab initio, Apostolorum temporibus, quum novum fidei ver effloruit, omnes repleti erant Spiritu Sancto, atque Spiritus gratiâ snopte conceptu in oratione loquebantur, juxta temporis necessitatem, quemadmodum sunt verba mystagogiae Sacrificii, atque totius ministerii. At novissimis diebus, quoniam peccati hyems frigefactura erat per gelidam vim ignem amoris, quem Deo cuncti debent, impenetrabilemque hominem redditura, ne Sancti Spiritus gratia in ipsum ingrederetur; mentis oculo perspicipientibus sanctis ac spiritualibus Ecclesiae Doctoribus, posteris universa tradiderunt scripto, ut per illud nos ducti absque errore, et periculo labendi cunctas Ecclesiae constitutiones impleremus. Quapropter magnâ fide ac spe oportet eam ¹²⁵ attentâ mente offerre.

Scitote et istud: appellatio nominis Sacerdotii vestri non est *ab hominibus neque per homines* ¹²⁶, sed ab eo, qui vocatus est *Sacerdos secundum ordinem Melchisedech* ¹²⁷, quique ipsemet est verus Sacerdos et Pontifex et Sacrificium Deo Patri. Ipse autem vobis dedit sui nominis appellationem, unâque cum nomine suum quoque tradidit munus, pascendi (*nimirum*) ejus populum, et docendi semper bona opera, praebendique vos ipsos universis bonitatis exemplar: secundum quod et Paulus Timotheo scribebat: *Noli negligere gratiam, quae data est tibi per impositionem manuum presbyterii* ¹²⁸. Et iterum: *Sacerdotes duplici honore digni habeantur, qui laborant in verbo et doctrina* ¹²⁹.

Quare vos exoramus, ut juxta nominis appellationem opus quoque impleatis; atque, ut populi vestri patres ac genitores, omni tempore spiritualem eis

խրատս, միշտ ուսուցանելով յեկեղեցւոջ, ՚ի հրապարակս, և առտնին զամենայն ոք՝ ըստ իւրաքանչիւր հասակի, զգուշացուցանելով և յորդորելով յանձայինսն :

Եւ թէպէտ և ամենայն բարեաց տեսակօք և առաքինութիւնք կատարեալք իցէք, սակայն զեկեղեցւոյ պայծառութենէ, և զսրբոյ պատարագին պատուական և մաքուր զգեստուց մի անփոյթ առնէք, որպէս լսեմք զոմանց՝ եթէ հասարակաց զգեստուք, և աղտեղեալ տրեխօք ելաննն ՚ի բեմն սուրբ, և զսարսափելի խորհուրդն անխորհրդական զգեստուք կատարեն, և զայն՝ ՚ի պարկեշտութիւն անձանց համարին, հանելով զժողովուրդն արտաքոյ եկեղեցւոյն, և զգուռն ընդդէմ ձգելով. և ոչ միայն, այլև անմտաբար ՚ի բամբաստան բերին ոմանց եկեղեցեաց, և ՚ի մերս բարեգարդ կարգաւորութիւն :

Եւ արդ՝ մի ոք վայրապար և անխորհուրդ համարեսցի զքահանայականն զգեստ. զի որպէս ՚ի հնումն առ Մովսէսիւ նկարեցաւ խորհուրդ սրբոյ պատարագին նախօրինակօք, և ՚ի նորումս կատարեցաւ ՚ի ՎՍՆ, նոյնպէս և քահանայք հնոյն՝ նորոյ քահանայութեանս էին տիպք, և պատմութեանն Մհարովնի՝ նորոց քահանայիցս զգեստուցն յասպացոյց : Օ որ և սուրբ առաքեալքն գործակցութիւն հոգւոյն սրբոյ կատարելապէս յարդարեցին զլուսնն եկեղեցւոյ, և յամենայն տեղիս ձեռնադրեալ կարգէին քահանայս և տարկաւազունս, և պատուիրէին ներքին և արտաքին մաքրութեամբ սպասաւորել փրկական խորհրդոյն, որ և ընդ բնաւ աշխարհս մեծագարդ պայծառութիւն զարդարեալ լինէին եկեղեցիք ընդհանուր ազգաց քրիստոնէից, պայծառազգեստ վայելչութեամբ սպասաւորեալ սրբութեանցն : Եւ ևս առաւել և հայաստանեացս ազգի եկեղեցիք, ՚ի սուրբ Սուսաւորէն մերմէ սկըսեալ՝ մինչև յաւերումն աշխարհին ՚ի հիմանց : Բայց այսոցիկ բարոյ աւանդութեանց հակառակելոյ առաջնոց հարցն սրբոց, ոչ այլ ինչ է պատճառ՝ քան թէ տգիտութիւն և ինքնօրէն անձնահաճ կամաւ պաշտութիւն, որք ոչ տեսին զառաջին պայծառու-

detis admonitionem, semper omnes docendo in Ecclesia, *publice et per domos*¹³⁰, pro cujusvis aetate, a pravis arcendo, et ad coelestia exhortando. Et quamvis in omni boni ac virtutis genere perfecti sitis, nolite tamen negligere Ecclesiae nitorem unâ cum sancti Sacrificii vestimentis pretiosis ac mundis, quemadmodum de quibusdam audimus, qui communibus vestimentis ac sordescentibus calceis ad Altare sanctum accedunt, ac terribile mysterium operantur habitu nequaquam mystico; atque sibi arbitrantur honestum ejicere ab Ecclesia populum, et januas claudere depulsis. Neque id agunt solummodo, verum etiam stulte detrahunt de quibusdam Ecclesiis, ac de disciplinâ optime in nostris servatâ. Verum nemo inutilem credat ac sine mysterio Sacerdotale vestimentum. Sicut enim per typum antiquis temporibus praefiguratum fuit Moysi sancti Sacrificii mysterium, et in novo foedere impletum in Christo; ita et veteris legis Sacerdotes exemplum erant novi Sacerdotii, atque Aaronis tunica novorum Sacerdotum praefigurabat vestimenta. Quae vel ipsi sancti Apostoli cooperante Spiritu Sancto ad Ecclesiae complementum perfecere, et ubique locorum Sacerdotes ac Diaconos consecrarunt, eosque jusserunt internâ atque externâ puritate salutari mysterio inservire. Atque ita per universum mundum solemniter ornatae sunt Ecclesiae totius populi Christiani, ut nitido ornamentorum decore Sanctis (*mysteriis*) adhiberentur; idque magnopere in Ecclesiis Armeniacae nationis a beato nostro Illuminatore primitus constructis usque ad extremam provinciae subversionem¹³¹. Nil aliud vero in causa fuit, quominus obisteretur hisce optimis priorum Sanctorum Patrum traditionibus, nisi ignorantia, et proprii arbitrii arrogantissima licentia illorum, qui pristinum fulgorem, quando *miseri cordi Domini plena erat terra*¹³², non viderunt; sed persecutionum temporibus geniti miseram conspexere turpitudinem: quum utique *Genus nostra paupertate, veluti ferreo compede, col-*

Թիւնն՝ մինչ որդորմութեամբ տեսուն լի էր երկիր ,
այլ ՚ի հալածանացս ծնեալ ժամանակի՝ ընդ խրթութեան
նատեսակս նայեցան տգեղութիւն, որովք կապեալ
են ամենայն ուրեք ազգ մեր յաղքատութե՝ որպէս
ընդ երկաթոյ՝ ՚ի ներքոյ լծոյ ծառայութե իւրա-
քանչիւր ազգաց, ուր և իցեն : ՍԵ և հարկաւոր
պիտոյիցն կարօտ են ըստ մարմնոյ, թող թէ պայ-
ծառութեան եկեղեցւոյ ՚ի խնդիր, և ըստ հոգւոյ՝
ամենեւին անշարժք ՚ի բարիս, զի ցամաքեցաւ սերն՝
ըստ տէրունական բանին : Այ որպէս յառաջին հա-
լածանացն ժամանակին՝ նոր հաւատացեալքն ՚ի
ՎՊ, յորս այնքան զօրանայր սէրն այ՝ մինչ զի ՚ի
հալածանան առաւել մեծամեծս և վայելուչս տեսաւ
նեմք շինեալ ՚ի նոցանէ եկեղեցիս, քան մինչ խաղա-
ղութիւն եղև եկեղեցւոյ : Եւ արդ՝ տգիտաց ըզ-
խաւարին զայս տեսանելով անկարգութի՝ որ յաղ-
քատութե և յաւերմանէ, և զբարկութիւնս՝ որ
յայ՝ աւանդութիս և օրէնս կարծելով, և նորին
աղաքաւ յանդգնին հակառակել անձաւանդ հաւ-
մանացն :

Եւ մեր ՚ի բաց թողեալ զանիմաստ հակառա-
կորդացն զվիճմունս, հնազանդ եղելոցդ օրինաց
այ՝ ՚ի վերայ ասացելոցս և զայս աւանդեսցուք պա-
տուիրան՝ որ վասն այսր իրի խնդրոյ : Այ ունելքա-
հանայից յայ և ՚ի մէնջ հրաման՝ առանց սուրբ
ճածկութի պատարագամատուցին զգենլոյ՝ մատու-
ցանել զսուրբ պատարագն, կամ աւետարան կար-
դալ, կամ խաչ առնուլ ՚ի ձեռս, կամ յայլ ինչ
՚ի սրբութիւնսն մերձենալ. և այսօրիկ զորս գրե-
ցաք սակաւուք, և որ նման սոցին՝ արտաքին մար-
դոյս զգուշութիւն, որոց հանդերձեալ են սպասա-
ւորել անձայնոցն :

Սաստցուք և յաղագս ներքին մարդոցն, որ և օրի-
նակ է արտաքնոյն զարդ՝ սորին հոգևոր պայծա-
ռութեանն զարդու : Ս՛ի որ ՚ի ձէնջ անարժանու-
թի անձային խորհրդոյն սպասաւորեսցէ, և կամ
զոր ՚ի ժողովրդեանէն անքննաբար հաղորդեցուցէ,
զի մի ընդ ձուգայի, և ընդ խաչահանուացն դա-
տապարտեսցի : Ս՛ի որ ճածկելով յոգի իւր զգործս

ligata fuit sub iugo servitutis variarum gentium, inter quas degunt. Hi in necessariorum corporis subsidiorum indigentia versantes negligunt Ecclesiae magnificentiam, neque animae bonum curant; quia *charitas*, juxta Dominicum verbum, *aruit*¹³³ neque sunt quemadmodum Christifideles primis persecutionum temporibus, in quibus ita Dei amor exardebat, ut persecutione vexati magnam, sicuti cernitur, Tempa magis quam in Ecclesiae pace aedificarent. Ecquis sapientum cernens tenebricosam istam disciplinae aberrationem ab indigentia ac subversione exortam, immo Dei iram ex traditionum legumque inobservantiam reputans audeat praecipitis divinitus consignatis obsistere? At Nos praetermittentes stultas contradicentium disputationes, vobis, qui Dei legi obeditis, praeter ea, quae diximus, etiam hoc damus praecipitum quoad praesentem quaestionem.

Non habent Sacerdotes neque a Deo neque a Nobis licentiam offerendi Sacrificium sine eo vestimento, quo ad celebrandum utitur, aut legendi Evangelium, aut accipiendi Crucem in manibus, aut ad cetera Sancta accedendi; haec autem, quae breviter attigimus, aliaque hisce similia sunt externi hominis observantiae iis, qui divinis rebus inservitari sunt. Dicamus et de interiori homine, cujus fulgidi spiritualis ornatûs figura est cultus exterior. Nemo vestrum indigne serviat divino Mystério, aut quempiam e populo sine examine communicet, ne cum Juda et iis, qui Christum crucifixerunt, damnentur. Nemo in anima sua opus peccati servans, sine vera Confessione, ad divini Mysterii ministrationem accedat, ne ad iracundiam contra se, ac mundum moveat Deum, atque a divinis nuptiis ejiciatur, quippe

մեզաց առանց ճշմարիտ խոստովանութեան, և այն պէս մատիցէ՝ ի տէրունական խորհրդոյն սպասաւորութիւն, զի մի զգարկութիւնն այլ շարժեցէ՝ ի վերայ ինքեան և աշխարհին, և՛ ի բաց ընկեսցի յաճային հարսանեացն . քանզի զխաւարատեսակ մեղացն զգեցեալ պատմունքան՝ եմուտ յեկեղեցի այլ, որ է օրինակ վերին հարսնարանին, որ և լսելոց է զհազգին բարբառն, « Ընկեր, զհարդ մտեր այսր՝ զի ոչ ունէիր հանդերձ հարսանեաց », և թէ Հանէք զդա արտաքս, այս է՝ յարքայութենէն, և կրտրեցէք զդա ընդ մէջ, այս ինքն զհաւատն և զշնորհս սուրբ աւազանին և զքահանայութեն՝ ի բաց մեր կացուցէք, և մասն դորա ոչ ընդ հաւատացեալս, այլ ընդ անհաւատն լիցի: Վնայի ոչ հաւատաց՝ եթէ մարմնոյ և արեան այլ սպասաւորի, այլ հաց լոկ և գինի համարեցաւ, և վասն այնորիկ՝ անարժանութիւն ժպրհեցաւ մերձենալ, և առանց խոստովանութեան:

Եւ արդ աղաչեմք, մի որպէս մարմնական ինչ գործ վարկանելով զերկնային խորհրդոյն կատարումն, այլ ահիւ և դողութեամբ սպասաւորեցէք անձայնոցն . զի թէ Սերովբէն սուրբ յօրինակն ունելեաց կարօտանայր, մերձենալով՝ ի կայծակունսն՝ որ ի վերայ սեղանոյն, մեզ հողեղինացս և մեղաւորացս՝ քանի մաքրութիւն և զգուշութի պիտոյ է յաղաքս առ ճշմարտութիւն այնր օրինակի մերձենալոյ: Սան որոյ՝ զմիտս և զգայարանս պարտասաւորք սրբոյ խորհրդոյն յամենայն ժամանակի, առաւել յայնմ աւուր՝ յորում յաճ մերձենալ հանդերձեալ իցէք: Օ ի թէ Սովսիսի ասացաւ յայ՝ ոչ կոխել մեռեալ մորթովք գտեղին ուր երևեցաւ հուր անուրթն, որքան մեզ արժան է լուծանել նախ զմեռելութիւն մեզաց ի մէնջ, և ապա յաճայինն մերձենալ խորհուրդ: Օ ի ոչ միայն խօսել ընդ այլ ըստ Սովսիսի կայ մեր առաջի, և կամ տեսանել զպետոյսն այլ, այլ և ձեռօք շոշափել զանշոշափելին, և շրթամբք համբուրել զսէրն, և բերանով ճաշակել զկերակրիչն ամենայնի, և ի սիրտս ընդդունել:

117

qui turpi indutus peccati veste intravit Dei Ecclesiam, quae coelestis nuptiarum domus est typus; iste namque auditorus est horribilia verba: *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?..... educate eum foras*, idest e regno coelorum, *et intercidite eum* ¹³⁴; ac si diceretur: tum fide, tum sancti fontis et Sacerdotii gratiâ exuite, ejusque pars non cum fidelibus, sed cum infidelibus sit. Propterea quod non credidit Dei corpori ac sanguini se ministrare, sed solummodo panem ac vinum esse putabat, ideo ausus est illi indigne et sine Confessione appropinquare.

Oramus itaque, ne serviatis, quasi rei corporali, coelestis mysterii convivio, sed cum timore et tremore divinis rebus administrate. Si enim Seraphim sanctum in typo egebat forcipe, ut prunis ardentibus, quae erant in altari, appropinquaret; quanto majori puritate et reverentiâ nos terrestres ac peccatores indigemus, ut ad illius typi veritatem accedamus? Quare vos, o Ministri mysterii saucti, mentem et sensus quocumque tempore expurgare debetis ab omnibus noxiis, eo magis autem in die, in qua vobis ad Deum accedendum est ¹³⁵. Nam si Moysi dictum est a Domino ¹³⁶, ne conculcasset mortuis pellibus ¹³⁷ ubi Divinitatis ignis apparuerat; quanto magis nos decet peccati mortalitatem a nobis antea solvere, ac deinceps mysterio divino appropinquare? Non enim sicuti Moyses debemus alloqui tantummodo Deum, aut *Dei posteriora aspicere* ¹³⁸; sed insuper et manibus tangere, qui tangi nequit, et amorem ¹³⁹ labiis osculari ¹⁴⁰, atque cunctorum nutritium ore manducare, ac in corde excipere, eique spiritu copulari, Deoque adhaerendo Deos

և հոգևով միանալ ընդ նոյն, և լինել անձ չնորհօք ընդ անձ միաւորելովն : Այս ան որոյ՝ զտեսանելիս և զլսելիս և զլեզու և զամենայն անդամս խրատեցէք ՚ի բարիս շարժել, և ՚ի չարիս անշարժ մնալ, և ողջախոհութիւնք և սրբութիւնք յաշխարհական ցանկութեանց, և զբօսանաց զմիտան ամփոփելով, և ապա յերկնային խորհրդոյն սպասաւորութիւն մերձենայցէք : Օ ի մի ՚ի դատաստան անձանց ուտիցէք և ըմպիցէք զմարմին և զարիւն տեառն ըստ առաքելոյ, այլ ՚ի քաւութիւն մեղաց, և ՚ի մաքրութիւն հոգւոց, ձեզ և ժողովրդեան ձերում : Այլ մի լիցի՝ որպէս լուսք զմանց աներկեղ քահանայից՝ որ ՚ի քաղաքս բնակեն, եթէ յառաւօտէ մինչև ցժամ պատարագին ՚ի վաճառափողոցս քաղաքին շրջին ՚ի տուրևաւութիւն վաճառաց, յորս բազում նետք հարկանին յոգին ընդ մուտս զգայարանացն, ՚ի տեսանել և ՚ի լսել, ՚ի խօսել և ՚ի գործել զանպատշաճն, և անտի դարձեալք՝ մտանել յանդգնին յեկեղեցիս, և յայլոց քահանայից կազմեալ նշխարաւ առանց սաղմոսաց և աղօթից՝ մատուցանեն զպատարագն : Արոց պատուիրեմք՝ յայսմ հետէ ՚ի բաց կալ յայդպիսի աներկեղ և չար սովորութեց, և նախ սրբել զմիտան, գիշերոյն և տունջեանն աղօթիւք, որպէս վերագոյնն գրեցաք, և ապա մտանել յեկեղեցի տուրք, և յանդիման լինել անձ սրբով պատարագան :

Այլ որ ՚ի քահանայից առանց գիտելոյ զխոստովանութիւն մարդոյ՝ զհաւատոյն և զգործոցն, կամ իւր ինքեան, կամ այլում քահանայի, տացէ նմա զհաղորդութիւն մարմնոյ և արեանն Վ՛րձի՝ ՚ի յառողջութեան կամ ՚ի հիւանդութեան, և կամ գիտելով զանարժանութի ուրուք՝ տայ յազազս մարդահաճութեան զանձային խորհուրդն, ծածկելով այնու զկարծիս չարութեան՝ որ զնմանն : Օ ի այնպիսին է, որ տայ զսրբութիւն շանց, և առաջի արկանէ զմարդարիտս՝ խողաց :

Այլ որ ՚ի քահանայից պատարագողաց սխակալութի ունելով՝ ՚ի սրտին ընդ ումեք, մատիցէ յանձային խորհրդոյն կատարումն, և անընդունելի առնիցէ

feri per gratiam. Et ideo oculos, et aures, et linguam, omniaque membra mouete, ut ad bonum moueantur, nunquam autem ad malum, in castitate et sanctitate, mentem a saecularibus desideriis et occupationibus liberantes; postea vero ad coeleste mysterium accedite, ne ad vestrum iudicium ¹⁴¹ corpus et sanguinem Domini comedatis et bibatis, juxta Apostolum, sed in expiationem peccati, atque ad spiritus vestri, vestrique populi purgationem.

Neque sit de vobis, quemadmodum de quibusdam saecularibus Sacerdotibus temerariis audivimus, qui de mane usque ad Sacrificii horam per plateas civitatis commercio vacant, quo pacto multas infigunt sagittas in animam per sensuum januas videndo, audiendo, loquendo, et agendo quae dedecent; indeque redeuntes Ecclesias ingredi audent, et azymis ab aliis Sacerdotibus confectis ¹⁴², haud praemissis psalmis ac precibus, Sacrificium peragunt. Quibus praecipimus, ut ab hac irreverentia pravoque more in posterum abstineant, utque prius mentem expurgent nocturnam diurnamque oratione ¹⁴³, quemadmodum superius scripsimus; ac postea templum sanctum ingrediantur, sanctoque Sacrificio ad Deum adstent.

Nemo e Sacerdotibus communionem Corporis et Sanguinis cuiuslibet sive sano sive aegroto porrigat, quin sciat fidei operumque confessionem vel coram se, vel coram alio Sacerdote prolatam; neque indignitatis conscius divinum Mysterium adulationis causa praebet, pessimam eo pacto, quam ceteri de ipso habent, opinationem celans; iste enim dat canibus sancta et margaritas projicit ante porcos ¹⁴⁴.

Nemo e Sacerdotibus ad divinum perficiendum Mysterium accedat servans in corde adversus alterum indignationem, inacceptumque reddat coram

զպատարագն առաջի նյ, այլ նախ հաշտեցի ընդ եղբօրն՝ ըստ հրամանին Վ՛ՅԻ, և ապա եկեալ մատուցէ զպատարագն: Աոյն սահման և ՚ի վերայ հաղորդականացն եղիցի. բայց այս օրէնք առ համապատիւ եղբարսն է՝ քահանայից առ քահանայս, և աշխարհականաց առ աշխարհականս: Իսկ եթէ քահանայն ընդ բանիւ արարեալ զոր ՚ի ժողովրդականացն վասն պատուիրանազանց լինելոյ յօրէնս նյ, և նա հպարտացեալ ոչ գայ յուղղութիւն, և ոչ խնդրէ թողութիւն ՚ի քահանայէ անտի, քահանայն առանց խղճի մատուցէ զսուրբ պատարագն; և ընդ գատապարտութեամբ է այն՝ որ ոչ ուղղեցաւ, և ոչ խնդրեաց զթողութիւն: Վանդի և Վ՛Յ ոչ վայրապար հրամայէ առնել թողութիւն արտմեցուցանողին, այլ եթէ անկեալ առաջի խոստանայ ապաշխարել, յայնժամ, ասէ, չնորհեցի առ ՚ի քէն թողութիւն յանցանացն՝ զոր առ քեզն յանցեաւ: Իսկ եթէ մեղուցեալն առաջի անկեալ քահանային և խոստանայ գալ յուղղութիւն, և քահանայն յաղագս մարմնական ինչ պատճառի ռսակալ լինելով՝ ոչ առնիցէ թողութիւն, չէ պարտնայն քան զհաշտելն մատուցանել պատարագ:

Եւ առ քահանայս բազում պատճառս յօդէ սատանայ խռովելոյ ընդ միմեանս, և վիճաբանելոյ, և յոխակալութե և ՚ի նախանձու ախտս տանջելով զոգին զամենայն ժամանակս, որ և առ տգէտս և վայրենաբարոյս առաւել զօրանայ: Ա՛՝ որ վասն յափշտակելոյ ՚ի ժողովրդենէ միմեանց՝ ագահութե ախտիւ, և է՝ որ յաղագս հարստահարելոյ զընկերն փառասիրութե աղագաւ, և յայլ ևս յուրվագոյն ատելութե պատճառաց, լուծանի ՚ի նոցանէ սիրոյն պատուիրան, և Վ՛Յի աշակերտութեն նշան, առ որս ասաց, թէ “ Այսմ ծանիցէ աշխարհ զձեզ՝ եթէ իմ աշակերտք էք, եթէ սիրիցէք զմիմեանս ”: Ըրոց և մեք զառաքելականն աւանդեմք պատուիրան, եթէ “ Արեգակն ՚ի վերայ բարկութե ձերոյ մի մտցէ, և մի տայք տեղի սատանայի ”. այս ինքն՝ զի թէ զխաղաղութիւնն՝ զոր ետ Վ՛Յ աշակերտացն, և նորօք մեզ, փութայ հանել ՚ի ձէնջ խռովարարն,

Deo Sacrificium; sed prius reconcilietur fratri suo, juxta Christi mandatum, et postea veniens offerat Sacrificium¹⁴⁵. Idem etiam praeceptum pro communicantibus sit; haec enim lex est pro fratribus dignitate aequalibus, ut pro Sacerdotibus erga Sacerdotes, et pro laicis erga laicos. Sin vero quemdam e populo Sacerdos a communione arceat, utpote legi Dei non obtemperantem, et ille superbus ad bonam frugem non revertatur, neque a Sacerdote veniam precetur; tutâ conscientiâ offerat Sacerdos Sacrificium sanctum, ille vero, qui non resipuit, nec veniam petit, damnationi erit obnoxius. Non enim inconsulto jubet ipsemet Christus dimittere laedentibus; sed si forte peccator ad offensi pedes provolutus poenitere promittat, tunc, ait (*Christus*), peccati, quod in te perpetravit remissio concedatur. At si, eo promittente ad bonam frugem reversurum, Sacerdos ob corporalem causam odium fovens non pepercerit, Sacrificium offerre, quin prius inierit pacem, non debet.

Diabolus etiam plures invehit inutiles altercationis causas inter Sacerdotes, alio adversus alium disputante, animam omni tempore crucians odii aemulationisque vitio; quod inter rudes et agrestes viget plerumque. Haec autem fiunt tum si quis avaritiae deditus populum alterius sibi surripere nitatur, tum, ut sodalem subigat, ambitioni cedens. Quamobrem ob multiplices odii causas ab eis dissolvitur charitatis mandatum, signumque discipulatus Christi, quum dixit ad eos: *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem*¹⁴⁶. Quibus et Nos apostolicum praeceptum imponimus: *Sol non occidat super iracundiam vestram*; et: *Nolite locum dare diabolo*¹⁴⁷; idest, si perturbator auferre pacem, quam Christus discipulis, et unâ cum illis nobis dedit, ac pro pace suam perturbationem inter vos seminare studuerit;

և զխռովութիւնն իւր փոխանակ խաղաղութեանն սերմանել՝ ի միջի ձերում, մի տայք նմա տեղի՝ երկար ժամանակաւ բնակել՝ ի յոգիս ձեր, զի մի ըզտաձարդ՝ այ՝ որ՝ ի ձեզ՝ չարին առնիցէք բնակութիւն, ատելութիւն և ոխակալութիւն։ Այլ ընդ շարժել բարկութե եռանդան¹⁰ բոցոյն՝ որ ի փշմառնէ անտի նորա բորբոքի, շիջուցէք զնա խաղաղաբար ջրով հոգւոյն՝ նախ քան զմտանել արեգականն, որպէս զի խաղաղասէր լինելովն՝ որդիք այ լինիջէք, ըստ երանութեանն խոստման, զճմարիտ որդւոյն այ զգործ արդեամբք ՚ի ձեզ կատարելով, այն՝ որ արար խաղաղութիւն յերկինս և յերկրի արեամբ խաչին իւրոյ։

Իսկ եթէ որ ՚ի քահանայից խռովելոց ընդ ընկերի՝ սիրի զատելութիւն քան զսէր, և զխռովութիւն քան զխաղաղութիւն, և ոչ լուծանի զարտմութեան պատճառն, և հաշտեցի ընդ եղբօր իւրում ՚ի խոնարհել միոյն և ՚ի ինդրել զհաշտութի, մի ի ինեցէ քահանայագործութի առնել, որչափ զգւեն տրտմութե և բարկութե յինքն բնակեցուցանէ. զի «Օ ի՞նչ հաղորդութի է լուսոյ ընդ խաւարի, ասէ առաքեալն, կամ Վ՛րի ընդ Վե՛լիաւայ»։ Վանգի գրեալ է, թէ որպէս որ զսէրն ունի՝ զի՞նչ յինքն բնակեցուցանէ, զի ի՞նչ սէր է. նոյնպէս և որ զատելութիւնն ունիցի՝ զսատանայ յանձն իւր դարմանէ, զի կերակուր է նորա ատելութին. որպէս և ամենայն գործք չարեաց։ Ամեն որոյ ամենայն որ ՚ի ձէնջ՝ որքան ատելութե ախտիւ տայ տեղի սատանայի ընդարձակագոյն յինքեան, Վ՛րի մարմնոյն և արեանն ոչ է արժանի բնակութեան. և թէ ոխակալութեան և նենգութե հոգւով յանդգնի առնուլ զնա, նման լինի Յուդայի մատնչի, որ յետ պատառոյն՝ ապա եմուտ ՚ի նա սատանայ։

Այլ արդ զղաչեմ զամենեսեան զձեզ՝ դժուարաշարժս լինել ՚ի վիճաբանութիւնս և ՚ի կռիւս, և զիւրաշարժս ՚ի հաշտութիւն և ՚ի խաղաղութիւն։ Այլ մի որ որ զօրաւորն է ՚ի մարմնական յառաջագիմութիւնս՝ ջանայ զրկել զընկերն և անիրաւել։

ne sinatis eum in animabus vestris diu inhabitare, ne forte, propter odium ac indignationem, templum Dei, quod est in vobis, diaboli habitaculum reddatis. Verum exurgente indignationis igne, qui ab illius accenditur insufflatione, eum extinguite pacificâ spiritûs aquâ, priusquam occidat sol; ut pacem diligentes filii Dei sitis ¹⁴⁸, juxta beatitudinis promissionem, reapse in vobis adimplendo verum Filii Dei opus, qui pacem fecit per sanguinem crucis suae in coelo et in terra ¹⁴⁹.

At si quis e Sacerdotibus socio iratus magis odium diligit, quam amorem, et perturbationem prae pace, nec dissolvit tristitiae causam, nec reconciliatur alteri sese humilianti reconciliationemque petenti; non audeat Sacerdotale opus implere, quoadusque tristitiae et iracundiae diabolum in se habitare sinit. Enimvero, *quae participatio lucis cum tenebris*, inquit Apostolus, aut Christi cum Belial ¹⁵⁰? Scriptum est enim ¹⁵¹ « Sicut, qui manet in » *charitate*, Deum in seipso inhabitare facit, quoniam *Deus charitas est*; ita et qui odium fovet, » *diabolum nutrit in semetipso* »: quia cibus illius est odium, sicut etiam quodlibet mali opus, et ideo quanto quis vestrum in semetipso dat locum diabolo propter odii vitium, tanto indignior est corpore et sanguine Christi; et si cum iracundiae ac fraudis spirita illum samere audeat, Judae proditori fit similis, *in quem post buccellam diabolus intravit* ¹⁵².

Et ideo vos omnes precor, ne cito ad altercationes inutilesque sermones feramini; sed e contra prompti et solliciti estote ad reconciliationem et pacem. Nemo autem saecularium ritu praevalens fraudare studeat fratrem suum, injuriâque eum persequi; ne Deum,

զի մի զայն՝ որ առնէ իրաւունս զրկելոց՝ զամբ, դա-
տաւոր և դատախազ իւր կացուցանէ, և զոր 'ի
յանցաւոր կեանս զրկեաց, 'ի յանանցն վաշխիւ հա-
տուցանէ :

Եւ աւագագոյնքդ 'ի ձէնջ և հաստատունքդ յի-
մաստուծի, շահեցարձք զկրօնեագոյնան և զպա-
կասամիտան, ներող լինելով առ նոսին և երկայնա-
միտ, որով և վարձս ընկալ ջիք յայ 'ի շահել զեղ-
բարսն : Իսկ կրօնեագունիցդ պատուէր տամք ըզ-
խոնարհուծիւն և զհնազանդուծիւն ցուցանել ա-
ւագագունիցն, և իմաստնոց քահանայիցն : Եւ
յայսպիսի բարեկարգուծի լինելով ձեր՝ անուանն
այ փառաւորուծեան լինիք պատճառք առ արտա-
քինան, և ժողովրդեան ձերոյ՝ բարեաց նախանձու :
Իսկ եթէ 'ի վիճմունս, և 'ի հակառակաբանուծիս
և 'ի հայհոյուծիւնս միմեանց տեսանէն զձեզ, յորս
են բազումք՝ մանաւանդ թէ ամենեքեան՝ բայց 'ի
սակաւուց, անունն այ վասն ձեր հայհոյի 'ի տես-
զացն արտաքնոց, և ժողովուրդ ձեր առաւել խո-
տորին 'ի պատուիրանացն այ, և զպատիժ դատաւ
տանին դուք կրէք զթիւրելոցն ձերով պատճառաւ
յուզիդ ձանապարհէ ամբային օրինացն :

Եւ 'ի որ 'ի ձէնջ սիրեցցէ զկուրուծիւն տգիտու-
ծեք քահանայական ուսմանց յաղագս ծուլուծեք,
կամ աշխարհական զբաղմանց . այլ թէ և ոչ ամե-
նեցուն ամենայն շնորհօք կատարեալ լինել հնար
է, զոր և ամբային օրէնքն պահանջեն 'ի քահանայից,
սակայն 'ի հարկաւորսն պարտին անթերի լինել .
այս ինքն զեկեղեցական գիրս ուզիդ ընթեռնուլ,
և զմանր ուսմունս ձայնաւորացն պաշտել յեկեղե-
ցիս . և ապա գալ 'ի ձեռնադրուծիւն քահանայու-
ծեան : Եւ այց լսեմք զոմանց սուտ քահանայից, զի
ոչ միայն յայլ ուսմանէ են տգէտք յաղագս հեղ-
գուծեան, մանաւանդ թէ վաւն անհաւատուծեք,
այլ և զսաղմոսն Դաւածի ոչ գիտեն բովանդակ,
առանց որոյ՝ զնոսին զհարիւր և զյիսունսն խօսել
բերանով ընդ այ, ոչ մատչի պատարագ բոտ աւան-
դուծեան կանոնի հարցն սրբոց : Եւ մանք և ոչ
զբանս ազօթից սրբոյ պատարագին գիտեն 'ի բե-

qui jus reddit injuste oppressis, judicem et accusatorem simul efficiat, ille autem, qui in hac vita transitoria fraudavit, cum usuris in interminabili vita solvere teneatur. Sed majores constantioresque ex vobis in sapientia juniores et ignaros lucrentur, eis parcendo eosque perferendo, quamobrem a Deo praemio afficiemini, quippe quod fratres lucrati estis. At vobis junioribus praecipimus, ut majoribus sapientibusque Sacerdotibus obedientiam humilitatemque ostendatis; hacce enim optimâ regulâ servatâ, in causa eritis, ut glorificetur Dei nomen apud extraneos, utque honorum operum aemulatio in vestris populis accendatur. At si vos videbunt dissentionibus, altercationibus, et conviciis unus adversus alterum occupatos, quemadmodum multi, immo, paucis exceptis, omnes agunt; nomen Dei propter vos blasphemabitur ab extraneis contuentibus, et vester populus magis a Dei praeceptis recedet; vos autem vestrâ culpâ supplicium feretis judicii quoque eorum, qui a rectâ divinae legis viâ aberraverunt.

Nemo e vobis propter socordiam, saecularesque curas caecam diligit ignaviam Sacerdotalium studiorum. Quod a cunctis praestari nequit, ut sint (*nimirum*) in omni gratiâ perfecti, quemadmodum lex divina Sacerdotibus praecipit; saltem in necessariis debent esse perfecti; libros videlicet liturgicos ac rituales recte perlegere, et cantus in Ecclesia solitos probe callere: post haec autem ad Sacerdotalem ordinationem poterunt promoveri. At de quibusdam falsis ¹⁵³ Sacerdotibus audimus, quod non solum in ceteris disciplinis sunt propter socordiam, vel potius propter incredulitatem insipientes, verum ne Psalmos quidem Davidicos centum et quinquaginta capitibus comprehensos integre sciunt, quibus non utendo cum Deo ¹⁵⁴ minime Sacrificium perficitur, juxta Sanctorum Patrum traditiones. Nonnulli ne verba quidem precationum Sancti Sacrificii me-

րան, և սուտ պատարագան խաբել կարծեն զան-
խաբելին ան, և զմարդիկ, և զհոգիս ննջեցելոցն,
առ աչս մարդկան կեղծաւորելով. որոց դատաս-
տանն առաւել է քան զամենայն մեղաց՝ առաջն ան-
օրք և ոչ իոկ են արժանի այլ ևս մատուցանելոյ
պատարագ, թէ և յետ յանդիմանելոյն առնուցուն
'ի բերան: Ըստ թէ կամիցին զոգիս իւրեանց փրկ-
կել 'ի դատապարտութենէ՝ մեծաւ ապաշխարու-
թեամբ, թէ արդեօք քաւեսցին յառ ան մեղա-
նացն:

Ըրի որ 'ի քահանայից վայրապար և առանց մե-
ծի զգուշութե կատարեսցէ զսուրբ մկրտութիւնն,
իբրև զաշխարհական ինչ գործ համարելով, և մի
ընդ անային բանիցն՝ բանս ծիծաղականս և կա-
տակերգութիւնս խառնեսցէ, որպէս լեմբ զամանց
տգիտաց և աներկեղից՝ զի առնեն, զի մի ինքեանց
դատապարտութեան լինիցի այն պատճառ, և ե-
րախայիցն անմեղաց՝ թերակատար զչնորհո հոգւոյն
սրբոյ ընդունելոյ: Ըստ որպէս զսուրբ պատա-
րագն՝ այնպէս երկիւղիւ կատարեցէք զպաշտա-
մունսն, և զընթերցմունս անձառնչ բանիցն, և
զամենայն կարգաւորութիւնսն սուրբ մկրտութեն
խորհրդոյ. և եթէ այսպէս առնիցէք՝ հաւատա-
ցէք, զի որպէս էջ հոգին սուրբ՝ 'ի վերայ փառակ-
ցին իւրոյ 'ի Յորդանան, նոյնպէս և 'ի վերայ ամե-
նայն ուղղափառ հաւատով մկրտելոց իջցէ, զորս
և յորդեգրութիւն ան հայր վերակուէ շնորհօք՝
որպէս զընութեամբ որդին, և լինիք դուք արբա-
նեակք, և սպասաւորք հոգւոյն սրբոյ՝ յանձարու-
թեանն շնորհ, մանաւանդ թէ իբրև զմանկաբարձս
որդւոցն ան, ձեռօք ձեր կատարելով և բառնալով
'ի մօրէ նոցին՝ յաւազանին ծոցոյ:

Ըստ մի որ 'ի քահանայից յետ հաց ուտելոյ՝ իշ-
խեսցէ առնել մկրտութիւն առողջից մանկանց,
բայց թէ յերկեղէ մահու: Ըստ նախ կատարեսցէ
զմկրտութեանն գործ, և ապա մատուցէ զպատա-
րագն սուրբ՝ յորմէ և զմկրտեալն հաղորդեցուցէ:
Ըստ մի յանհաւատից արանց, կամ կանանց, որք ոչ
են երկրպագութիւն, առցէ որ կնքահայր ման-

moriter tenent, et superficiali sacrificio arbitrantur decipere, qui falli nequit, Deum, et homines, defunctorumque animas, coram hominibus simulando; quod severius apud Deum prae alio quolibet delicto iudicabitur. Hi autem indigni sunt offerre deinceps Sacrificium, etiamsi post reprehensionem memoriae mandaverint. Sin vero a damnatione liberare velint animas suas, magnâ Poenitentiâ peccati, quod in Deum est, veniam consequi satagant.

Nemo e Sacerdotibus perfunctorie, et sine maximâ animadversione Baptismum sanctum administret, ipsum mundanum reputans negotium; nec divinis verbis ridicula et scurrilia verba commisceat, sicut de quibusdam ignavis metuque carentibus audimus; ne ipsi id sit damnationis causa, infantibus autem causa sit imperfectae susceptionis gratiae Spiritûs Sancti. At quemadmodum sanctum Sacrificium, ita cum timore administrationem perficite, verborumque divinitus inspiratorum lectionem, universosque sancti Baptismatis mysterii ritus. Id si praestabitis, credite, quod sicut Spiritus Sanctus in Jordane descendit super Eum, qui erat ejusdem gloriae consors; ita et super omnes descendet, qui catholicâ fide baptizati erunt, quos per gratiam Deus Pater in adoptionem vocat ad similitudinem proprii sui Filii, vosque in ipsâ deificâ Spiritus Sancti gratiâ adstipulatores et ministri, immo, ut ita dicam, filiorum Dei obstetrices fitis, manibus vestris operando, atque a matris sinu, idest a Fonte, eos suscipiendo.

Nemo e Sacerdotibus Baptisma sanis pueris post prandium administret, sed instante solummodo mortis periculo. Prius Baptismatis peragat opus, ac postea sanctum offerat Sacrificium, in quo et baptizatum communicet¹⁵⁵. Neque ex infidelibus viris aut mulieribus Christum non adorantibus accipiatur sponsor puerorum baptizandorum. Quomodo enim

կանց մկրտելոց . զի զոր ինքեանք ոչ ունին՝ այլում՝
 զիարդ կարեն տալ , զխոստովանութիւն՝ որ ՚ի սուրբ
 երրորդութիւնն , յորժամ պահանջէ քահանայն ՚ի
 դէմն մկրտելոցն զգաւանութի հաւատոյն : Ա՛յսն
 որոյ մի տայք տգիտաց աշխարհականաց յաղագս
 մարմնականն՝ ինչ սիրելութեան զայս առնել . և
 եթէ յանդգնին՝ դուք մի յանձն առնուք զմկրտելն ,
 զի մի թերի առնիցէք զայն՝ որ մկրտինն՝ ՚ի կատար
 մանէ , և մի ծիծաղելիս զմեծ խորհուրդն անձային
 կացուցանէք առաջի անհաւատիցն . որ թէ հնար
 էր՝ և ոչ միում ՚ի նոցանէ արժան էր լինել մերձ
 յաւազանն սուրբ ՚ի մկրտութեանն ժամաւ , զի մի
 վասն հակառակացն ճշմարտութեան՝ հոգին սուրբ
 հեռասցի ՚ի մկրտելոցն : Այլ մի ոք ՚ի ձէնջ ըստ հար
 կի պահանջեցէ գինս արծաթոյ անգին շնորհին
 վասն մկրտութեանն , կամ¹³ մահու հաղորդ տալոյ ,
 այլ որ ունին և տան սիրով՝ որպէս զնուէր եկե
 ղեցոյ առէք , և որ աղքատ լինին՝ մի բռնա
 դատէք :

Այեմք և յաղագս զծնունդս այլազգեացն մկր
 տելոյ , որ սովորութեամբ բերի ՚ի հին ժամանա
 կաց , և է ընդդէմ հրամանին Վ՛րդի , որպէս ասաց՝
 “ Այ տալ զսրբութիւն շանց ” . զոր արժան էր խա
 փանել , և ոչ թողացուցանել . զի զի՛նչ օգուտ է
 այլով բերանով խոստովանել զ՛ՐՆ , և զգենու
 զնա մկրտութեամբն՝ մինչ անբանն է և անզգայ , և
 յորժամ զարգանայ հասակաւ՝ մերկանալ դարձեալ
 սուրացութեամբն , և լինել հայհոյիչ անձային խոր
 հրդոյ տնօրէնութե նորա՝ ըստ գենին իւրեանց ,
 փոխանակ փառաբանիչ լինելոյ : Որով առաւել
 դատաստանաւ դատելոց են յաղագս եղծանելոյ
 ինքեանս զտիրական պատկերն , զոր վերստին նը
 կարագրեաց ՚ի նոսա աւազանն սուրբ , քան զամե
 նեին ոչ դրոշմեալն . այլ զի գոյ ՚ի նմա մասն բար
 ւոյ , այս ինքն՝ զի ՚ի մկրտելոց անտի՛բազմաց՝ ի տղայա
 կան հասակին հասանէ վախճան մահու , և այ
 նորիկ ոչ ընդ կորուսեալն՝ այլ ընդ փրկեալն ար
 ժանաւորին փրկութեան , և զի զսակաւսն զայնոսիկ
 յափշտակելով՝ ՚ի սատանայէ՝ խառնեմք ՚ի գունդն

sanctae Trinitatis confessionem, quam ipsi non habent, dare possunt aliis, quum Sacerdos ejuscemodi professionem postulat a baptizandis? Quapropter ne relinquatis opus istud peragendum ignavis saecularibus ob terrenum pecuniae amorem. Quod si illi audeant, vos baptizare renuite, ne a perfectione deficiant, qui, ut ipsam acquirant, baptizantur, neve subsannabile coram infidelibus magnum mysterium divinum reddatis: immo, si fieri posset, nullus horum dignus foret, qui sancto fonti tempore Baptismi adstaret, ne propter veritatis oppugnatores Spiritus Sanctus a baptizatis recedat.

Nemo vestrum, quasi tributum, postulet argenti pretium pro ea gratia, quae pretium non habet, pro Baptismi nimirum aut Eucharistiae administratione morientibus; sed quasi Ecclesiae oblationem ab iis, qui habent, accipite si libenter largiantur, siu autem inopes fuerint, ne cogatis.

Dicamus et de baptizandis Infidelium pueris, quod ex antiquorum temporum more ad nos usque pervenit; quodque est contra Christi praeceptum, sicut dixit: *Nolite sanctum dare canibus*¹⁵⁶; quodque impediendum erat, nec permittendum. Quid enim (*huic puero*) prodest alieuo ore Christum confiteri, Eoque per Baptismum indui, dum verbis sensuque caret; postea vero, quum aetate profecerit, iterum per apostasiam Illo exui, divinumque Incarnationis ejus mysterium, juxta propriam Sectam, blasphemare, potiusquam illud glorificare? Propter quod (*Baptismum*) magis magisque prae illis, qui nunquam baptizati fuere, judicabuntur, quia in semetipsis dominicam maculaverunt imaginem, quam in eis Fons sanctus signavit. At quoniam in hoc nonnihil est boni, quia nimirum quibusdam baptizatis mortis finis advenit dum adhuc in pueritiâ versantur, ideoque non cum perditis, sed cum servatis digni efficiuntur salute, hosque paucos diabolo ereptos Christi cohortibus commiscemus; propterea haud justum, id om-

Վրոյ, վասն այնորիկ ոչ իրաւունս համարեցաք զամենեին խափանելն : Իայց զայս միայն վասն սորին իրի պատուէր տամք քահանայիցդ, մի վասն ագա-հութեան արտի յորդորել զնոսին, և կամ յօժա-րութեամբ ընդունել, այլ զժուարաւ և ՚ի հարկէ բերիլ յայնպիսի իրս : Օ ի թէ հաստատուն մնալոց էին ՚ի հաւատս՝ բարի՝ էր յորդորումն և յօժա-րութիւնն ձեր . բայց զի ապրեալքն ըստ մարմնոյ՝ անդրէն ընդ ջուրսն են անցանելոց, և ՚ի լուսակիզն յօղեաց՝ ՚ի սևութի այծից փոփոխելոց, ըստ սրբոյ լուսաւորչին մերոյ տեսեան, նորին ազագաւան-օգուտ է ջանն՝ որ վասն նոցին, զի շահն սակաւ է, և վնասն յոլով :

Սի որ ՚ի ձէնջ գաղտ պսակ դիցէ ումեք, այլ ե-թէ ծնողս ունիցի, և միաբան իցէ և ոչ բաժա-նեալ, գիտութեամբ և կամաւ նոցին եղիցի : Իսկ եթէ ոչ ընդ ծնողք՝ հասարակաց տեսութիւն յայտ-նի դիցի պսակն, զի վկայեացի յամենեցունց՝ թէ ուղիղ է, և ոչ ընդդէմ օրինացն նոյ . որով և եր-գացն ձայնք և նուագարանացն՝ զնոյն նշանակեն, իբրև թէ վկայս պսակելոցն զամենեցունց լսելիս և զտեսանելիս կացուցանելով : Իսկ գաղտնին՝ անվը-կայ է և անհաստատ, և ոչ ընդ օրինօք, յորմէ պատուէր տամք ՚ի բաց հրաժարել, և ոչ յանդրգ-նել յայնպիսի իրս վասն ագահութեան :

Սի և կնաթողաց արանց՝ կամ այրաթողաց կա-նանց՝ առանց կանոնական հրամանին դիցէ որ պը-տակ, զի մի լուծջիք դուք ՚ի քահանայական կարգէ՝ ըստ կանոնաց, և եղեալ պսակն քակտեսցի . և ե-թէ բռնանան և ոչ բաժանին՝ ընդ պոռնիկս հա-մարեալ լիցին :

Սի և այնոցիկ՝ որք առևանգս ասին, դնիցէք պսակս . զի հակառակ օրինաց նոյ է, և բիւր չա-րեաց պատճառք՝ ՚ի սատանայէ շարժեալք ՚ի մնլե-կան արտոն . և բազումք այն իսկ են՝ որ յետ սուտ պսակին՝ յորժամ յագին դիւական տուփմամբն՝ մե-ծաւ առելութեամբ բաժանին ՚ի միմեանց, և պսա-

nino prohibere, arbitramur. Quócirca Sacerdotibus praecipimus hoc tantum: ne propter avaritiam eos alliciaut, neque libenter excipiant, sed difficulter id agant, atque instante necessitate. Si enim in fide firmi mansuri fuerint, optima erit vestra adhortatio ac voluntas. At quoniam viventes in corpore iterum quasi per aquas transfretaturi sunt, atque, juxta visionem Sancto Illuminatori nostro revelatam, ex lucidis ovibus in nigerrimas capreas transmutaturi; propterea inutilis erit conatus de illis, quia lucrum est parvum, damnum autem multum.

Nemo e vobis clam Coronam imponat ¹⁵⁷. Si enim (*Sponsis*) parentes fuerint, apud quos versentur, et a quibus non sint disjuncti, id eorum consensu ac voluntate est peragendum. Sin autem cum parentibus non vixerint, palam Corona imponatur, pluribusque aspicientibus, ut ab omnibus testificetur, rectum esse (*opus istud*), et non contra Dei legem; cujus indicia sunt vel ipsae canticorum ac musicalium instrumentorum voces, quae adstantium aures et oculos quodammodo testes reddunt coronatorum. At clandestinum sine teste, instabile et illegitimum est; a quo abstineri, et nunquam avaritiae causá id ipsum audere jubemus ¹⁵⁸.

Nemo absque canonico praecepto ¹⁵⁹ Coronam imponat viris, qui suas uxores, aut mulieribus, quae suos viros reliquerunt; ne, juxta Canones, a Sacerdotali ordine deponamini, et imposita Corona dissolvatur. Quod si vi utantur, nolintque separari, adulteri habebuntur.

Nec illis, qui raptores dicuntur, imponatur Corona; id enim est contra Dei legem, multorumque malorum a diabolo in perditis hominibus excitatorum fit causa, pluresque sunt, qui post fictam Coronam, quum diabolicá concupiscentiá saturati fuerint, alter ab alterá, maximo odio separantur; qui

կադիրըն այսպիսեացս՝ կցորդ չարեաց նոցին լինիցին :

Ս) Ի և տղայոց անմեղաց՝ յաղագս ագահութեան հայրենի ժառանգութե, կամ վասն այլ ինչ պատճառի՝ պսակ դիցէ որ ՚ի քահանայից, զի բազումք քնասք լինին յայնցանէ ՚ի պատճառս բաժանման յետոյ ՚ի միմեանց : Եւ ժամանակ պսակի է ՚ի զարգանալ արութե հասակին, ՚ի հնգետասանին ամաց լուծմն առնն, և յերկոտասանին՝ կամ ևս առաւել կնոջն, որպէս զի կարող լինիցին ըստ բանաւորաց՝ հաճութեամբ զուգիլ ընդ միմեանս, առ ՚ի հաստատուն լինելոյ զուգութեանն, և մի ըստ անբանից առանց կամաց և յօժարութեան՝ անհաստատ գոլով, և առ ժամայն պատահումն : Եւ այրն աւագագոյն պարտ է լինել ըստ ժամանակի քան ըզկինն, որպէս զԱդամ նախ ստեղծեալ նյ, և ապա զԵւայ :

Ս) Ի որ ՚ի քահանայից ՚ի բռնութե բռնաւորաց՝ առանց կամաց առնն և կնոջն պսակ դիցէ, որպէս լսեմք ՚ի կողմանս հայաստանեաց լինել, որ ընդ իշխանութեամբ այլազգեաց են : Օ ՚ի պսակն այն անհաստատ է և լուծանելի, և պսակադիրըն ոչ առանց պատժոց, թէ և ակամայ է գործն, և կաշառատուքն բռնաւորաց վասն ջատագով լինելոյնոցին յանիրաւ գործն յայն՝ առաւել դատապարտութե և անիծից են արժանի, զի զօրէնս նյ և զշատատանս եկեղեցւոյ լուծանել փութեան բռնութեամբ աւագաց : Ս) ամն որոյ՝ առանց խղճոյ է լուծումն այնպիսւոյ պսակին. քանզի չէ ըստ հրամանին նյ, այլ ՚ի մարդկային բռնութեանէ :

Ս) Ի որ համազգեաց, որոց արեան մերձաւորութիւն իցէ, պսակ օրհնութեան դիցէ. այլ մինչև ՚ի յերկուց կողմանցն զչորրորդ ազգին գլխաւորութիւնն կատարեալ ունիցին : Եւ թէ զինչ պատճառաւ զչորեակ թիւն կանոնադրեցին հարքն սուրբ սահման ամուսնութեան՝ ծանուցսք զի գիտիցէք :

Վ) անզի բնութիւն մարմնոյ ՚ի չորից տարերաց գոլով, յիրաւի և մարմնական ազգակցութիւնն մինչև ՚ի չորրորդ թիւն ժամանէ, որ է այսպէս : ՚Ի

vero talibus Coronam imponunt, eorum improbitatis fiunt socii.

Nemo e Sacerdotibus Coronam imponat innocentibus pueris, sive paternae haereditatis avaritiâ, sive aliâ de causâ; quia multa inde nascuntur damna, et causae deinde separationis. At Coronae tempus est, veniente pubertate, viri perfecto anno XV. et foeminae XII. et amplius; ut rationalium more possint ultro invicem conjungi, sintque stabiles in unitate, non autem brutorum more absque voluntate et consensu instabiles et fortuito. Vir quoque major esse debet aetate quam foemina; Adam siquidem prius a Deo creatus est, et postea mulier.

Nemo e Sacerdotibus Tyrannorum vi, absque viri vel mulieris voluntate, Coronam imponat; quemadmodum fieri audimus in iis Armeniae partibus, quae Infidelibus subsunt. Hujusmodi enim Corona instabilis est, ac solubilis; qui vero eam imposuit, non sine punitione erit, etiamsi actio istaec fuerit involuntaria. Qui autem dona offerunt tyrannis, ut eos habeant patronos in hoc injusto opere, majori damnatione ac maledictione sunt digni; quippe quod Potentium vi leges Dei, Ecclesiaeque judicia solvere festinant. Quapropter haud injusta erit hujusmodi Coronae dissolutio; non enim juxta Dei praeceptum fuit, sed ex hominum violentiâ.

Nemo benedictionis Coronam iis imponat, inter quos adest sanguinis propinquitas, nisi quartam utriusque generationem prorsus impleverint. Cur autem quartam generationem, quasi matrimonii terminum, statuerint Sancti Patres, istud, ut sciatis, expendamus.

Quum corporis natura quatuor constet elementis, jure etiam corporea cognatio ad quartum gradum extenditur. Id autem hoc pacto evincitur. Ex uno

միոյ հօրէ երկուց եղբարց բաժանեալ, հաւասար
ունին յինքեանս զհօրն գոյացու թիւնս . իսկ առ ՚ի
նոցանէ ծնունդքն՝ զկէս արեան եղբայրութեանն .
և երրորդ ծնունդն՝ որ եղբարցն որդւոց, զկիսոյն
կէս արեանն միայն . իսկ չորրորդ ծնունդն՝ որ ՚ի
սոցանէ, զչորեակ մասն արեանն մնացելոյ : Եւ այս
է սահման և կէս արեան մերձաւորութեան :

Եւ քանզի ամենայն փոյ թայ և անձայնոցն՝ յաղագս
սիրելոյ է զմիմեանս մարդկան, վասն այնորիկ իրաւ
ունն համարեցան որք հոգւոյն օրինագրեցին, զօ
տարացեալն ՚ի միմեանց միանալ սիրով՝ ամուսնու
թեանն կապակցութեամբ : Իսկ զմերձաւորն աւ
րեամբ՝ բաւական վարկան համազգութնն միոյն
ունել զհաղորդութիւն սիրոյ առ իրեարն : Եւ այս
է առաջին պատճառ՝ ոչ տալոյ թոյլ համացեղիցն
ամուսնութեան . են և այլք յուրմք, զորս իմաստ
նոց թողաք քննել :

Եւ արդ՝ որ այսպիսի ըստութեմբ ըստ օրինացն
այ լինիցի պատկն, որպէս և գրեցաք, մի յայլում
ժամու դիցէ զայն քահանայն, բայց յառաւօտէ ա
ւուրն մինչև ցժամ ճաշոյն . և կերեալ և արբեալ
զօք՝ մի թողուցուք յեկեղեցին, և մի յանառակ
կանանց կամ յարանց, որ յայլում ժամու չեն ար
ժանի եկեղեցւոյ, զի մի պղծեսցի նոքօք տաճարն
այ, և աղտեղացի պատկն օրհնութե : Եւ ՚ի ժամ
կատարելոյ զսուրբ պատկն՝ երգք գուստնացն լռեալ
գաղարեացն, մինչև ելցեն յեկեղեցւոյն, զի մի
դիւական երգքն խառնեսցին ընդ անձային երգոցն :
Եւ ՚ի բուն բարեկենդանին օրէ սկսեալ՝ մինչև ցը
կատարումն պահոց շաբաթունն՝ որ յետ պենտակոս
տէին է, մի ոք ՚ի քահանայից ազիտութեամբ պսակ
դիցէ ումեք, և ոչ յամենայն կիւրակէս տարւոյն՝
որպէս հաստատեցին կանոնաւ սուրբ հարքն առա
ջինք : Վրանզի պահոց քառամսորդացն աւուրք՝ սգոյ
և տրամուէ է, և խորհուրդ չարչարանաց տեսան,
և ոչ գինարբութեան և ուրախութեան հարսա
նեաց : Իսկ յինուսքն և կիւրակէքն ունին զօրինակ
երկնաւոր փետային Վ՛րի հարսանեաց և հարսին
եկեղեցւոյ, որ լինելոց է ՚ի հանգերձեալ աշխար-

patre duo separati fratres aequae habent in se patris substantiam. Deinde, qui ab iis gignuntur, fraterni sanguinis dimidiam habent substantiam. Tertia generatio, quae a fratrum filius est, habet solummodo dimidiam dimidii sanguinis. Quarta demum, quae ab iis est, quartam habet sanguinis partem; et hic est terminus ac punctum propinquitatis sanguinis.

Quoniam vero universa Dei divinorumque (*oraculorum*) diligentia est propter mutuum hominum amorem; ideo, qui Spiritu leges tulere, alienos inter se vinculo matrimonii per dilectionem coniungendos aequum esse duxerunt. Pro iis autem, qui sanguine conjuncti sunt, solam cognationem satis esse putarunt ad mutuum amoris commercium. Haec autem prima ratio est matrimonii non permittendi inter cognatos. Et aliae quidem sunt, quas sapientibus examinandas relinquimus.

Verum quum, juxta Dei legem, hujusmodi, sicuti scripsimus fuerit Corona, eam non imponat Sacerdos aliâ horâ, quam a diluculo usque ad meridiem, nec sinat Ecclesiam ingredi eos, qui manducaverunt et biberant, neque impudicas mulieres, aut viros, qui reliquis horis non sunt digni ingredi templum, ne per ipsos domus Dei polluat, et benedictionis Corona contaminetur. Quum vero sancta Corona imponitur sileant (*saeculares*) cantus, donec ab Ecclesiâ (*sponsi*) discedant; ne cum divinis canticis diabolici cantus misceantur. Item a Bacchanalibus ¹⁶⁰ incipiendo, usque ad exitum hebdomadis abstinentiae, quae post Pentecosten ¹⁶¹ fit, nemo e Sacerdotibus ignoranter Coronam alicui imponat, ueque in ulla anni Dominicâ; quemadmodum in Canonibus statuere Sancti Patres priores. Dies enim Quadragesimalis jejuuii, luctûs tristitiaeque sunt ob passionis Christi mysterium; non autem helluationis et convivii nuptiarum. Et quinquaginta dies post Pascha, necnon Dominicae omnes exemplum exhibent nuptiarum Christi coelestis sponsi, ejusque sponsae Ecclesiae; festivitatis videlicet, quae in futuro sae-

Տին՝ յորժամ խառնեալ միանան ազգ արդարոց մարդկան ընդ ինն դասս հրեշտակաց, զոր և անուն իսկ աւուրցդ յայտ առնէ, յինուիք վերակոչելով, որով և զհաւատացեալս ամենայն՝ մանկունս առաջատի հարսանեաց անուանեաց տէրն, սրոց հրամայէ՝ ոչ պահել որչափ զփեսայն ընդ ինքեանս ունիցին. որ են աւուրք յարութեան նորա մինչև ՚ի վերանալ նորին յերկինս : Եւ ասն այսր պատճառի՝ ոչ պատշաճ համարեցան հարքն սուրբք ՚ի հոգևոր հարսանեացն օրինակի աւուրն՝ յորում ասացաւ ՚ի տեառնէ ոչ արանց կանայս առնել, և ոչ կանայք արանց լինել, զմարմնականս զայս կատարել հարսանիս, որ է ախտաւոր և ծննդական :

Եւ որոց ՚ի հարսանիսն երթիցեն քահանայք՝ զայս խրատ պատուիրանի աւանդեմք : Եւ յայպաղել անդր ընդ գինարբու աշխարհականացն մանկունս, յորում յուրվս մեղանչեն անպատրաստքն՝ որք գեգերինն ՚ի նմա ՚ի տեսանելն ՚ի լսելն և ՚ի խօսել զանուղղայս. այլ յորժամ զրաւ լինիցի կերակրոյն, և մինչ յերիս միայն արբումն բաժակի՝ յառնել վաղվազակի ՚ի սեղանոյ անտի, զի մի ընդ գինեմուսն յարբեցու թեան ըմբռնեալ՝ այսն լինիցի արտաքնոց տեսողաց, ոչ միայն ինքն, այլ և ամենայն քահանայք միովն : Եւ ծանրագոյն ապաշխարութիւն, թէ արդեօք քաւեսցէ զարբեցութեն մեզս, վերլուարին արժանի լինել քահանայագործութեան :

Եւ որք ՚ի քահանայից զատանայական յանցանս յինքեան ցուցցէ, այն՝ որ հակառակ եկաց այ և կործանեցաւ, և ընդդիմակաց լինիցի եպիսկոպոսին իւրոյ՝ ՚ի բանս կամ ՚ի գործս, որպէս Կորիւ և Ղադան Սովսիսի և Մհարովնի, զի մի զնոցին կործանումն ընկալցի յայ. մանաւանդ այնորիկ՝ որք յանդգնին կապալս յարուցանել ՚ի վերայ եկեղեցւոյ, կամ աճեցուցանել զյառաջագունից եղեալսն, և այսու պատճառաւ՝ արտաքսեն զեպիսկոպոսունս յաթողոց բռնութեամբ այլազգեաց, և ինքեանք լինին հրամանատարք ժողովրդոց, և կապալատուք փոխանակ նոցա : Եւ անձամբ զանձինս ՚ի ներքոյ առնեն աններելի դատաստանացն այ, և անիծից

culo habenda est, quando novem Angelorum choris homines justi addentur atque coalescent. Quod vel ipsum illorum dierum nomen *Hinunk* ¹⁶² declarat: ita ut ipsemet Dominus universos fideles *pueros thalami nuptiarum* appellaverit ¹⁶³; quibus in mandatis dedit, ne jejunarent *quamdiu sponsum secum habuissent* ¹⁶⁴: quo designantur illius resurrectionis dies usque ad ejus in coelum ascensionem. Quapropter Sancti Patres arbitrati sunt, non decere diebus nuptiarum spiritualis Typi, in quibus dictum est a Domino: *neque nuberi, neque nubere* ¹⁶⁵, esse perficiendas has corporeas nuptias, quae vitiosae sunt et generatrices.

Istud vero Sacerdotibus, qui ad nuptias pergunt, mandamus. Ne detineamini cum filiis saeculi in crapulâ, quâ valde peccant ii, qui non animadvertunt, illic morando aspicientes et audientes et loquentes inhonesta. Verum prope ciborum finem, ad tria usque pocula ¹⁶⁶, statim surgite ab ea mensa, ne quis vestrum forte cum vinolentis in ebrietate deprehensus derisioni sit saecularibus; neque ipse solus, sed et per unum ceteri omnes Sacerdotes. Maguâque poenentiâ, si quodammodo ebrietatis veniam obtinere poterit hic (*Sacerdos*), rursus Sacerdotali ministerio dignus fiat.

Nemo e Sacerdotibus diaboli peccatum, ob quod hic resistens Deo praeceps ruit, praeseferat, verbo aut opere adversus Episcopum suum reluctans, sicuti Core et Datan adversus Moysen et Aaron; ne illorum ruinam a Deo consequatur. Tanto pejus autem si super Ecclesiam suscitare audeant indictiones ¹⁶⁷, vel ab initio impositas augere; qua de causa per Infidelium manus Episcopos a sede remonent, et ii populo praesunt, proque illis solvunt pensiones. Isti a semetipsis irremissibili Dei supplicio, damnationisque maledictioni sese subjiciunt: isti non sunt digni Sacrificium offerre, neque in morte Communionem suscipere, nec Sacerdotali more sepeliri.

գատապարտութեան : Այնպիսիքն ոչ են արժանի ՚ի կեանս իւրեանց քահանայազորժուի առնելոյ, և ոչ ՚ի մահուն՝ հաղորդի, կամ քահանայական թաղման :

Վարձեալ, մի գը ՚ի քահանայից կամ ՚ի ժողովըրդոց ղեկեղեցւոյ դատաստան՝ առ մարմնական իշխանս գատեացի կամ առ այլազգիս կամ առ քրիստոնեայս, զի մի գատապարտեացի յառաքելական է ՚ի կանոնական հրամանացն : Արպէս և գրէ « Սուրբ առ կորնթացիսն, թէ « յշխէ գը ՚ի ձէնջ, եթէ իրք ինչ իցեն ընդ ընկերի իւրում, դատել առաջի անիրաւաց, և ոչ առաջի սրբոցո : Այլ հարցն սուրբք ՚ի կանոնս իւրեանց՝ լուծանել հրամայեն ՚ի քահանայութենէ՝ որ զայս առնէ :

Վարձեալ՝ մի գը ՚ի քահանայից հոգաբարձու քաղաքի կամ գեղջ լինիցի, կամ դաւառապետ աշխարհական իշխանաց, կամ գրող հարկաց և սակից, կամ յայլ ինչ գործակալութիւն աշխարհի լինելով : Վանգի անկարելի է ըստ տէրունական հրամանին՝ երկուց հակառակ տերանց ծառայել, և հաճոյանալ տան այ՝ որ է եկեղեցի այ կենդանւոյ, և տան աշխարհակալաց : Աման որոյ՝ ընտրեացէ այնպիսին ՚ի միոյն ՚ի բաց կալ, կամ յաշխարհի հոգաբարձութենէն, կամ ՚ի քահանայական գործոյն : Վակ եթէ ընդ աշխարհական հոգոցն յանդգնի և զքահանայական պատիւն ունել, և զտեսութի ժողովըրդոց, բռնութի է այն, և ոչ հրամանաւն այ և մեր, որ և դատելոց է այնպիսին ընդ կրկին յանդգնութեն :

Ասմբ զոմանց քահանայից՝ ձիավարժս լինել և ղէն առնուլ ըստ զինուորաց, և ՚ի իւրախձանութիւնս խաղուց ձիրնթացից ընդ նսսին արշաւել երկվարօք՝ ՚ի յորս երէոց, և ՚ի նետաձգութիւնս, և յամենայն ինչ յայսպիսիս, որ նոցայն գործոյ է անկ և ոչ եկեղեցւոյ սպասաւորաց, զի ղէն զինուորութի մերոյ ոչ է մարմնաւոր, որպէս հրամայէ առաքեալ, այլ հոգեոր և անձային, որովք պատեազմիմք՝ ոչ ընդ մարմնոյ և ընդ արեան, այլ ընդ իշխանութիւնս և ընդ պետութիւնս, ընդ յայս չարութեան՝ որ ՚ի ներքոյ երկնից : Աման որոյ աղաւթմբ՝ ՚ի բաց լինել յայսմ՛հետէ ՚ի յանկարգ սովո-

Item nemo e Sacerdotibus aut e populo coram saecularibus Principibus sive Infidelibus, sive Christianis, Ecclesiae iudicium ferat iudicandum, ne ab Apostolico et Canonico praecepto condemnatur, sicut et Paulus ad Corinthios scribit: *Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos et non apud sanctos* ¹⁶⁸? Et Sancti Patres in suis Canonum codicibus, qui id agit, a Sacerdotio deponendum praecipiant.

Praeterea nemo e Sacerdotibus villicationem administret sive in urbe sive ruri, neque saecularium Principum sit procurator, vel tributorum ac vectigalium exactor, neque alio quovis ministerio in civitate perfungatur. Haud enim fieri potest, juxta Dominicam praeceptum, ut quis duobus oppositis dominis inserviat, placeatque in domo Dei, quae est Ecclesia Dei vivi, et in domo saecularium. Idecirco utramlibet iste seligat: aut a saecularibus curis disjungatur, aut ab opere Sacerdotali. Sin vero cum opere saeculari Sacerdotale quoque munus ac populi regimen exercere ausus fuerit; violentiâ id egerit, non vero jussu Dei vel Nostri, seque iudicio sua duplici arrogantia subijciendum noscat.

De quibusdam Sacerdotibus audimus, ipsos equitationi studere, armaque gestare, ceu milites, et equorum ludis dediti, quâ cum illis equo insidentes currunt, bellnas venando, jaculando, et alia id genus agendo, quae opus militare decent, non autem Ecclesiae ministros. Arma enim militiae nostrae non sunt corporalia, sed, quemadmodum Apostolus praecipit, spiritualia et divina, quibus *collectamus non adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates ..... contra spiritus nequitiae sub caelo* ¹⁶⁹. Quapropter oramus vos, ut hanc malam consuetudinem deinceps projiciatis, et nonnisi itine-

ըուծենէ աստի, և բայց թէ 'ի ճանապարհի՝ եթէ 'ի հետիոտտ և թէ երիվարաւ՝ առնուլ զէնս, յաղագս երկեղի ինչ եղելոյ կարծեաց, և այն՝ պարկեշտուծեամբ, և ոչ ըստ զինուորուծեան կարգի՝ կապարճիւք, և կազմեալ սուսերաւ: Ը՛յլ ոչ ևս է արժան առնուլ զէնս կարգաւորաց, կամ արշաւանս պռնել երիվարօք՝ ըստ մանկական բարոյից, 'ի բամբասանաց պատճառս տեսողաց: () Ի զորս խորատէ Պաւղոս զգէնն լուսոյ զգենուլ, այս ինքն զուղիղ հաւատս և զգործս բարեաց, և նաքօք կուռել ընդ բնուծեանս մերոյ թշնամւոյն, չէ արժան զխաւարայինս զայս զէն ստանալ յանձին, և պատերազմել սքօք ընդ համագգեաց մերոց մարդկան, կամ խոցօտել զանբանից կենդանեաց հոյլս, և կամ սիգաբայլ երիվարօք յօրանալ, բայց թէ 'ի տկարուծէ: Վ՛անզի յայսցանէ և 'ի տոյնպիսեացն՝ արգելուն զմեզ անձային պատուիրանքն:

Վ՛ահանայ, եթէ զոք 'ի ժողովրդենէ իւրմէ՝ վասն պատուիրանազանց լինելոյ՝ ընդ բանիւ առնիցէ, և նորա յամառեալ մնայ 'ի յանցանան, և օչ դառնայ, այլ ոք 'ի քահանայից անտի մի իշխեսցէ ընդունել զնա յեկեղեցի իւր, որպէս սովոր են ոմանք 'ի տգէտ քահանայից յինքեանս ձգել զայնպիսինս, և որ զայս առնէ, նա տայ նմա 'ի մեղաց անտի անդարձ լինել, և զանձն իւր կցորդ պատուհասի յանցանաց նորա առնիցէ: Ը՛յլ վասն այսպիսի իրաց եղելոց՝ այս օրէնք հաստատեսցի 'ի միջի ձերում, զի զորս շեալն 'ի միոյ քահանայէ, և ամենայն քահանայա կիցք նորին նմանապէս 'ի բաց որոշեսցեն յինքեանց, մինչև զզջացեալ յանցաւորն դարձցի յանուղղայ գնացից իւրոց, և առաջի անկեալ խնդրեսցէ զթուղուծիւն, և ուխտ դիցէ այ պաշխարել, և այլ ոչ ևս 'ի նոյն սովորուծիւն չարեաց անկանել: Ը՛յ յորժամ յիւրոյ քահանայէն այսպիսի, օրինակաւ ընկալցի զթողուծիւն, յայնժամ և այլ քահանայքն ընկալցին զնա սիրովն այ: Ը՛յս օրէնք ուղղուծեան և 'ի մէջ եպիսկոպոսաց հաստատեսցի որպէս զի գառ 'ի միոյ եպիսկոպոսէն բանադրեալն 'ի քահանայից կամ յաշխարհականաց, այլ ոք յե-

rautes sive pedibus sive equo arma ob metum feratis, eaque honeste, non autem militum ritu cum pharetrâ aut gladio optime ornato. Aliâs Sacerdotes dedecet armari, vel pueriliter equitare; id namque videntibus causa fit detractionis. Quos enim Paulus monet, ut *induantur arma lucis*; idest rectam fidem ac bona opera; iisque naturae nostrae adversario bellum inferant, non licet iisdem tenebrosa arma comparare, iisque bellum gerere adversus ejusdem naturae homines, aut belluarum gregem ferire, aut superbis equis nisi ob infirmitatem vehi: ab hisce enim iisque similibus operibus divina mandata nos arcent.

Si quem e suo populo excommunicaret Sacerdos ob ejus in praeceptis transgressionem, ipseque pervicax in suo peccato manserit, nec resipuerit; nemo ex aliis Sacerdotibus in propria Ecclesia audeat excipere, quemadmodum insipientium Sacerdotum quidam agunt, istos ad se pertrahentes. Qui autem id operatur, ipsemet causa fit illius pervicaciae in peccato, seque socium reddit supplicii ejus delicti. Verum quoad haec, constans inter vos lex ista servetur: Ab uno Sacerdote depulsus a ceteris Sacerdotibus aequè depellatur, donec transgressor e via sua ad rectam revertatur, atque sese humilians veniam petat, Deoque voveat poenitentiam agere et non amplius in eandem mali consuetudinem reverti. Quam autem hoc pacto a suo Sacerdote veniam obtinuerit; tunc alii quoque Sacerdotes in charitate Dei illum recipiant. Et sane haec ipsa aequitatis regula inter Episcopos quoque confirmatur; illum enim, qui ab uno Episcopo excommunicatus est, sive Sacerdos fuerit sive laicus, nullus alius Episcopus facultatem habet absolvendi, praeter eum, a quo fuerat excommunicatus.

պիսկապոսաց ոչ ունի իշխանութիւն լուծանելոյ ,
բաց 'ի բանադրողէ անտի :

Վանդեմք և զայս ևս պատուիրան ամուրեաց
քահանայիցդ՝ որ ըստ աշխարհի, զի որումք 'ի ման
կական հասակին հասանէ վախճան ամուսնոյն, թէ
կամեցի զողի իւր ապրեցուցանել 'ի մեղաց և 'ի
բամբասանաց, և սուրբ խորհրդոյն արժանաւո
րապէս սպասաւորել, հրաժարեալ յաշխարհէ՝ ըստ
կանոնական հրամանին՝ 'ի կարգ կրօնաւորութեան
մտցէ : Օ 'ի 'ի մէջ աշխարհի՝ սովորական ընդելու
թեամբ լինելով 'ի տեսութիւնս, և 'ի խօսակցու
թիւնս ընդ կանայս, մանաւանդ խոստովանութե
նոցին լինել ընդունող ըստ օրինի քահանայութե,
անհնար է սրբութիւն ծառայել նոյ . ապա թէ ընդ
անձուկ ճանապարհն գնալ դժուարանայ, զլայնս և
զարձակն սիրելով, լուել արժան է նմա 'ի սրբոյ պա
տարագին սպասաւորութէ, թէ և 'ի յայտնի վա
տուութիւնս ոչ բամբասի : Վանդի ոչ կարէ յերի
տասարդական հասակին՝ մաքրապէս սպասաւորել
սրբութեցն . մանաւանդ՝ որ ոչ երկեղածութեամբ
և պարկեշտութիւն և պահօք և աղօթիւք գգուշա
նայ անձին իւրում, այլ աներկեղութիւն վարի՝ 'ի կե
րակուրս և յըմպելիս, և յամենայն տեսակօ ընդ
արձակ վարուց : Իսկ որոյ մերձ 'ի ծերութիւն՝ հա
սանէ վախճան ամուսնոյն, և վստահ լինի յանձն
իւր՝ սրբութիւն և անարատ վարուք և առանց բամ
բասանաց սպասաւորել նոյ, որպէս զի գովութիւն
ընկալցի 'ի տեսողաց և մի բամբասանս, այնպիսին
կացցէ յեկեղեցւոյ իւրում որքան ախորժէ :

Եւ արդ քահանայիցդ առ 'ի իրատ զօր գրեցաք
սակաւուք, ոչ իշխանաբար հրաման տալով՝ այլ
ծառայակցապէս աղաչելով, բաւական լիցի առ 'ի
մէնջ : Իսկ զպակասեալն 'ի մերոցս՝ ունիք հմտա
նաւ կատարելապէս 'ի հարցն առաջնոց կանոնական
գրոց, որովք օրինադրեցին զմանկունս եկեղեցւոյ
'ի փառս նոյ :

Hujusmodi etiam praeceptum coelibibus ¹⁷⁰ Prae-
sbyteris saecularibus tradimus. Ille, cui in juvenili
aetate decessit uxor, si voluerit animam suam ab oc-
casione peccati, et a detractone liberare, digneque
inservire ministerio sancto; mundum relinquens,
juxta canonicum praeceptum, religiosum ordinem
ingredietur. In mundo enim, consuetâ familiaritate
cum mulieribus versando, aspiciens, ac loquens,
maxime autem illarum excipiens confessiones, haud
feri potest, ut juxta Sacerdotii legem Deo sancte
deserviat. Verum, nisi velit per viam arctam ince-
dere, latam potius et spatiosam diligens, abstinend-
um est ei a sancti Sacrificii administratione, etiamsi
per manifestam aliquod crimeu minime diffametur.
In viridi namque aetate difficilis est pure Sanctitati
inservire; praesertim qui non sibi prorsus cavet cum
timore et puritate et jejunio et oratione, sed absque
timore ad cibos, et potus, atque ad omne perditae
vitae genus fertur. Ille autem, cui prope seni uxor
interiit, quique confidit, se in sanctitate ac puritate
vitae atque sine famae suae laesione Deo inservit-
urum, ut laudem, non impropria ab aspicientibus
accipiat; hic in suâ Ecclesiâ, quoadusque velit, mo-
retur.

Satis superque a Nobis breviter ad Sacerdotes
scripta admonendo, nequaquam auctoritate prae-
cepta imponendo; sed quasi conservi rogando. Quae
vero hic desunt, scire debetis ex canonicis priorum
Patrum libris, quibus Ecclesiae pueros ¹⁷¹ ad Dei
gloriam in ordinem redegerunt.

Փ ՈՒՆԵՍՑՈՒՔ զանձային պատուիրանացն խրատ և առ ձեզ՝ որ ըստ աշխարհի ունիք զքաղաքավարութի : Եւ նախ և առաջին առ իշխանսդ , որք ՚ի նուազեալ ժամանակիս տիրէք ՚ի տեղիս տեղիս բազմաց , և կամ սահաւուց զօրաց և դաւառաց : Օ որս աղաչեմք մի անհնազանդ լինել օրինացն ւայ . այլ որպէս կամիք զի ծառայք ձեր զկամս հրամանի ձերոյ հնազանդութեամբ և անթերի կատարեցեն , որք թէ և զմի ինչ ՚ի հրամայելոցն անկատար թողուն՝ պատուհաս կրեն ՚ի ձէնջ , նոյնպէս և դուք՝ վասն զի ընութեամբ ծառայք էք ւայ՝ ծառայեցէք տեառն երկիւղիւ և հնազանդութեամբ . զի մի պատուհասիցիք իբրև զապստամբեալս ՚ի տեառնէ , այլ որպէս զմտերիմ՝ ծառայս պատիւ ընդունիցիք յերկնաւոր թագաւորէն :

Եւ արդ՝ առաջին զայս պատուիրան աւանդեմք ձեզ . մի անիրաւաբար վարիք առ հնազանդեալսդ ծանր և դժուարակիր հարկադրութեամբ¹³ , զոր ոչ կարեն բառնալ , այլ օրինօք դատեցէք , և ըստ չափոյ զօրութեան զիւրաքանչիւր որ : Օ մտաւ առ ձեք , զի և ձեր՝ տէր գոյ յերկինս , և ակնառութի ոչ է առաջի նորա , որպէս և առաքեալ ասէ :

Մի՛ զոր զրկէք ՚ի մարդկանէ , և մի նեղէք զաղքատս և զտնանկս , զի մի բողոքեցեն առաջի ւայ՝ վասն ձեր , և ան լսէ նոցա , ըստ իմաստնոյն Սողոմոնի . զի ասէ՝ թէ՛ « Մի՛ տար պատճառս աղքատին անիծանել զքեզ , զի մի արարիչ նորա լուիցէ նմա , և հատուցէ քեզ չարիս :

Մի՛ չար և անիրաւ գործակալս և դաւառապետս կացուցանէք ՚ի վերայ աշխարհի ձերոյ , զի մի յանիրաւութենէ նոցա՝ զոր գործեն , դուք դատիք յայ հանդերձ նոքօք . այլ զարդարամիտս և զարդարաւ դատս ընտրեցէք , ունել ՚ի վերայ մարդկան զգործակալութիւն , զի մի զարքունական սահմանեալ իրաւունսն վաստակաւորացն՝ թողցեն , վասն սա-

AD PRINCIPES NOSTROS ARMENIOS 72.

Convertamur et ad vos, qui saeculi consuetudine utimini, divinorum praeceptorum admonitionem; atque in primis et ante omnia ad vos, o Principes, qui labentibus hisce temporibus huc et illuc imperatis pluribus vel paucis militibus, aut provinciis. Obscero itaque vos, haud inobedientes esse Dei legibus; sed quemadmodum vultis, ut obedienter et integre adimpleant subditi vestri vestra praecepta (qui, si praeceptorum quidpiam haud absolutum relinquunt, poenam a vobis ferunt); ita et vos, utpote naturâ Dei servi, servite Domino in timore atque obedientiâ, ne puniamini veluti Deo rebelles; quin potius, quemadmodum fideles servi in coelestibus regnant, honorem accipiatis.

Primum itaque praeceptum, quod vobis tradimus, hoc est: ne agatis injuste subditis, onera eis impouendo, quae ferre non valent; sed unumquemque rite et pro viribus iudicate. Animadvertite, vos quoque habere Dominum in coelis, neque esse coram eo personarum acceptionem; quemadmodum vel ipse Apostolus dicit ¹⁷³. Neminem fraudetis, neque pauperes et egenos affligatis; ne contra vos Deum appellent, eosque Deus exaudiat, juxta sapientem Salomonem, qui dicit: *Non relinquant quærentibus tibi retro maledicere; exaudiet autem eum, qui fecit illum, et retribuet tibi mala* ¹⁷⁴.

Ne ponatis malos injustosque ministros et praefectos super provincias vestras, ne vos quoque ob illorum injustitias a Deo iudicemini unâ cum ipsis; sed integerrimos iudices eligite administrationem super homines tenentes, ne propter parvam ipsis oblatam mercedem aut exonarent a solutione multi tributi operariis impositi regio jussu, aut ipsi furentur;

կաւ կաշառոցն զբաղումն, և կամ ինքեանք գողացին. և մի առաւել քան զհրամայեալն՝ նեղեցեն զնոսա և առցեն: (Յ) ի անիրաւութիւն են երկու կողմանքն առաջի այլ. այլ այնպէս իրաւադատ լինիցին, զի տացեն զկայսերն՝ կայսեր, և զայն՝ այլ:

Ս) ի զոր անիրաւութիւն դատիք, այլ ուղիղ դատաստան արարէք, զի և ձերն դատաստան քաղցրութեամբ լինիցի յայլ և մի խտութեամբ: Ս) ի վասն կաշառաց, կամ վասն սիրելութե միոյ կողմանն, կամ վասն տտելութե և ռիսակալութեան, կամ վասն պատուոյ երեսաց, ՚ի միոյն աչառելով զանիրաւն արդարացուցանէք ՚ի դատաստանի, և զարդարոյն թիւրէք զիրաւունս, զի մի անիծից օրինացն այլ որ յաղագս այսոցիկ՝ պարտականս զան ձինս առնիցէք:

Ս) ի անտես առնէք զայրուոյն և զաղքատին զիրաւունսն, յորժամ աղաղակեն առաջի ձեր՝ վասն զբկողաց իւրեանց, այլ դատ արարէք որբոյն, և տուք իրաւունսն այրուոյն, որպէս ասէ Թճ մարգարէիւն, և ունկնդիր լերուք աղաղակի նոցա, և փրկեցէք զնոսա ՚ի նեղաց իւրեանց, և զյափշտակեալ ինչս նոցա դարձուցէք յանիրաւացն. յայնժամ և Թճ լող լինի աղաչանաց ձերոց, և կատարէ զանդրուածս սրտից ձերոց:

Ս) ի որպէս զանբան կենդանիս, որ ընութեամբ ծառայք են մարդկան, ծառայեցուցանէք զմարդիկ՝ որ ընդ իշխանութեամբ ձերով լինին՝ ՚ի գործ խիստ և աններելի, որպէս և Փարաւոն՝ զորդինս խարայելի, և զայն՝ առանց կերակուր տալոյ նոցին, այլ ներելով և քաղցրութեամբ, և սակաւօրեայ ժամանակաւ, և առատագոյն կերակրովք լցուցանել զնոսա յաշխատութիւն անգր, և չափով և մի յանչափս, որպէս զի կարող լինիցին վաստակօք իւրեանց՝ զաղքատանաց կեանս զտանց և զորդւոց իւրեանց լցուցանել, և զարքունական հարկս հատուցանել:

Ս) ի զվարձս վաստակաւորաց ձերոց հատանէք իշխանաբար, որպէս զայնոսիկ՝ զորոց ամբաստանեն

neve eisdem aggravent, neve accipiant ultra praeceptum (haec enim ambo injusta sunt coram Deo); quin potius ita sint justī, ut reddant, quae sunt Caesaris, Caesari, et, quae sunt Dei, Deo ¹⁷⁵.

Neminem injuste judicetis, sed recte jus dicite, ut et iudicium, quod super vos facturus est Deus, dulce sit, non severum. Ne absolvatis injustam in iudicio, neque justī torqueatis justitiam propter munera, aut propter alterius partis benevolentiam, aut propter odium indignationemque, aut propter dignitatis reverentiam personae alicujus acceptatione; ne vos ipsi digni efficiamini Divinis maledictionibus hac de causa juxta legem (*indictis*).

Ne negligatis viduae et inopis jura quum ad vos clamaverint contra expoliatores suos; sed *judicate pupillo et defendite viduam*, sicuti per Prophetam Deus dicit ¹⁷⁶, atque audite clamorem eorum et liberate eos ab affligentibus se, eisque reddite ab iniquis ablata; et tunc exaudiet Deus orationes vestras, et adimplebit petitiones cordis vestri.

Ne servire faciatis homines, qui vobis subsunt veluti animalia, quae naturā sunt hominum servi, asperrimis et intolerabilibus laboribus, quemadmodum et Pharaō filios Israel, ne ad manducandum quidem porrigentes; sed misericorditer, et humaniter, et ad breve tempus (*laborem imponendo*), abundeque cibum eis praebendo, ut in tempore laboris moderate et non praeter modum perpassi, saturentur, atque suis laboribus possint semetipsos, familiam, suosque filios explere, necnon regium solvere tributam.

Ne abscindatis auctoritate mercedem operariorum vestrorum, ceu illi, quos accusant Apostoli et

առաքեալքն և մարդարէքն, թէ « () ըկեախ 'ի ձէնջ աղաղակէ, և բողոք հնձողացն եհասս յակամա ջրս, տեառն զօրութեանց »: Բաւական լիցի ձեզ՝ զի վաստակօք նոցա մեծանայք, և առաւել քան դշափն փափկանայք, և այն զի ոչ թէ այլ բնութի է նոցա և այլ ձեր, այլ 'ի միոյ կաւոյ և 'ի խառնութեան: Բանզի նմանապէս է տերանց և ծառայից, փարթամաց և աղքատաց սկիզբն գալոյ յաշխարհ, և կատարած ելիցն յաշխարհէ: Աման զի զուգահաւասար ամենեքեան ծննդեամբ մտանեն յերկիր և մահուամբ ելանեն 'ի սմանէ: Իսկ մեծութիւն և փոքրկութիւն, բարձրութիւն և խնարհութիւն, բարեբախտութիւն և պանդխտութիւն, 'ի մէջ ծննդեանն և մահուանն պատահեն մարդկան, որ են իբրև զերազք զարթուցելոց, որ պէս 'ի փորձոյ անտի՝ յայտնի է ամենեցուն, իմաստնոց և տգիտաց, զի ոչ ինչ 'ի սոցանէ ունի զհաստատութիւն:

Աման որոյ մի վասն անցաւորիս կենաց՝ կորուսանէք զպաշտենական զկեանսն. զի թէպէտ և Բն դժուարաւ՝ ասաց՝ մեծատանց յարքայութիւն երկնից մտանել, ըստ օրինակի ուղտոյ ընդ ծակ ասղան, այլ եթէ զմեծութիւն ձեր ըստ կամացն այլ 'ի գործ արկանէք, դժուարինն ձեզ դիւրին լինիցի: () Ի և Բբրահամ մեծատուն էր, և ոչ միայն արքայութեանն մտանելոյ արժանացաւ, այլ և գոգնորա արքայութիւն այլ եղև և անուանեցաւ, և հանգիստ ամենայն արդարոց: Եղևպէս և Եղև, և ամենայն մեծատուն արդարքն՝ ըստ ստեղծն 'ի տեառնէ, թէ « Տեսանիցէք զԲբրահամ, և զԵղևաակ, և զԵղևակովբ, և զամենայն արդարսն՝ յարքայութեան այլ »: Եղևայէս և դուք՝ եթէ ըստ նուցին օրինակի գնայք 'ի ճանապարհս արդարութե: () Ի ոչ զոք զրկէին, և ոչ զոք նեղէին, ոչ զուրուք զինչս յափշտակէին, և ոչ ումեք առնէին ինչ անիրաւութիւն, և կամ նենգութի, այլ և յիւրեանց արդար ստացուածօցն՝ զքաղցեալս կերակրէին, ըզմերկս զգեցուցանէին, զհիւրս ընդունէին, զկարօտութիւն կարօտելոց՝ լցուցանէին, նեղելոց բաւա-

Prophetae: *Fraudatus a vobis clamat, et clamor operariorum in aures Domini Sabaoth introivit* ¹⁷⁷. Satis sit vobis ipsorum laboribus ditescere, et ultra modum pinguescere, eo magis quod non est alia eorum et alia vestra natura, sed estis ejusdem cretae ejusdemque figmenti. Idem namque est dominis ac servis, divitibus ac pauperibus initium veniendi in mundum et finis egrediendi de mundo ¹⁷⁸: omnes enim generatione pariter veniunt super terram, et morte ex ipsa discedunt. Magnitudo vero et parvitas, altitudo et humilitas, felicitas et infelicitas, quae veluti somnia sunt vigilantium, hominibus contingunt inter generationem et mortem; quia immo ab experientiâ sapientibus et insipientibus manifestum sit, nihil horum habere soliditatem.

Ne igitur amittatis propter caducam vitam aeternam felicitatem; nam etsi Christus exemplo cameli in acûs foramine difficile dixerit, divites in regnum coelorum ingredi ¹⁷⁹; si tamen divitiis vestris juxta Dei voluntatem utamini, istud difficile fiet vobis facile. Etenim vel Abraham dives erat, et non tantum dignus effectus fuit, qui in regnum (*coelorum*) intraret, verum et ipsius sinus regnum Dei factus est, omniumque justorum requies appellatus. Similiter et Job, omnesque divites justî, de quibus dictum est a Domino: *Videbitis Abraham et Isaac et Jacob, et omnes justos in regno Dei* ¹⁸⁰. Ita et vestrum erit, si juxta illorum exemplum in viis justitiae ambulaveritis. Illi neminem fraudabant, neminem vexabant, nullius bona usurpabant, nemini injuriam aut fraudem irrogabant; quin immo ex justis suis laboribus esurientes pascebant, nudos operiebant, peregrinos excipiebant, egentium inopiam explebant, afflictos adjuvabant, inirmos consolabantur, pauperem vero ac inopem hand affligebant, sed etiam eos ab ipsorum oppressoribus liberabant. Et quemadmodum

կան լինելին, և տկարաց զօրացուցիչ, զաղքատն և զտնանկն ոչ միայն ինքեանք ոչ նեղէին, այլ և փրկէին ի նեղչաց իւրեանց: Եւ որպէս ոչ եղև նոցա մարմնաւոր փարթամութիւնն արգել և խափան ժառանգելոյ զարքայութիւնն երկնից, նոյնպէս և ոչ ձեղ լինիցի պատճառ չարեաց մեծութիւնդ, և թէ կամիցիք արդարութեամբ վարել զչա, որպէս և նոքա. այլ մանաւանդ բարւոյ առիթ լինի՝ ըստ իմաստոյն, զի ասէ, թէ « փրկանք առն մեծութիւն իւր »:

Իսկ այն՝ որ փոխանակ զիւրն տալոյ կարօտելոց՝ զնոցայն յափշտակէ, և կողոպտէ զնոսա. և փոխանակ հիւրընկալ լինելոյ և հանգուցիչ աշխատելոց ՚ի ճանապարհի՝ գողակից լինի գողոց, և դարանակալ ՚ի ճանապարհի այնոցիկ՝ որք անմեղութեամբ գնան ընդ ուղիղ ճանապարհս իւրեանց, և զտուն իւր յանիրաւ ստացուածոց անտի ընու, և մեծանալ կարծէ. թողից ասել զանթող լին յանցանք, որք ոչ միայն զինչսն յափշտակեն, այլ և զարիւնն անմեղաց հեղուն, զի մի դատախազ լինիցին յափշտակողաց ընչից իւրեանց, և զայն ոչ ածեն զմտաւ. եթէ այլ դատաւոր կայ գիտող ամենայնի, յորմէ ոչ կարեն թաքուցանել զգաղտնիս չարեաց իւրեանց, յաղաքս պոպիսեաց մեծատանց՝ յիրաւի հրամայէ Վ՛Ն դժուարաւ մտանել յարքայութիւն երկնից. որոց ոչ արքայութիւնն է օթեան, այլ հուր գեհնին. և ասանջական՝ որդն անքուն, և տարտարոն յաւիտենական: Եւ այս յիրաւի. զի թէ որք յիւրեանց արդար ընչիցն ոչ կերակրեն ըզքաղցեալս, և ոչ զգեցուցանեն զմերկս, և ոչ ժողովն զօտարս, լսելոց են ՚ի Վ՛Ն յաւուր դատաւ տանին՝ եթէ « Երթայք յինէն, անիծեալք, ՚ի հուրն յաւիտենից »: ասպա որք աղքատին առաւել քաղցի լինին պատճառ, և տառապելոյն՝ մերկութեան, և օտարին՝ կորստեան ընչիցն և անձինն, և փոխանակ զգանտարկեալսն տեսանելոյ և միթիթարելոյ բանիւ և արդեամբք, արձակելոց անմեղաց՝ բանտից և կապանաց լինին առիթ, ուր արդեօք իմանի տեղի և չափ տանջանաց այնպիսեացն, և

illis temporales divitiae impedimento et obstaculo non fuerunt ad coelorum regnum possidendum; ita nec vobis mali causa erunt divitiae, si, illorum more, recte iisdem uti velitis, immo, juxta Sapientem, boni causa erunt: dicit enim: *Redemptio viri divitiae suae* ¹⁸¹.

Qui autem, potiusquam suum indigentibus tribuat, eorum usurpat, eosdemque expoliat; et potiusquam hospitalis sit, atque ex itinere defatigatorum refocillator, latronibus fit socius, et in itinere insidiator incedentibus innocenter per viam, domumque suam injustis possessionibus implet, ac locupletatum sese existimat: (taceo scelus veniam non merens eorum, qui non solum bona rapiunt, sed et innocentium sanguinem effundunt, ne ab iis accusentur ceu bonorum suorum raptores, haud cogitantes, alterum esse judicem omnia cognoscentem, cui propria occulta crimina nequeunt abscondere): pro hujusmodi divitibus jure meritoque profert Christus difficiliter intrare (*posse*) in regnum coelorum; quibus non coelum, sed ignis inferorum est habitatio, et vigilantes vermes aeternusque tartarus hospitium. Et hoc jure quidem: ii enim, qui ex justis suis substantiis esurientes non cibant, nudos non operiunt, et hospites non colligunt, audituri sunt a Christo in die judicii: *Discedite a me maledicti, in ignem aeternum* ¹⁸². Illi igitur, qui potius causa sunt famis egentibus, nuditatis afflictis, aliisque bonorum ac personae amissionis; et potiusquam in carcere inclusos visitent eosque verbo et opere consolentur, captivitatis et compedum causa fiunt liberis innocentibus; ubinam pro iisdem locus erit, et quaenam tormentorum mensura, nisi *cum diabolo et angelis ejus*, quorum voluntatem perfecere?

Թէ ոչ ընդ սատանայի և հրեշտակաց նորա, զորոց և զհաման կատարեցին :

Ս ասն որոյ աղաչեմ 'ի բաց լինել ամենեցուն ձեզ 'ի կորստական գործոցս յայսցանէ : Եւ մի որ պատճառեսցէ զպատճառս մեզաց ասելով զի եթէ ոչ զրկեմք, և ոչ յափշտակեմք, զիշխանութի մեր ոչ կարեմք հաստատուն ունել : Եւ առ այս՝ առաջին զայս ասեմք, զի թէ անկարելի էր որոց զիշխանութիս ունին՝ հաճոյ լինել այ, ապա զհարգ բազումք 'ի Թագաւորաց և յիշխանաց գովելիք եղեն այ և մարդկան, որք և յիշատակին 'ի գիրս սուրբս : Եւ արձեալ, թէ և անհնարելի էր՝ ըստ ա սելոյ ձեր՝ առանց զրկանաց իշխանութիւն վարել, ապա որ իմաստունն է՝ փախչել արժան էր յանցաւոր իշխանութենէն, և ոչ վասն այնորիկ՝ անանց տանջանօք ընդ սատանայի տանջիլ : Եւ այց ոչ է անհնարին առանց անիրաւութե վարել զիշխանութիւն, այլ զիւրին և հեշտալի է, որք սիրեն և կամին . և մեք վկայեմք առաջի այ, և երաշխաւոր լինիմք ամենեցուն : Օ ի եթէ որ զտուն իւր մաքրեցէ 'ի զրկանաց, և զիրաւամբք ստացուածս միայն ժողովեսցէ անդ, թէ և սակաւ թուի թէ իցէ, առաւել շահեկան լինիցի և պատճառ հարստութե, քան զբազումս անիրաւաբար ստացեալս : Եւ զայս իմաստունն Սողոմոն յայտ արարեալ ասէ, թէ " Ինէ՞ծք տեսա՞ն 'ի տունս ամբարշտաց, յարկք արդարոց օրհնին ,, : Եւ անգի սակաւ ինչ անիրաւն՝ ըզբազում իրաւամբք ստացեալսն նման հրոյ կիզէ և ապականէ, զի անիծիւք և դառնութեամբ է ժողովումն անիրաւին 'ի զրկելոց անտի, և ընդ աղքատացն անիծից և այ անէ՞ծքն մտանեն 'ի տունս զրկողաց : Եւ սակ տուն արդարոյն, զի սուրբ է 'ի զբրկանաց, և կերակրիչ է քաղցելոց, ընդ օրհնութիս աղքատացն և այ օրհնութիւնն մտեալ 'ի ծածուկ և անյայտ՝ զսակաւն բազմացուցանէ, որպէս զսարեփթացի այրւոյն, և զսոմնացւոյն, և զորս տէրն կերակրեաց յանապատին :

Եւ մի որ յանմտաց և 'ի մարմնասիրաց զբազում ինչս տեսանելով զրկողաց և ամբարշտաց, և զսա-

Quapropter oro, ut vos omnes ab hisce noxiis operibus longe sitis; et nemo vestram adstruat causam peccati, dicens: Nisi auferimus et rapimus, non possumus firmum habere nostrum principatum. Cui hoc primam dicimus, quod si fieri non poterat, ut potestatem habentes Deo placerent; quomodo ergo multi reges et principes quos commemorant etiam Libri sancti, coram Deo et hominibus laudabiles facti sunt? Praeterea etiamsi fieri non posset, quemadmodum dicitis, ut sine fraudibus principatum sustineretis; ergo, qui sapiens est, fugere debet a caduca potestate, ne propter ipsam cum diabolis in aeterno supplicio crucietur. Verum non est difficile potentiam uti absque iniustitia; immo amantibus et volentibus facile est ac jucundam. Nos itaque testamur coram Deo, atque omnibus sumus vades, quod si quis domum suam ab usurpationibus purgatam servaverit, et in ea congregaverit justum lucrum tantummodo, etiamsi parum ei videatur, fructum afferet, eritque divitiarum causa plusquam multum injuste adeptum. Quod profecto sapiens Salomon ostendit dicens: *Maledictio Domini super domos impiorum, tecta vero justorum benedicentur* ¹⁸³. Nam parum illud injustum, ignis iustar, comburit et absorbit plurimum justum lucrum; quoniam de maledictione et amaritudine expoliatorum est collectio injusti, atque una simul cum pauperum maledictione, Domini quoque maledictiones expoliantium domos ingrediuntur. At in domo justum, quoniam ab usurpationibus purgata est, et ipse esurientes nutrit, una cum pauperum benedictione, Dei quoque benedictio sensim et latenter ingressa parum multiplicat, quemadmodum viduae in Sarephta ¹⁸⁴, et Sunamitidi ¹⁸⁵, atque illis, quos Dominus in eremo cibavit. Nemo autem e stultis et rudibus plurima contuens opprimentibus et iniquis bona, pauca vero injuste adipiscentibus, Nostra verba irrideat; audiant potius isti verba Da-

կաւ՝ որոց իրաւամբք ստանան, այլպէս իցէ զբանիւք մերովք . այլ լուիցէ այնպիսին անճշօր մարդարէին Վաւթի՛ զի ասէ, « Դ աւ է, սակաւիկ ինչ արդարոյն քան զբազում մեծութիւն մեղաւորաց », Վոյնպէս և որդւոյ նորին Սողոմոնի . « Լ՛րդարոյն, ասէ, ամենայն աշխարհ լի է ընչիւք, իսկ ամբարըտին և ոչ դանկ մի », Եւ դարձեալ . « Դ աւ է, ասէ, բանջարօք կերակրել հանդերձ արդարութիւն քան մեծամեծ զենեօք՝ անիրաւութիւն », Եւ յիրաւի է այս . զի որք յիրաւացի և յարդար ընչից իւրեանց կերակրին, ոչ ինչ կրեն պատիժս յայ . իսկ այնք՝ որ ՚ի զրկանաց, կամ ՚ի գողութիւն, և ՚ի յափրչտակութենէ ըսուն զտեղանս իւրեանց, զամենայնն՝ զոր առատապէս վայելեն յայլոց իրաց, տոկոսեօք ունին հասուցանել ՚ի դատաստանին աւուր :

Սի և զպահս հաւատոյ լուծանէք ՚ի ձուկն և ՚ի գինի իշխանաբար, զի մի ընդ անժուժկալն դատիցիք :

Վարձեալ և զայս ասեմք, զի ստութիւնն և խաբէութիւնն՝ զոր Վ՛՞՞՞ հրամայեաց թէ ՚ի չարէն է ՚ի սատանայէ, թէպէտ և ամենայն մարդոյ փնասակար է, բայց առաւել մեծամեծաց և իշխանաց . զի փոքրն, վասն զի անզօր է, ջանայ ստութիւնն զբան իւր հաստատել և հաւատալի առնել . իսկ մեծն՝ ՚ի ձեռօ իւր է առնելն զոր կամիցի իշխանաբար, յորժամ զիրաւունսն արհամարհիցէ : Վարձեալ՝ առիկ մարդոյ, եթէ ստութիւն ինչ խօսի, և թէ այլ ինչ վատթար իրս գործէ, ոչ լինի այնքան յայտնի, և ոչ հրապարականախատ լինիցի : Իսկ զմեծին և զփոքր մի սխալանքն՝ ՚ի հայհոյութիւն և ՚ի թշնամանս բարձրացուցանեն մերձաւորք և հեռաւորք, այլ և սիրողքն չարի օրինակ չարութեան առնուն զառ ՚ի մեծամեծաց եղեալ պատուիրանազանցութիւնս ինչ : Ս ասն որոյ աղաչեմ, մի եղիցի առ ձեզ բան խաբէութեան և ստութեան, մի առ ձեր հնազանդեալն, և մի առ արտաքինսն : Եւ յորոց խոստանայք բանիւ զբարիս՝ զնոյն և գործով կատարեցէք, զի այն է հաճոյ առաջի այ և մարդկան, և գովութեան պատճառ ձեզ յամենայն բերանոյ :

vid Prophetæ, Christi progenitoris, dicentis: *Iusto universus mundus bonis plenus est, impio autem neque unus nummulus* ¹⁸⁶. Et iterum: *Melior est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio* ¹⁸⁷. Et hoc jure quidem: ii enim, qui justis et æquis suis bonis saturantur, nullum a Deo sustinebunt supplicium; sed qui mensas suas oppressionibus, furtis, et rapinis implent, de omnibus quibus ex aliorum rebus abunde fruuntur, in die judicii cum usuris poenas luent.

Ne frangatis propriam auctoritatem religionis jejunia piscibus et vino ¹⁸⁸; ne cum intemperantibus judicemini.

Praeterea et hoc dicimus: Mendacium et dolus, quem Christus a malo daemone esse docuit, etsi cunctis noceat hominibus; plus tamen Optimatibus et Principibus. Inops enim, quoniam est debilis, dicta sua mendacio confirmare credibiliaque reddere curat; sed Princeps quum justitiam contemnit, agere quidquid pro lubitu vult prae manibus habet. Insuper plebejus homo si quid mendacii profert vel si quid mali operatur non omnibus se palam facit, neque ab omnibus publice objurgatur; at Optimatum parvulam etiam culpam blasphemias atque contemptu exaltant vicini et longinqui, et a Procerum in praeceptis exequendis transgressu peccati sumunt exemplum sectatores malorum.

Quapropter oro, ne sint in vobis doli et mendacii verba, neque erga eos, qui vobis subsunt, neque erga extraneos: sed quibus verbo bona promittitis, id opere implete; istud namque acceptum est coram Deo et hominibus, vobisque ex omni ore laudis est causa.

Վա և զգլխուորաց ձերոց և զամենեցունց՝ որք ծառայենն ձեզ, զսահմանեալ հռոգմն մի պակասեցուցանէք, զի զրկանք մեծ է այն, և անիրաւութիւն: Վանգի որպէս նոքա պարտական են վանն պարգևացն՝ որ ՚ի ձէնջ՝ զարիւնս իւրեանց հեղուլ վանն ձեր, նոյնպէս և դուք պարտիք զխոստացեալ թոշակսն նոցին հատուցանել անթերի: Վա մի ինչ բռնութեամբ առաւել քան զչափն գնայք առ նոսա, զի մի յերկեզէ կողոպտելոյ, և բանտ և պատուհաս կրելոյ՝ ՚ի ձէնջ՝ անիրաւաբար դաղանի փախչին, և ուրացողք լինին երդմանցն՝ որ առ ձեզ, և երկու կողմանցդ լինիցին մեղք, նոցա և ձեզ: Վալ եթէ հաւանիք խորհրդակցութեան մերոյ և խրատու, զայս սահման դիք ամենեցուն՝ որք ծառայենն ձեզ. զի որչափ կամք լինին մարդոյ կալ ՚ի ծառայութեան ձերում, հաւատարմութեամբ ծառայեցեն ձեզ, և առանց նենգութեան. և որ զգ. յօժարի ելանել ՚ի ծառայութենէ ձերմէ, յայտնի հրաման խնդրեսցէ ՚ի ձէնջ՝ առանց երկեղի. և դուք մի սաստիւ և բռնութեամբ լինիք արգելող, բայց եթէ սիրով և իւրով կամաւ զայն՝ որ ոչ կամիք դուք գնալ ՚ի ձէնջ. և այլոցն քաղցրութեամբ տուք հրաման, և եթէ ինչ պարտիցէք, հատուցէք նոցա: Վա յորժամ այսպիսի իրաւունք տեսանեն ՚ի ձէնջ լեալ, կամ ոչ գնան բնաւ, և կամ թէ գնան՝ փութով դարձեալ առ ձեզ դառնան, և ազատէք զնոսա և զձեզ ՚ի խղճէ երդմնազանցութեանն, և լինի այն մեծ վարձուց պատճառ ձեզ յայ:

Վարձեալ մի եղիցի ձեզ յօժարութեամբ դիմել յերդմունս յանունն այ, և յաւետարանն սուրբ, և ՚ի խաչ, առանց մեծագոյն հարկի: Վանգի Վա հրամայէ յաւետարանին՝ ուր երդումն լինի, թէ ամենեւին մի երդնուցուս՝ ոչ միայն յարարին, այլ և ոչ յարարածս, ոչ յերկինս և ոչ յերկիր, և ոչ ՚ի դուրս քո. այլ այնպէս ցուցէք ամենեցուն զձեզ ճշմարտախօս լինել, մինչ զի լոկ բանից ձերոց որպէս երդմնն հաւատասցեն մարդիկ: Վակ եթէ ծանրագոյն ինչ հարկ լինիցի երդնուլ, մի զք. մեղքէ զանթող լի յանցանսն՝ ուրանալով զերդմունսն,

Neque desint vestris militibus ¹⁸⁹ aliisque omnibus, qui vobis serviunt, pacta stipendia; id enim maxima rapina et injustitia foret. Nam sicut ii propter mercedem, quam a vobis accipiunt, debent pro vobis suum sanguinem fundere; ita et vos promissa eorum stipendia integre solvere debetis. Neque praeter modum vi cum ipsis utamini, ne timentes, ut a vobis expolientur, in carcerem conjiciantur atque puniantur, injuste clam aufugiant; sicque perjury in vos fiant, atque in utrisque sint peccata, in eis videlicet et vobis. At si Nostrum consilium admonitionemque in animum induxeritis, hanc ponetis regulam cunctis, qui vobis serviunt, quod omnes nempe, qui in servitute vestra manere volunt, fideliter et absque fraude deserviant; et si quis a servitute exire voluerit, veniam a vobis palam et sine timore poscat, vosque ne prohibeatis comminationibus et vi, sed peramanter ac sponte facite ut remaneat quem discedere non vultis; aliis vero suaviter veniam date, et si quid eis reddendum a vobis est, reddite. Quum autem vos hanc justitiae regulam exercere videbunt, vel non amplius abibunt, vel, si abierint, cito ad vos revertentur; sicque et vos et illos a perjuryi culpâ liberabitis: quod magni a Deo premii causa vobis erit.

Praeterea ne confugiatis ultro ad juramentum nominis Dei, Evangelii sancti, et Crucis, quin magna adsit necessitas. Christus enim in Evangelio ¹⁹⁰ ubi de juramento loquitur, jubet; *numquam jurare non solum per Creatorem, sed neque per creaturas, neque per coelum, neque per terram, neque per caput tuum; verum sic vos omnibus veraces ostendite, ut vestris tantum verbis, quasi juramento, homines credant. At si valde necessarium foret juramentum, nemo peccet inexpiabili culpâ falsum jurando, atque perjuryum perpetrando; pejus est enim in juramento*

և երդմնազանց լինելով . զի առաւել չար է ուրա-
ցութիւնն՝ որ յերդմունան է , քան զայն՝ որ յերկե-
ղէ մահու՝ առաջի անհաւատից ուրանան : Վնայի
այն 'ի բռնութենէ է և յերկեղէ տանջանաց և մա-
հու . և այս կամաւորութեամբ , և վասն սակաւ ինչ
հորստական շահի . և է զանազանութիւն սոցա՝ որ-
պէս կամաւ մեղքն և ակամայ :

Եւ ոչ միայն առ հաւատակից քրիստոնեայս պարտ
է առանց ստութեան պահել զերդմունան , այլ և
առ այլազգիս . և մանաւանդ առ նոսա առաւել ,
զի մի անուանն այլ և հաւատոյս քրիստոնէութե՝
պատճառ լինիք հայհոյելոյ 'ի նոցանէ : Օր թէ
կռապաշտ թագաւորին՝ Վարդգոյմնոսորայ՝ երդ-
մնազանց լինելով շրէիցն , մատնեաց ան զքաղաքն
և զազգն 'ի ձեռս նորա , քանի՞ ևս 'ի նորումս պա-
տուհասէ ան զայնոսիկ , որ ստեն և ուրանան զերդ-
մունան՝ որ առ նոսա : Եւ մի որ զայն առաջի դիցէ ,
եթէ՝ վասն զի նոքա ստեն երդմանցն՝ որ առ մեզ ,
պարտ է՝ զի և մեք առ նոսա զնոյնս արասցուք :
Եւ յլէ մերս երդումն և նոցայն հաւատար . զի մերս՝
առ ճշմարտութիւնն է , և նոցայն՝ ոչ նոյնպիսի :
Ս ասն որոյ և մեք որպէս զծառայս գիտող կամաց
տեառն իւրոյ և ոչ արարող՝ բազում ըմպեմք զանս ,
և նոքա որպէս զտգէտս՝ սակաւս :

Վարձեալ աղաչեմք , մի առ բարկութիւն շար-
ժելով , և ոչ ուղղադատ իրաւամբք , կամ խրատ
ինչ առնէք մարդոյ , կամ մահու վճիռ տայցէք :
Վնայի նոր օրէնքս ոչ հրամայեն զայսոսիկ , և հին
օրէնքն՝ թէպէտ և հրամայէ , բայց ոչ վայրապար
այլ ըստ յանցանացն արժանաւորութեան գիւրա-
քանչիւրն դատել 'ի խրատ և 'ի մահու : Ս ասն որոյ
և դուք՝ որ յիշխանութեանդ էք , թէպէտ և զնոր
օրէնքս անկարելի ասէք պահել , զհին օրինացն
հրամանս՝ որ վասն այսպիսի իրաց է , կատարեցէք :
Իսկ եթէ առանց օրինաց դատիք զմարդիկ անի-
րաւարար 'ի սպանումն և 'ի խրատ , գիտասցիք հաւ-
տատուն , զի խնդրելոց է 'ի ձէնջ ան յաւուրն դա-
տաստանի զարիւն սպանելոցն , և զհատեալ ան-
դամն խրատելոցն :

negare (*veritatem*), quam coram infidelibus ob mortis metum (*fidem*) negare. Hoc namque est coacte, ac propter cruciatum mortisque timorem; illud sponte, ac propter parvum lucrum: et haec inter se differunt quemadmodum voluntarium ab involuntario peccato.

Neque solum Christianis eandem fidem profitentibus vos decet absque mendacio jurata servare, verum etiam Alienigenis; quin immo eis potius, ne in causa sitis, quatenus ab illis nomen Dei, nostraque Christianitatis fides blasphemetur. Nam si Deus, propterea quod Israelitae regi Nabuchodonosor idololatrae fidem fregerunt, civitatem et populum, qui in ipsâ erat, tradidit in manus illius; quanto magis in novo foedere Deus animadvertet in illos, qui jurata mentiuntur et denegant? Neque sit, qui haec repouat: Quoniam ipsi nobis jurata denegant, oportet nos quoque idem agere cum ipsis. At nostrum eorumque jusjurandum idem non est: nostrum est in veritate, haudquaquam autem illorum. Quapropter nos, ceu servus voluntatem domini sui agnoscens et non faciens, multis vapulabimus; illi autem, ceu nescientes, paucis.

Oramus praeterea, ne in furore dicatis supplicii aut mortis sententiam, haud recto justitiae iudicio: nova enim lex id non jubet, vetus autem quamvis jubeat, supplicio aut capiti damnare, non tamen sine causâ, sed pro reatu unumquemque. Quare et vos, qui Proceres estis, etiamsi novae legis observantiam arduam dicatis, veteris circa id praecepta saltem implete. Quod si homines, invitis legibus, capiti aut supplicio injuste damnaveritis, procul dubio scitote, quia Deus interfectorum sanguinem, et punitorum recisa membra de manibus vestris in die iudicii requirit.

Վա և զայս ևս պատուիրան անդեմք ձեզ, մի
 լինել վրիժառուք և քինախնդիրք, որով զիշխանսն
 Խորայելի նախատէ մարգարէն Ասայիաս. այլ ըստ
 հրամանին Վշի՛ներող և երկայնամիտ լերուք առ
 ամենեան, որ մեղուցեալ իցեն ձեզ, զի և դուք
 ընկալջիք առ ՚ի նմանէ զքաղցրութիւն և զբարե-
 ըրարութիւն, ըստ ասելոյն, թէ՛ « Մի՛ դատիք և
 ոչ դատիցիք, մի՛ պատժէք և ոչ պատժիցիք. զի ու
 ըով չափով չափէք, չափեսցի ձեզ », :

Insuper id quoque vobis praecipimus: ne sitis vindictae cupidi injuriarumque ultores, de quo Israelitarum principes arguit Isaias Propheta ¹⁹¹; sed, juxta Christi praeceptum, ignoscite, omnesque sufferte, qui in vos peccaverunt, ut vos quoque apud eum humanitatem benignitatemque assequamini, juxta illud: *Nolite judicare et non judicabimini, nolite condemnare et non condemnabimini; eadem quippe mensura, quae mensi fueritis, remetietur et vobis* ¹⁹².

ԼՍՍԻՄԲԸ ըստ կարգի և առ դասս զհնուորացդ, որք ընդ ձեռամբ էք իշխանութեց և պետութեց : Եւ նախ և առաջին զառաքելականն առ ձեզ բարբառիմք բան, որ պատուիրէ ձեզ հնազանդ լինել տերանց ձերոց յամենայնի . « Մի առ ականէ ծառայել որպէս մարդահաճոյք, այլ միամտութեամբ սրտիւ օրպէս-այ » : Օ ի և այնմ, ասէ, տէր է հաւտուցանող . այս ինքն թէ որ հաւատարմութեամբ ծառայէ զայն, ընդ որոյ իշխանութե անկեալն է, թէ և ՚ի նմանէ պակասութի ինչ լինիցի ինքեան, մի ասէ տրտմեցի, զի անձ է որ հատուցանէ նմա փոխարէնս բարեաց՝ ըստ ուղիղ վաստակոց իւրոց : Իսկ որ նենգաւոր գտանիցի բանիւ, կամ գործով, կամ անձին տեառն իւրոյ, կամ տեղւոյ ամրականի նորա, կամ ընչից նորին, այ է այն նենգութիւն, և ոչ մարդոյ . և յայ ընդունելոց է զվրէժ հատուցման չարեաց իւրոց . որ և ՚ի հաւատոյն որոշեալ է այնպիսին, և չար քան զանհաւատն է : Վանզի նոքա թէպէտ և ՚ի ճշմարիտ հաւատոյ և յօրինաց այ մտորեալք են, բայց զհնազանդութի տերանց իւրեանց, և զմտերմութիւն հաստատուն բերեն յանձինս :

Եւ զինչ ասեմք առ քրիստոնեայ իշխանս ունել միամտութիւն և սեր, յայտնի և ծածուկ . այլ թէ և ՚ի քրիստոնէից ոք ընդ այլազգւոյ է իշխանութե, և ՚ի նորին պարզեաց կերակրի և զգնու, զնոյն հաւատարմութի պարտ է ցուցանել նմա, և զառանց նենգութե ծառայութիւն : Օ ի և յորժամ գրէր զայստիկ առաքեալն Պաւղոս, թէ « Դառայք, հնազանդ լերուք տերանց ձերոց », ոչ էթէ քրիստոնեայք էին տեարք ծառայիցն, այլ կռպաշտք : Իայց այսու յայտնի կամեցաւ ցուցանել հեթանոսացն զճշմարիտ օրէնս քրիստոնէից, եթէ ատելի է օրինաց մերոց նենգութիւն տերանց, և սիրելի է հաւատարմութիւնն, զի մի բանս հայհոյ-

AD COETUM MILITUM.

Loquamur juxta ordinem etiam ad Vos, o agmina Militum, qui estis sub Principum et Dominantium potestate. Primam itaque vobis Apostolicam proferimus verbum, quod vos jubet ¹⁹³, obedientes esse dominis vestris in omni re, neque servire ut ab iis videamini, quasi adlatores; sed ex corde sincero, sicuti Deo. Hujus namque (*obsequii*), ait, remunerator est Dominus; nimirum, si quis fideliter ei deservit, in cujus potestate devenit, etsi minus habeat a suo principe, in moerore non sit, inquit; Deus enim est, qui solvet honorum mensuram pro illius recto labore. Verum qui in verbis aut in opere fraudator deprehenditur erga domini sui personam, aut circa illius bona, vel arcis ejus munimen; in Deum cadit fraus illa, non in hominem, ideoque a Deo excipiet punitionem malorum suorum; immo hic homo infidus sejunctus est a fide etiam sua, et est pejor infidelibus. Hi namque etsi ex vera fide divinaque lege aberraverint, obedientiam tamen suis dominis atque amorem constanter in semetipsis praesecerunt.

Verum quid dicimus Christianis principibus sinceritatem atque amorem praestandum palam et in abscondito? Christiani quoque sub Pagani hominis potestate degentes, qui saturantur illius annonis, et vestiuntur, ei debent eandem ostendere fidelitatem, ac sine malitiâ servitutem praestare. Quum enim id scribebat Apostolus: *Servi obedite dominis vestris* ¹⁹⁴, haudquaquam Christiani erant servorum domini, sed idololatrae. Atque per hoc voluit manifestam facere infidelibus veram Christianorum legem; nostris namque legibus est vituperabilis fraus in dominos, et amabilis fidelitas; ne blasphemiae verba in nostram legem fidemque loquantur si quem Christianorum in se cognoverit fraudatorem.

ութէ յօրէնս և ՚ի հաւատս մեր խօսեսցին, յօրժամ ՚ի քրիստոսնէից զը տեսցեն նենդաւորս գտեալ առ նոսա :

Եւ եթէ կարգիցիք ՚ի տերանց ձերոց ՚ի գործ վերակացութէ, կամ առաքիցիք ՚ի տնօրէնութի ինչ բանի, արդարութի և իրաւամբ՝ առ հնազանդեալն վարեցարուք: Ս՚ի զը նեղելով անողորմաբար արտաքոյ իրաւանց, և մի զը զբարտելով անկարեկից բնութի, ցուցանելով զձեզ առ նոսա օրինօք դահճաց, և մի առաւել քան զհրամայեալն ձեզ առնիցէք, ըստ սրբոյ Ս՚կրտցին իրատու, այլ թռչակօքն ձեր բաւականաօջիք, և ողորմութեամբ և սիրով զնացէք առ ամենեսեան, զի և դուք ողորմութիւն գտանիցէք յոյ :

Եւ մի յաղաքս զինուորութեդ արհամարհեալ զպատուիրանս ւոյ՝ լինիցիք անհնազանդք առաջնորդաց, որք իրատեն զձեզ պահել զպատուիրանս ւոյ, կամ զուրբ պահս անօրինաբար լուծանէք, կամ զյափշտակութիւն ընչից ազքատաց, և զանպարտ արեանցն հեղմունս ոչ մեզս համարիք. զի բաց ՚ի հասարակաց պատերազմական սպանմանցն որք հրւմանաւ թագաւորացն լինին, այլոցն՝ որ ՚ի ձէնջն լինին՝ ամենեցուն համարս պահանջելոց է ՚ի ձէնջն ւծ, ծանր և անաչառ դատաստանաւ :

Վոյնպէս և զորս քան զսահմանեալ հոռօսն ձեր՝ անիրաւաբար և բռնութի յազքատաց յափշտակէք, կամ ՚ի տերանց ձերոց ընչից գողանայք, ունիք տալ զվճարն առանց պակասութե՝ յաւուրն գատաստանի: Եւ քան զայլ հասարակաց ժողովրդականսդ՝ ձեզ առաւել պարտ է երկնել յոյ, և զպատուիրանս նորա պահել. զի յամենայն ժամ՝ ընդդէմ սրոյ թշնամեաց ունիք պատերազմել: Ս՚ սրոյ՝ առաւել քան մարմնական զինուք՝ հաւատոյ զինուոյն վառեցարուք, այս ինքն ւծ պաշտութեամբ և արդարութի և սրբութի, պահօք և աղօթիւք, և ողորմութի, որպէս զի ւծ լիցի ախոյեանս ՚ի պատերազմունան, և զթշնամիսն վանեսցէ առաջի ձեր:

Sin autem vos domini vestri alicui operae praeferint, aut si ad quampiam miserint praeparationem, juste et rite erga subditos agite, neminem affligentes crudeliter et praeter justitiam, neminem calumniantes, saevo animo vos ipsos illis ostendentes, ceu carnifices, neque agite ultra quod vobis praeceptum fuit, juxta Baptistae admonitionem ¹⁹⁵; sed *contenti stipendiis vestris* misericordiam et amore erga omnes utimini, ut vos quoque misericordiam apud Deum inveniatis. Neque, propterea quod milites estis, contemnendo divina mandata inobedientes estote Rectoribus (*Ecclesiae*), qui vos admonent, ut Dei praecepta servetis, et non frangatis inique sancta jejunia, neque credatis non esse peccatum ereptionem honorum pauperum, et insontis sanguinis effusionem. Nam praeter interfectos in communibus bellis, quae ex Imperatorum jussu fiunt, de singulis aliis, qui ex vestra voluntate interfecti fuerint, rationem exiget a vobis Deus judicio graviter severo.

Sic et de iis, quae praeter vestra stipendia injuste ac vi pauperibus aufertis, aut ex dominorum vestrorum bonis furatis, solvere debetis indeficienter in die judicii.

Praeterea, magis quam reliqui de populo, Deus vobis timendus est, ejusque praecepta servanda, quia contra hostiles enses vobis omni tempore pugnandum est. Idcirco supra corporeis armis fidei arma induite, pietatem videlicet, ac justitiam, et sanctitatem, jejunium, et orationem, et misericordiam; ut Deus ipse promovens bella ante vos vestros hostes sit profligaturus.

ՊԱՏՈՒԻՐ տամբ և քաղաքայնոցդ, և որք'ի վաճառափողոցս նստիք՝ գնել և վաճառել, և առ աբուեհտաւորսք, զի ուղղութիւն տանիցիք զկեանս ձեր, և անարատ քաղաքավարութիւն: Եւ մի որ խաբէութիւն և նենգաւորութեամբ վաճառեսցէ զստացուածս իւր անմեղ գնողաց: Սանաւանդ ստախօտութիւն և սուտ երդմամբ զուամիկսն և զանգէտան խաբելով, զի'ի դատաստանին աւուր՝ ընդ գողս և ընդ յափշտակոզս դատելոց է այնպիսին: Եւ առնու անձ զբարեգործութիւնսն իւր, և տայ զրկելոցն 'ի նմանէ:

Եւ մի եղիցի առ ձեզ կշիռ մեծ և փոքր, և չափ կրկին, զի պիղծ են երկոքին առաջի տեառն՝ որպէս ասաց Սողոմոն. այլ արդարութիւն և զորդութիւն վաճառեսցէք զգործս ձեռաց ձերոց, և զնիւթ վաճառոյ ձերոյ, զի մի անեծք զրկելոցն այրեսցէ զքոյս ձեր, այլ օրհնութիւն այ մտցէ 'ի տունս ձեր:

Եւ մի արհամարհէք զշինականսն իբրև զանգէտս, յաղաքս պարզամտութեն իւրեանց. քանզի առաւել սիրէ անձ զարդարամիտ կեանս նոցա, քան զարատաւորս և զխաբեբայս 'ի մարդկանէ:

Ս'ի տայք զարծաթ ձեր 'ի վարձու, ըստ մարդարէին, այնոցիկ՝ որք նեղին 'ի բանութի իշխողաց, և ուտէք զաղքատութե վաստակս նոցա 'ի շահս վաշխիցն. այլ որպէս եղբարք՝ կարեկիցք և օգնականք լերուք միմեանց: Եւ զոր տայք նոցա փոխ՝ զայն միայն պահանջեցէք 'ի նոցանէ, և շահիցիք զվարձս յայ բազմապատիկ՝ յանանց կեանսն, որպէս և հրամայէ Վ'ժ ոչ միայն առանց վաշխից տալ, այլ թէ «Տնէք այնոցիկ՝ յորոց ակն ոչ ունիցիք առնուլ»: Եւլ և յամենայն գոցից ձերոց տուք օղորմութիւն կարօտելոց և աղքատաց, զի այնու սրբեսցի ամենայն ինչ ձեր, և առնուցուք զփոխարէնսն 'ի Վ'ժ յաւուրն դատաստանի:

AD CIVES.

Praecipimus et vobis, o Cives, (*vobisque omnibus*) qui in tabernis emendi aut vendendi causâ assidetis, vobisque, Artifices, ut cum rectitudine et irreprehensibili conversatione vitam vestram ducatis. Nemo dolo aut fraude innocenti emptori suas vendet merces; multo minus mendaciis aut perjuriis vulgus, imperitosque decipiat: aliâs cum latronibus et rapacibus judicabitur hic vir in die judicii, et Deus bona ejus opera accipiet, illisque dabit, qui ab eo fraudati fuere. Non sit apud vos pondus magnum et parvum¹⁹⁶, et mensura duplex, quoniam utrumque abominatio est coram Deo, sicuti Salomou dixit¹⁹⁷; sed vendite cum justitiâ et rectitudine opera manuumstrarum, vestraeque negotiationis res; ne fraudatorum maledictio bona vestra comburet, sed potius Dei benedictio domos vestras ingrediatur.

Neque rusticos utpote ignaros, contemnite ob illorum simplicitatem; Deus enim plus amat justam eorum vitam, quam vitiosos, deceptoresque hominum.

Argentum vestrum ne detis ad usuram, juxta Prophetam¹⁹⁸, iis, qui ab Infidelium principum violentiâ opprimuntur, nec usurarum lucro ipsorum paupertatis lucrum devorate; sed ut fratres vos ad invicem supportate auxiliumque praebete. Quod commodatis, hoc tantum ab eis exigit, et multam retributionis lucrati eritis in vita eterna, quemadmodum etiam Christus jubet, non solum dare sine usurâ, sed iis dare, a quibus accipiendi spem non habetis¹⁹⁹. Insuper de cunctis vestris bonis date elemosynam egentibus et pauperibus, ut per ipsam omnia vestra sanctificetis, atque a Christo remunerationem in die judicii habeatis.

ԱՌ ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՍ, ԵՒ ՀԱՄՕՐԷՆ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆՍԴ:

ԼՈՒԱՐՈՒՔ և երկրագործք և համբրեն ժողովրդահանքդ, զիրատ պատուիրանին ւն՝ զոր աւանդեմք ձեզ: Որոց մանաւանդ՝ առաւել պիտանացու է դեղ հոգեորական՝ առ ՚ի բժշկութի ոգւոց, զի և դուք առողջանայցէք ՚ի մեղացն հիւանդութենէ:

Որով աղաչեմք զձեզ՝ մի անցուոր կենացս հելտութեամբ մարմնոյ՝ գլաւիտենական հելտութիւնն հոգւոց, զոր յարքայուն երկնից վայելեն սուրբքն, կորուսանէք: Եւ զի տաճար էք ւն՝ որպէս ասաց առաքեալն, և հոգի ւն բնակեալ է ՚ի ձեզ՝ մկրտութի աւազանին, մի ապականէք պղծալից պոռնկութի և չնութի զտաճարդ ւն, որ են հոգիք ձեր, զի մի ապականեսցէ զձեզ ւծ ՚ի դատաստանին աւուր՝ հրով գեհենին, որպէս և գրէ Պաւղոս:

Եւ մի արբենայք գինւով՝ յորում զեղխութի և յիծարութիւն է, որ է մայր պոռնկութե, և ամենայն պղծութե, և անիրաւութե, և վիճման, և աղտեղի բանից անարգանաց, յորմէ և սպանութիւնք լինին. զի մի արտաքս անկանիցիք յարքայութեն ւն ժառանգութի ընդ սպանողս, և ընդ չարագործս՝ ըստ առաքելական բանիցն: Եւ եթէ որ ՚ի ձէնջ մեղաւ այտոքիք ւն, և կամ այլ ինչ յանցանօք, մի կացցէ հանապազ ՚ի նոյն աղտեղի սովորութիւնն մինչև ՚ի վախճանին որ, այլ ՚ի ձեռն խոտովանութե և ապաշխարութեան քաւեսցէ գլխանցանս իւր, և գործեսցէ յայսմ՛հետէ փոխանակ չարին զբարիս:

Պարձեալ՝ մի զլեզուս ձեր առնէք գործի ստանայի, ՚ի ձեռն չար և դառն իշոցաց. մանաւանդ՝ որ զհաւատ և զհոգիս անարգեն, և զմկրտութիւն աւազանին, և զմկրտիչ քահանայն, և զերես, և զբերան, որ քան զուրացութիւն և զթլփատութի մեծ են այս յանցանք. զի այլազգիք՝ որ ուրանալ

AGRICOLIS, OMNIBUSQUE PLEBEJIS.

Divini praecepti admonitionem, quam vobis tradimus, auribus percipite, o Agricolae, omnesque plebeji; quibus magis magisque necessarium est ad animae sanitatem spirituale remedium, ut vos quoque a peccatorum morbo convalescatis. Quapropter oramus vos, ne, ob caducam vitam corporeis commodis affluentem, aeternâ spirituali felicitate careatis, quâ in coelesti regno fruuntur Sancti. Et quoniam vos templum Dei estis, quemadmodum dixit Apostolus ²⁰⁰, et Spiritus Dei in vobis mansit per fontis lavacrum, nolite Dei templum, quod sunt animae vestrae, immunditiis, fornicatione, adulterio coinquinare, ne Deus in die iudicii coinquinet vos igne inferni, sicut et Paulus scribit ²⁰¹. Neque inebriamini vino, in quo luxuria est ac fatuitas, quae est mater fornicationis, omnisque immunditiae, et iniustitiae, et rixarum, verborumque obscenorum ac injuriosorum, ex quibus caedes; ne ab haereditate regni Dei cum homicidis et facinorosis, juxta Apostolica verba ²⁰², excidatis. Si quis autem vestrum hisce aliisve delictis in Deum peccaverit, ne permaneat usque ad mortis diem in eadem foeda consuetudine, sed Confessione, ac Poenitentia expurget delicta sua, atque deinceps bonum pro malo operetur.

Item ne faciatis linguas vestras instrumentum Sanae improbis amarisque blasphemiis, maxime quae animam potius, fontisque lavacrum ac baptizantem Sacerdotem, et vultum, et os contaminant; quia plusquam abnegationem et circumcisionem ²⁰³ magnum est hoc peccatum. Infideles enim, qui fidem

տան քրիստոնէիին զհաւատն , զնձ ոչ տան անարգել : Եւ այս՝ որ զհաւատն անարգէ , ոչ զմարդ անարգէ , այլ զնձ . զի հաւատ ամենայն նձապաշտի՝ նձ է : Եւ որ զվկրտութիւն և զվկրտիչ քահանայն անարգէ , առ հոգին սուրբ է անարգութիւնն այն , զի նովաւ ծնանին մկրտեալքն աւազանաւն : Եւ որ զհոգի մարդոյ և զերես անարգէ , նոյն՝ առ նձ վերանայ հայհոյութիւնն , զի հոգին յայ է փշումն , և երեսն՝ պատկեր է նայ , նոյն և բերանն՝ ընդունող է մարմնոյ և արեանն Վճի : Եւ արդ՝ մի տրտմեցուցանէք զհոգին սուրբ նայ , այսպիսի զազիր և աղտեղի բանիւք , զի մի հեռասցի՝ ի ձէնջ նայ հոգին՝ որ բնակեաց ՚ի ձեզ յաւազանին , և փոխանակ մտցէ և բնակեսցէ ՚ի սիրտս ձեր հոգին սաւտանայի :

Ղարձեալ՝ և զայս պատուէր առ հասարակ ամենայն հաւատացելոցդ աւանդեմք , զի զմանկունս ձեր երկիւղիւն նայ սնուցանիցէք , խրատելով զնոսա ՚ի մանկական տիոց լինել նձասէր , ողորմած , աղութասէր . և ուսուցէք նոցա զբանս աղօթից , և սաստեցէք չսովորել ՚ի խօսս աղտեղիս և ՚ի յիշոցատուութիւնս , զի ՚ի մանկութեն ժամանակ առաւել անկի խրատ ծնողացն ՚ի միտս մանկանցն , անջնջելի յիշատակաւ , ընդ որում և վարձս բարեաց ընկալջիք փոխարէն ՚ի տեառնէ :

Եւ գլուխ ամենայն բարեաց՝ զսէր առ միմեանս կալջիք , և առ աղքատս և մերկս և հիւրս և բանտեալս և հիւանդս՝ զկարեկցութիւն և զողորմութիւն , որով արքայութեն ինկիջիք ժառանգորդս ՚ի Վճ (Ես) :

abnegare cogunt Christianum, non instigant, ut Deus contemnatur; qui vero fidem spernit, non spernit hominem sed Deum, quia fides cujuscumque Deum adorantis est Deus ipse, et qui spernit baptismum ac Sacerdotem baptizantem, hujusmodi contemptus fit Spiritui Sancto, in ipso enim per fontem nascuntur baptizati; et qui hominis animam ac vultum contemnit, haec blasphemia ad Deum refertur, quia anima est a Deo afflata, et vultus est Dei imago, quemadmodum et os pariter Corpus excipit ac Sanguinem Christi. *Nolite igitur contristare Spiritum Sanctum Dei* ²⁰⁴ hisce foedis obscoenisque verbis, ne Spiritus Dei, qui in vobis per fontem habitavit, elongetur a vobis, et intret loco ipsius habitetque in cordibus vestris spiritus Satanae.

Demus insuper et hoc praeceptum cunctis fidelibus: ut nutriatis filios vestros in timore Dei, ipsos adhortando a tenera aetate, ut Deum diligant, sintque misericordes atque orationis amatores, eosque preces docete, atque increpate quum obscoena proferunt blasphemiaque verba; adolescentiae namque tempore parentum monita indelebili memoria altius infixata manent in pueris; cum quibus etiam in bonorum operum remuneratione praemium a Christo accipietis.

Denique, ut omnis bonitatis caput, diligite alterutrum ac pietatem et misericordiam habete erga pauperes et nudos et hospites et captivos, quibus operibus regnum coelorum in Christo Jesu haereditabitur.

ՊԱՏՈՒԻՐ տամբ և կանանց ազգի՝ պարկեշտու-
թիւն և բարեձևութիւն լինել յամենայնի, որպէս և
վայելէ քրիստոնէից . և առաւել քան ոսկով և
արծաթով, ամօթխածութեամբ և պատկառանք
դարդարել զանձինս ձեր : Եւ մի որ ՚ի գայթաղ-
կութե պատճառս մեղաց անմիտ երիտասարդաց՝
այլագունեացէ զգոյն երեսաց իւրոց օտար դեղօք,
զի մի զիւր հոգին և զցանկացողին ինքեան՝ արկցէ
ի գնիւն անօրէնութեան :

Եւ մի որ նմանող լիցի օձին՝ գործի շինելով սա-
տանայի, զոր և կաւատն անուանեն : Օ ի որպէս
նա Եւայի Չամբեաց զպտուղն մահու խաբէու-
թեամբն, նոյնպէս և սա՝ զանմիտ կանանց և զա-
րանց տայ ճաշակել զպտուղն մահաբեր մեղաց :
Որ ՚ի սկզբանն քաղցր երևի անմտաց, և յետ կա-
տարմանն՝ դառն քան զլեղի : Որ և զանէծս օձին
ժառանգեցէ այնպիսին յնոյ, զորոյ և զգործն ըս-
տացաւ :

Ի արձեալ՝ մի որ ՚ի ձէնջ սատանայական կախար-
դութեան, և աղանդոց դեղատուութեան զհետ
երթիցէ : Օ ի այլ մեղք՝ ՚ի գործսն է փնասն, և
այդ՝ ՚ի հաւատն : Վրանզի կախարդութիւնն ՚ի սա-
տանայէ է . և եթէ որ ոչ նախ հեռանայ յնոյ, և
առնէ զինքն սատանայի պաշտօնեայ և երկրպա-
գու, ոչ յաջողին կախարդութիւնքն : Ս ամն որոյ
աղաչեմք, ՚ի բաց լինել յայսպիսի մեծ և աններելի
չարեաց, զի մի ընդ սատանայի դատապարտեցի
այնպիսին ՚ի հուր գեհենին : Օ ի այս գործ կու-
պաշտիցն է և ոչ քրիստոնէից, զոր Վն եբարձ
գալտեամբն իւրով յաշխարհէ, զկուոցն մոլուիւն,
և զգործս նորին չարութե : Վրդ՝ մի որ վերստին
գործակից լիցի սատանայի՝ չար գործովք կախար-
դութե, և ընդ նմին այրեցի ՚ի հուր գեհենին յա-
ւիտեան :

Եւ և այլ ինչ բազումս գրել առ ձեզ յնձային

AD FOEMINARUM COETUM.

Ad vos tandem, mulieres, praecepta dirigimus. In omnibus vos ipsas habete cum pudicitia et honestate, ut Christianos decet; et, plusquam auro et argento, verecundia et pudore vos ipsas ornate.

Nemo vestrum, ut sit scandalo incautis juvenibus, pictis coloribus colorem vultus immutet, ne in foveam praecipitet animam suam, nec non illius a quo concupiscitur. Nemo assimiletur serpenti, iniquitatis instrumentum sese efficiens, quod lenocinium vocatur. Nam quemadmodum ille mortis fructum fraudolenter Evae porrexit, sic et ipsa stultis mulieribus ac viris ad manducandum praebet fructum peccati mortem afferentem, qui primum dulcis videtur insanis, et postea degustatus super fel est amarus. Mulier vero haeres efficitur maledictionis a Deo latae in serpentem, cujus fecit et opera.

Insuper nemo vestrum diabolicis sortilegiis, vel magicis veneficiis incumbat ²⁰⁵; quia dum alia peccata in operibus damnum inferunt, haec vel in ipsa fide. Nam fascinationes a Diabolo sunt, et nonnisi a Deo recedendo, atque Diaboli ministros adoratoresque sese efficiendo, magicae incantationes fiunt. Quapropter vos oro, ut abstineatis a malo tam ingenti et irremissibili; ne cum diabolo ad infernalem ignem damnemini. Id enim non Christianorum, sed Idololatriae est opus, quod Christus suo adventu abstulit de mundo, idolorum nimirum errorem, ipsorumque impietatis opera. Nemo igitur Diabolo cooperet improbis incantationum operibus; ne cum ipso in aeternum igne infernali comburatur.

Erant et alia multa ex divinis praeceptis vobis

պատուիրանաց՝ առ ՚ի զգուշութիւն մեղաց, և յաւ
մենայն չար գործոց, բայց զոր պահանս է ՚ի գրոյս՝
ունիք ուսանել ՚ի քահանայիցդ և յեպիսկոպո-
սացդ, որք կարգեալ են յայ տեսուչք հոգւոց ձե-
րոց, որ ըստ օրէ համառօտել ձեզ զբանն ճշմար-
տութե: Այլ մեք ազաչեացուք զտէր, զի հանցէ ՚ի
ձէնջ զսիրտ քարեղէն, և տացէ ձեզ սիրտ մարմնե-
ղէն, լինել երկիր արգաւանդ, և արդիւնացուցա-
նել զսերմն բանիս մեր՝ յողիս ձեր, և տալ պտուղ
բազմապատիկ՝ ՚ի չափ երբօրդին: Որով զուարթա-
գին և անտրտում երեսօք ասացուք յաւուրն դաւ-
տաստանի առաջի արդար դատաւորին, « Ահա ես
և մանկունք իմ՝ զոր ետուր ցիս », և դասեցուք
ընդ աջեայսն ՚ի յաւիտենական կեանսն ձեօք հան-
դերձ, ՚ի ՎՊՅ՝ ՚ի տէր մեր, որ է օրհնեալ յա-
ւիտեանս, ամէն :

scribenda, ut a peccatis, et ab omnibus malis operibus abstineretis; sed, quae desunt in isto volumine, accipietis a Sacerdotibus et Episcopis, qui animarum vestrarum inspectores ordinati a Deo fuerunt, ut vobis in dies verbum veritatis edisserant. Nos autem Dominum exoramus, ut *auferat a vobis cor lapideum, et det vobis cor carneum* ²⁰⁶, et foecundam in vobis efficiat terram, et gignere faciat in spiritibus vestris semen verbi Nostri, fructumque reddere multiplicem usque ad tertiam mensuram ²⁰⁷. Hoc modo hilari et jucundo vultu coram justo iudice in die iudicii dicemus: *Ecce ego et filii mei, quos dedisti mihi* ²⁰⁸, et vobiscum ad dexteram collocabimur in aeternâ vitâ in Christo Jesu Domino nostro, qui est benedictus in saecula. Amen.

ANNOTATIONES

1 Id est, Patriarchae Universalis, sic enim appellatur summus Armeniorum Patriarcha.

2 S. Gregorius Illuminator, primus Armeniorum Patriarcha, cujus dextera apud Catholicos pro tempore servabatur.

3 Tum *manum*, tum *Sedem*.

4 Johan. 14. 2.

5 Johan. 21. 17.

6 Hic est *Mons Niger* prope Taurum, ab Armeniis *mons sanctus* nuncupatus eo quod plurima ibidem erant monasteria; quem admodum et Graeci montem Athos eadem de causa Ἁγιον ὄρος vulgo appellant.

7 *Haicana gens* sunt Armenii, sic dicti, quia ab Haico descendunt; iidem vero, a Thorgomo Haici patre, *domus* quoque *Thorgomi* dicuntur.

8 Psal. 115. 15.

9 Sap. 6. 6. et alibi.

10 Psal. 131. 4.

11 Galat. 4. 19.

12 I. Thessal. 2. 7.

13 Isai. 40. 9.

14 II. Timoth. 4. 2.

15 Luc. 4. 23.

16 Ezech. 33. 7. et seq.

17 Matth. 25. 26. et seq.

18 Spelunca ista, quam S. Pater habitabat, est oppidum Romclaj in vertice cujusdam montis sub Armeniae finibus positum, ubi Patriarchalem sedem fixerat S. Nersis frater, Gregorius III., utpote in loco ab hostium incursionibus tuto. Speluncam autem hoc oppidum appellat, quia, propter loci altissimis rupibus undecumque compositi, ideoque omnino inaccessi, arduitatem, ab hominum prorsus consortio semotus vivebat.

19 Psal. 54. 23.

20 Eccl. 2. 11.

21 Luc. 11. 47. et 48.

22 Rom. 15. 19.

23 Ephes. 4. 1.

24 Luc. 8. 12.

25 II. Timoth. 1. 12.

26 Isai. 53. 8.

27 Johan. 15. 26.

28 Ex Psal. 32. vers. 6. *Verbo Domini coeli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

29 Haec satis arguunt falsitatis quidquid de orthofoxa S. Ner-

setis fide protulit Clemens Galanus fretus narrationi, quae in *Bibliotheca Patrum antiquorum* reperitur, quoad Theoriani legationem ab Imp. Manuëlo Comneno ad Nersetem missi, ut de duplici in Christo naturâ cum eo ageret. Hinc D. Villefroy, quum hujusmodi verba in hac Epistola legisset, ait: «Comment concilier » ce témoignage, que Nerses donne de sa catholicité sur ce point » dans cette lettre, qui est sans contredit de l'an. de J. C. 1166 » ou 67 avec le récit de la légation de Théorien, qui assure, que » le philosophe Théorien alla en Arménie en 1170 de la part » de l'Empereur Manuel, pour convaincre *Norsesis*, c'est à dire » *Nerses*, sur la nécessité de croire deux natures en J. C. et » le porter à se réunir à l'Eglise Greque sur ce chef, et sur » bien d'autres? »

30 Duplicis inferni nomine intelligit, S. Doctor et sepulcrum et limbum, ex quorum primo mortuo Christo *multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt*; ad alterum vero descendens antiquos Patres consolatus est suâ praesentiâ, ut omnes norunt.

31 Act. 1. 3.

32 Johan. 15. 5.

33 I. Cor. 3. 10. et seq.

34 Psal. 13. 3.

35 Jac. 2. 26.

36 Hebr. 4. 13.

37 Apoc. 22. 11.

38 Matth. 13. 8.

39 Cant. 1. 2.

40 In MSS. reperitur tantummodo. *Ad Monachos in Coenobiis.*

41 Lev. 10.

42 Rom. 12. 1.

43 ideat: *constanter perseveratis.*

44 I. Cor. 14. 40.

45 Colos. 4. 5.

46 I. Petr. 2. 12.

47 Rationali de causâ inter saeculares conversantes.

48 seu *Ecclesiasticâ.*

49 ad verb. *extremus eibus.*

50 ideat *curam infirmitatis.*

51 Matth. 19. 21.

52 Matth. 16. 24. Marc. 8. 34. et Luc. 11. 33.

53 Matth. 19. 27.

54 I. Johan. 3. 2.

55 Matth. 6. 31.

56 *Vultum ad Occidentem vertere* idem est ac si diceret, *ad malum flecti.* Inde autem haec dicendi ratio inolevit, quod Orientalis plaga bona haberetur; et mos erat antiquis Orientem versus preces fundendi, altaria extruendi etc. Ab ortu enim venturus Christus justitiae sol passim promittitur in Scripturis. E contra tenebrosus ac malus habebatur Occidens, ut videre est apud plurimos Antiquitatis indagatores.

57 Matth. 19. 22.

58 Prov. 19. 17.

59 Matth. 25. 35.

- 60 Luc. 11. 41.
 61 Matth. 5. 7.
 62 Idest *mulieres*.
 63 I. Cor. 6. 9. 10.
 64 Galat. 5. 9.
 65 Matth. cap. 5. et cap. 18.
 66 Johan. 8. 34.
 67 Ephes. 5. 11.
 68 Marc. 19. 44.
 69 D. Basil. in ascet. reg. ad Monach.
 70 Matth. cap. 20.
 71 Colos. 3. 22.
 72 Luc. 12. 47. et 48.
 73 Exod. 22.
 74 Quia videlicet proprio labore comparata sibi vindicavit.
 75 Act. 5. 4.
 76 Luc. 6. 37.
 77 Matth. 18.
 78 ibid. 12. 36.
 79 Ephes. 4. 29.
 80 Isai. 52. 5.
 81 Matth. 5. 16.
 82 Matth. 15. 14.
 83 Johan. 6. 27.
 84 II. Thes. 3. 10.
 85 I. Thes. 2. 9. et II. Thes. 3. 8.
 86 Act. 20. 34.
 87 Psal. 2. 12.
 88 I. Tim. 5. 17.
 89 idest *diabolus*.
 90 Scilicet *inter saeculares*.
 91 Act. 1.
 92 Hoc testimonium consuitur ex Epist. ad Tit. 1. 7. nec non
 ex Epist. I. ad Timoth. 3. 2.
 93 Matt. 11. 29.
 94 Luc. 14. 11.
 95 I. Timoth. 3. 6.
 96 Psal. 44. 2.
 97 I. Tim. 4. 15.
 98 In Graeco enim textu habetur φιλοξίνον, ex φίλος amator, et
 ξίνος hospes. Similiter et in Armeniâ versione legitur հիւրասէր
 (hiurasér) ex հիւր (hiúr) hospes, et սէր (ser) amor, quae poste-
 rior vox in compositione amatoris vim accipit.
 99 Psal. 118. 127.
 100 ibid. v. 163.
 101 Matth. 18. 17.
 102 Luc. 14. 28.
 103 quidam legunt: *Sanctum gradum*.
 104 Psal. 67. 31.
 105 Matth. 11. 29.
 106 Isai. apud Matth. 12. 19.
 107 Matth. 5. 9.

108 Matth. 5. 39.

109 Isai. 53. 7.

110 Johan. 8. 49.

111 ibid. 8. 44.

112 Matth. 12. 32.

113 Tit. 1. 9. ex Arm. versione.

114 Act. 6. 2.

115 Ex Tit. 1. 9. ubi Arm. versio legit: *consolari in sanæ mentis doctrinâ.*

116 Matth. 5. 16.

117 Johan. 12. 43.

118 Ad rectam hujus loci intelligentiam sciendum est, quod in regionibus Turcarum tyrannide foedatis, ut quis Episcopale munus obire possit, pacta tributa Infideli Principi solvere tenetur. Quum autem alius quispiam Episcopalem cathedram invadere cupit, majus prae legitimo Episcopo vectigal promittit solvendum avidissimo Praesidi, et sic spirituale regimen arripiens, verum Episcopum cogit ad majus adhuc offerendum tributum, ne iniquus homo praevaleat. Idem fere accidit sub Antiocho, ut videre est in lib. II. Machab. cap. 4. v. 8. Contra hos igitur sic agentes invehitur S. Pater.

119 Psal. 132.

120 Quando nimirum ann. Domini 1114. David quidam Antipatriarcha sedit in Aghtamar insula adversus legitimum S. Gregorii Illuminatoris successorem, fratrem hujus S. Nersetis.

121 Matth. 25. 21.

122 De publica oratione, seu de divino officio hic loquitur S. Pater, ad quod persolvendum omnes Armenii Sacerdotes tenentur non privatim, ut apud nos, sed palam et solemniter in Ecclesia; ideoque dicit *juxta quamlibet horam*; eâ enim transactâ, nequit privatâ recitatione satisfieri. Hinc addit quoque, ut *integre* ad hujusmodi impletionem attendant; ne quis scilicet jam officio inchoato ad chorum accedat.

123 Ephes. 6. 5.

124 Matth. 7. 8.

125 Orationem scil.

126 Galat. 1. 1.

127 Psal. 109. 4.

128 I. Tim. 4. 14.

129 ibid. 5. 17.

130 Act. 20. 20.

131 Quando scifioet sub Turcarum tyrannidem transiit Armenia.

132 Psal. 32. 5.

133 Matth. 24. 12.

134 Ibid. 22. 12.

135 Non enim quotidie divinum Sacrificium peragunt Armenii Sacerdotes, sed iis diebus solummodo, quibus ab uxore sejuncti in Ecclesiarum aedibus morantur.

136 Exod. 3. 5.

137 Id est *calceamentis*, quae de mortuis pellibus conficiuntur.

138 Exod. 33. 23.

139 Dubius est hic locus; fortasse enim (sicut in quibusdam MSS.

reperitur) legendum est *Dominum*, potiusquam *amorem*: quae varietas inde oritur, quod in armenio idiomate vix exiguo apice differunt literae, quibus utrumque hoc vocabulum constat: *utp* (ser) namque significat *amorem*, *—ēp* (der) *dominum*. Attamen quocumque legatur modo idem omnino sensus habetur, quia *Deus*, ut dicit Apostolus, *charitas est*; I. Iob. 48.

140 In sacrâ namque Armeniorum liturgiâ osculatur Dominicum corpus; ut videre est apud Le-Bruas Tom. 3. pag. 134., et praesertim in eâdem Liturgiâ nuper ex armenio ad italicum sermonem versâ a praeclaro sanctoque viro P. Gabriele Avedichian Mechitaristicae familiae Generali Vicario, Venetiis vulgatâ anno 1826. p. 101.

141 Idest *ad vestram condemnationem*, sicut Apost. ait I. Corinth. 11. 27.

142 Solent enim Armenii Sacerdotes adhibere in Altaris sacrificio *hostias a seipsis praeeparatas*.

143 Nocturna Armeniorum oratio Latinorum Matutino respondet; diurna vero Primae.

144 Matth. 7. 6.

145 Matth. 5. 24.

146 Joh. 13. 35.

147 Ephes. 4. 26. 27.

148 Matt. 5. 9.

149 Coloss. 1. 20.

150 II. Corinth. 6. 15.

151 Passim apud sanctos Patres Iohannis sententiam epist. I. cap. 4. 16. enucleantes.

152 Iohan. 13. 27.

153 Seu potius *indignis, vel superficialibus*.

154 Nisi scil. juxta diei ordinem Canonicae Horae persolvantur, nequit ad Sacrificium perficiendum accedi.

155 Usus obtinuit in Oriente apud Armenios, ut pueris, qui Communionem sumere nequeunt, Sacerdos digitum ori admoveat pretioso sanguine imbutum, vel exiguam sacri corporis partem in ore ponat: idque ad antiquam majorum consuetudinem recolendam, qui cum Baptismate et Confirmatione Eucharistiam quoque solerter adungere solebant.

156 Matth. 7. 6.

157 Matrimonii sacramentum non solum apud Armenios, verum et apud Graecos *Corona* dicitur, quia per Coronae benedictionem impositionemque peragitur; ut videre est penes Scriptores de Orientalis Ecclesiae ritibus.

158 En Matrimonium clandestinum Armeniis jam irritum 380. ann. et ultra, antequam illud Tridentina Synodus suo decreto (*De reform. Sess. XXIV. cap. 1.*) irritaret.

159 Nimirum, quin prius vel per Caenones vel per Judices Ecclesiasticos, nullum esse conjugium antea initum, declaretur.

160 Scilicet a fer. II. post Dom. Quinquagesimae; eo namque die incipit apud Armenios Quadragesimale jejunium.

161 In eâ namque hebdomadâ abstinent Armenii a carnibus et lacticiis, aestiva quodammodo Latinorum Tempora imitantes.

162 Seu *Quinquaginta*, quo nomine appellant Armenii totum illud tempus, quod a Paschate ad Pentecosten usque continetur.

163 Apoc. 19. 9.

164 Matth. 9. 15.

165 Matth. 32. 30.

166 Stato tempore vinum cunctis commensalibus distribuere solent Orientales in convivii. Quum igitur tertiâ vice distributum fuerit, S. Pater discedere jubet Sacerdotes, ne ulterius bibendo inebriantur.

167 Videantur, quae superius dixit S. Pater ad Episcopos scribens.

168 I. Cor. 6. 1.

169 Ephes. 6. 12. ex Arm. lect.

170 Seu potius *viduis*. Armenii namque Sacerdotes, quemadmodum et Graeci, suas retinent uxores si ante sacri Ordinis susceptionem fuerant Matrimonio conjuncti.

171 Dicit *pueros* potiusquam *servos* familiari utens Sacrarum Scripturarum vocabulo, ut passim videre est.

172 Seu potius ad Proceres omnes ac divites in Armenia tunc temporis commorantes; non enim Reges alloqui poterat S. Pater, quod sub Turcarum ditione vivebant Armenii, ut colligere est ex pluribus hujusce Encyclicae locis. Nersetis igitur sermo ad Nobiles ac Magnates, sub quorum potestate plurimi erant milites, ac servi et mancipia, instituitur, qui ab istis asperrima quaeque jubebant, exigebantque.

173 Rom. 2. 11.

174 Eccle. 4. 5. et seq.

175 Matth. 22. 21.

176 Passim apud Isai. Hierem. et alios.

177 Iac. 5. 4.

178 Sap. 7. 6.

179 Matth. 19. 24.

180 Luc. 13. 28.

181 Prov. 13. 8.

182 Matth. 25. 41.

183 Prov. 14. 11.

184 III. Reg. 17. 9.

185 IV. Reg. 4.

186 Desunt haec verba in nostra vulgata, quin immo et in ipsa Graeca lectione LXX. desiderantur; leguntur tamen Prov. cap. 17. vers. 4. in Alexandria et Armenia versione.

187 Prov. 17. 1.

188 In Oriente enim jejunia, Anachoretarum more, perficiuntur piscibus quoque ac vino et oleo seclusis.

189 Militibus utebantur ad se tuendos, necnon ad latronum incursiones e suis praediis arcendas vel ipsi Magnates.

190 Matth. 5. 34. et seq.

191 Isai. cap. 52.

192 Luc. 6. 37. et 38.

193 Ephes. cap. 6.

194 Colos. 3. 22.

195 Luc. 3. 13. 14.

196 Id est, pondus specie quidem magnum, sed parvum reapse.

197 Prov. 11. 1.

- 198 Psal. 14. 5.
 199 Luc. 6. 35.
 200 I. Cor. 3. 16. et alibi.
 201 II. Thes. 1. 8.
 202 I. Cor. 6. 10.
 203 Id significat ad Turcarum religionem deflectere, quippe quod ipsi Hebraeos imitantes, circumciduntur.
 204 Ephes. 4. 30.
 205 In hoc enim vel maxime peccant Orientales foeminae.
 206 Ezech. 11. 19. et 36. 26.
 207 Centesimam scilicet, juxta Evangelium Matth. 13. 8.
 208 Iohan. 17. 12.

ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆՔ ՕՐԻՆԱԿԱՑ

- 1 Եօթն օր. քաջանին :
 2 Եօթն օր. սնունդադրամիանին :
 3 Մի օր. քոխան :
 4 Երկու օր. գերանալիք :
 5 Ութ օր. շինել գործ ապրանքով :
 6 Երկու օր. խնայիք հոտ :
 7 Երեք օր. արժանալիք :
 8 Չորս օր. կուլիարժանիք :
 9 Երեք օր. իրանակ յեռնիան :
 10 Հինգ օր. եռանդ բոցոյն :
 11 Երկու օր. յազգոս ճարման ընտիրանիան :
 12 Ինն օր. ճակատ հազարի գալոյ :
 13 Ութ օր. քոնարալիք հաշիարանիք :

I N D E X

<i>Epistola Pastoralis Nerseti Catholici Armeniorum ad universam Haiconam nationem, cujus regimen ipsi a Deo fuit commissum.</i>	p. 13
<i>Ad Monachos cilicio indutos, qui degunt in Coenobiis.</i>	43
<i>Ad Rectores Sanctae Communitatis in Coenobiis.</i>	75
<i>Ad Rectores Ecclesiae in mundo qui vocantur Episcopi.</i>	85
<i>Ad coetum Sacerdotum.</i>	109
<i>Ad Principes nostros Armenios.</i>	143
<i>Ad coetum Militum.</i>	163
<i>Ad Cives.</i>	167
<i>Agricolis, omnibusque plebejis.</i>	169
<i>Ad foeminarum coetum.</i>	173

